

„B I S E R“ izlazi dva puta mjesečno i to svakog-1. i 15.

Pretplata iznosi na godinu K 24—, za učitelje (mualime i siromašne učenike (talebu) i vojnike bez sarže K 16'—, Muallmi i đaci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, do- bivaju list badava.

List se šalje samo onima, koji unaprijed pošalju pretplatu.

BISER

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKÉ PROSVJETE.

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 50, za pola 30, za četvrtinu 16, ra- minu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Slijedeća uvrštenja uz popust.

Za prijevode oglasa iz jed- noga jezika u drugi računa se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h. Pošt. šte- dionice u Sarajevu br. 4065.

Innemel -muminune i chvetun!

El-Islamu jalu ve la jula alejhi!

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaju.
Neplaćena se pisma ne primaju.

PLATIVO I UTUŽIVO U
Mostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista
treba slati na adresu: „BISER“ Mostar (Hercegovina),

Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

19. Džumad-el-ula i 4 redžeba 1336. MOSTAR

1. i 15. aprila 1918.

SADRŽAJ.

1. Dželal Nuri: (Panisalmizan.) Dvije vrste civi- lizacije	9. Hafiz: Na uspomen Tebi!
2. Hićmo: El-islam u ve la jula alejhi!	10. Faik: Pregled turske književnosti.
3. Sakib Kor kut: (Mevaizi dinijje) Naša dužnost prema fukari i jetimima.	11, Nafija Sarajlić: Teme.
4. A. Hifzi Bjelovac: Za zvono.	ODGOJ I NASTAVA
5. Hazim Muftić: Život i rad radi Boga.	12. Hajdar Fajlagić. Briga za nejačad.
6. M. O. Narcis: Bijeli vjetri.	MUSLIMANSKI NARODI ZA SVOJA PRAVA
7. A. Muhamed-Emin Dizdar: Nastavni zavodi kod starih Arapa.	13 Pritužbe Muslimana Algerije i Tunisa.
8. Nedžib Čardžić: Ali Baba i četrdeset hajduka.	LISTAK.
9. Sakib Kor kut: Naša vjersko-prosvjetna auto- nomija	14 Islamski svijet: Školstvo u Turskoj,
	15 Književnost.
	16 Kutlurne bilješke.

Pretpatnicima drugog godišta "Bisera"

Brojevi 19-24 drugog godišta našeg lista, koji su izašli početkom rata (koncem god. 1914) nijesu usljed bojazni, da se nebi mnogim izgubili dotični brojevi njihovim odlaskom u vojništvo i time uništilo vrijednost cijelomgodištu držeći, da je bolje razaslati ih nakon rata.

Nu pošto je rat oduljio, a mnogi nam pretplatnici dosadiše urgiranjem, da im se pošalju dotični brojevi, to smo odlučili razaslati ih svima koji nam jave svoju tačnu adresu i pošalju pretplatu koji za dotično godišta duguju, bez obzira na mjesto gdje se nalaze; u vojništvu ili kod kuće

Administracija "Bisera"

Prva muslimanska nakladna knjižara

u Mostaru

izdaje

Muslimansku biblioteku,

od koje su dosad izašle sljedeće:

Knjige redovnog izdanja.

1. „Borba polumjeseca i krsta“, od Halil Halida, s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić . . . K 450
2. „Nova vremena“, pripovijest od Edhema Mulabdića..... K 3.—
3. „Pjesme“ M. Ć. Ć. I. dio ..... K 3.-
4. „Temelji islamskog morala“, od Ahmeda Naima, s turskog preveo Musa Ć. Ć. . . . K 2.30
5. „Iz mladih dana“, od M. Šemsudin Sarajlića (u tisku).
6. „Sadbinu jedne porodice“, roman i carigradskog života. S turskog Selim ..... K 3.—
7. „Panislamizam i Panturcizam“, s francuskog preveo Salih Bakamović ..... K 1.10
8. „Pod drugim suncem“, pripovijest od A. H. Bjelevca . . . . . K 3.—
9. „Tajne“, roman iz carigradskog života. Napisao Ahmed Midhat, s turskog preveo A. Dž. Šerić..... K 3.-
10. „Maslimanska žena“, od Muhamed Ferid Vedždije, s arapskog preveo M. Ć. Ć. . . . . K 2.30
11. „Teiste i ateiste (vjernici i bezvjernici)“, od dra Osmana Namika, preveo M. Ć. Ć. . K 2.30
12. „Tarik“ (Osvojenje Španjolske), drama u VI, činova, od Abdul Hak Hamida, s turskog preveo Salih Bakamović ..... K 2.30
13. „Osnovna načela Islama, njegova prošlost i sadašnjost“, od Ahmed Naima, s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić ..... K 1-50
14. „Panislamizam i Evropa“, od Azmizade Refikbega, s arapskog preveo A. Rašidkadić K 1.50
15. „Glavni dogagijaji iz islamske prošlosti“, od prof. A. Kadića..... . . . . K 1.50
16. „Primjena Islama na osnovne kulture“, od Muhamed F. Vedždije, s arapskog preveo prof. A. Kadić . . . . . K 3 -
17. „Razgovor“, rom. iz turskog života, od Fatime Alije hanume, preveo M. E. Dizdar . . . K 6.—

Brojevi izvanrednog izdanja;

1. „Iz života za život“, poučne priče za islamsku mladež, od H. Mulića (Ata Nerces) . . . K 1.-
2. „Nekoliko islamskih ustanova“ od Muse Ćazim Ćatića ..... - . . . K—39
3. „Islamske dužnosti“, sa gledišta higijenskog, od dr. Ahmedbega Džejhuna, s francuskog preveo Salih Bakamović ..... K—60
4. „Ramazanski post“, napisao dr. H. Hulki, preveo M. Ć. Ćatić .....K—30
5. Kratak pregled perzijske Književnosti“, od H. Gjoge.....K—90
6. „Ulema i narod“, prevedeno iz „Sirati Mustekima“ ..... K - 80
7. „Dedini menakibi“, doživljaji . . . . . K 1.—
8. „Stambolski Softa i Sadri-Azamova kći“, od H. Muftića (drugo izdanje) . . . . . K—00
9. „Jedan Vaz“, od Mehmed Akifa, s turskog preveo M. Ć. Ćatić.....K - 30
10. „Jedan hadisi šerif“, napisao M. S. Serdarević.....K—80
11. „Dvije opasne socijalne bolesti“, "Prostitucija i alkoholizam“) nap. M. S. Serdarević K—60
12. „Istinitost božijeg bivstva i Muhamedova poslanstva“, od Muhamed S. Serdarevića K—50
13. „Kakav je narod arapski“, napisao prof. A. Kadić ..... K - 80
14. „Teme“ od M. Sarajlića (u tisku).
15. „Munevvera“, ljubavna pripovijest iz carigradskog života. Napisala Guizida, s turskog preveo O. A. Sokolović ..... K—60
16. „Žena i obiteljski život u Islamu“, Napisala M. Saima binti Mustafa, s turskog preveo A. Rašidkadić . . . . . K—50
17. „Nekoliko crtica iz života imami Azamova“, s arapskog preveo Ebu Zejdi Suradži . K—60
18. „Domovina“, (Boj na Silistri), drama u IV- čina, od N. Kemala..... K -90)

"B I S E R" izlazi dva puta mjesečno i to svakog: 1. i 15. Pretplata iznosi na godinu K 24—, za učitelje (mualime i siromašne učenike (talebu) i vojnike bez sarže K 16—, Mualimi i daci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, dobivaju list badava. List se šalje samo onima, koji unaprijed pošalju pretplatu

BISER

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKE PROSVJETE.

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 50, za pola 30, za četvrtinu 16, za osminu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Slijedeća uvrštenja uz popust.

Za prijevode oglasa iz jednog jezika u drugi računa se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h post. štedionice u Sarajevu br. 4065.

Inn emel- mu m i nune ichvetun! El-Islamu jalu ve la jula alejhi!

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaju. Neplaćena se pisma ne primaju. ———

PLATIVO I UTUŽIVOU Mostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista treba slati na adresu: „BISER" Mostar (Hercegovina).

•Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

19. Džumad-el-Ula i 4. redžeba 1336.

M O S T A R

1. i 15. aprila 1918.

DželalNuri:

Panislamizam.

Islam u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti

S turskog prevodi: Salih Bakamović.

(Nastavak)

Dvije vrste civilizacije.

Tehnička civilizacija i prava civilizacija.

Korisno je civilizaciju podijeliti na dvoje: tehničku civilizaciju i pravu civilizaciju,

Kineski velikaši i dostojanstvenici smatraju svoj narod najkulturnijim na svijetu. Kad jedan od mandarina zagje u razgovor sa kojim evropejcem, najprije će ovo reći. Takogjer i Kinezi koji su Ameriku dobro proputovali i proučili, te na zapadu sa zapadnjacima na godine općili i šta više evropejkama se oženili ne priznaju, da im je zemlja manje civilizovana od zapada.

I islamski narodi, koji stanuju izvan granica Osmanlijskog carstva slažu se sa ovim stanovištem. A osobito Japan, Evropu nikako ne gleda lijepim očima.

Brahmanske vogje u Indiji, na evropsku civilizaciju gledaju prezirnim okom.

Da li su ove teorije ispravne ili ne? I je li evropska civilizacija- humanitarna ili nije? Narodi koji žive izvan Evrope i Amerike jesu li zbilja nekulturni i da li su divljaci i barbari kako ih smatraju evropljani?

Ako civilizaciju, kako smo gore rekli, na dvoje podijelimo, lako ćemo moći odgovoriti na ova pitanja. Na protiv, ako ovo nemognemo razlikovati, onda osim što nećemo biti u stanju odgovoriti na zadata pitanja, samu ćemo stvar više zamrsiti što će prouzrokovati nerazumijevanje i dovesti do teoretičkih i praktičkih pogrešaka.

Da! Prema našem načinu posmatranja civilizacije su dvije: civilizacija tehnička i civilizacija prava,

Prema tomu je Evropa i Amerika na kulminaciji svoje tehničke civilizacije. Istok je i Azija u barbarstvu. Dok sa gledišta prave civilizacije — odvažno govorim

— ne mislim da Evropa i kršćanski svijet imaju kakvu pravu civilizaciju! ..

Raščinimo ovo pitanje:

Tehnika je na zapadu silno napredovala. Evropa je ogromnu korist vidjela od praktičnih posljedica savremene znanosti. I danas tehnika upravlja i uređuje evropejski život. A i filozofija se temelji na tehnicu. Osjećaji i duševne krjeposti ustupile su svoja mjesta na zapadu matematici i tehnicu. Uslijed velikih i čistih raznih revolucija na zapadu su rad, ekonomija pa i sama literatura poprimili materijalno obilježje i prouzrokovati, da se stvori jedan novi i tehnički svijet. Sa ovog je gledišta Evropa civilizovana. Civilizaciju je najviše Evropa unaprijedila. Zaista se opaža ogromna razlika međju svijetom prošlih vjekova i međju sadašnjim. Azija i Afrika su prošlost, Evropa i Amerika sadašnjost. Tehničke znanosti su stari svijet preporodili. Budući se ova vrsta civilizacije, koju nazivljemo tehničkom ili tehnološkom, temelji na znanosti i matematičkim istinama, to se ne može ni zamisliti da može osim nje postojati jedna druga civilizacija. Neprimivši i neprimjenivši je nemoguće je napredovati. Pamet ne shvaća, da bi se moglo u drugom obliku napredovati i usavršiti. Ovaj način civilizovanja nema nikakva prigovora. Ne tiče se duše, osjećaja ni uopće duševnih svojstava.

Jednom narodu koji se hoće da odreče svojih starih običaja, ne preostaje drugo nego poprimiti ovu civilizaciju. Ova civilizacija, koju smo definirali, ne može se primiti djelomično; ona je ne razdjeliva.

Budući nema i nemože biti dvije vrste matematike, raznovrsnih kemija, istočna fizika i zapadni prirodopis, evropska logika i azijska, ne preostaje drugo nego primiti tehnologiju onaku, kakva jest.

Japanska velevlast prije pola vijeka, uvidjevši, da sa starom tehnologijom neće moći uspijevati u životnoj borbi, primila je u njenom stanju evropsku tehničku civilizaciju. Japanci su se odvažili i u svoju zemlju evropsku znanost potpuno uveli. Zato što se ova tehnička civilizacija ne može promijeniti, zemljom, vremenom, klimom i nacijom japanski prvaci nijesu pokazali volje,

da je preurede i poprave. U Evropu su odaslali svoje ljude, a iz Evrope dobavili stručnjake i ozbiljno proučili od čega se sastoji ta tehnička civilizacija i pod kojim se uvjetima može uvesti u zemlju.

I radeći intenzivno danas su se gotovo približili kulturnom nivoa-u Evrope. Šta više japanska industrija danas konkuriira Zapadu ne samo na skrajnjem Istoku i Velikom Oceanu, nego suviše i na evropskim tržištima. Nipponska su brodogradilišta toliko savršena i nepotrebna evropske pomoći, da danas mogu praviti i dreadnoughte.

Za rat trebaju ratne sprave; Ako od zaraćenih u jednoga u ruci bude šišana a u drugoga maserka, lahko je pogodit na čijoj će strani ostati pobjeda. Takogjer u životnoj borbi, ako od dvije stranke, jedna bude oboružana najsavršenijom tehnologijom, a druga zastarjelim metodama, običajima i starim tradicijama, rezultat će biti jasan.

Japan je, prije nego je u njegovu zemlju Evropa prodrila, ovo delikatno pitanje shvatio i odmah primio i primjerno tehničku civilizaciju Evrope. On je u svijetu skrajnjeg Istoka, jedino se tim učvrstio i osnažio svoj položaj.

Na žalost islamski prvaci ne moguše shvatiti ove istine. Držali su za jedno i istinitu i tehničku civilizaciju, uslijed čega je u borbi za život pobjeda ostala na evropskoj strani. Kršćanski su narodi malo po malo u islamske zemlje prodrli. Eto to omalovažavanje evropske tehnologije Muslimane je suzbilo na ovaj inferijozni stepen.

Osmanlijska vlada se nije smjela odvažiti da pokuša primiti zapadnu tehničku civilizaciju. Ili pravije nije mogla ocjeniti njezinu važnost. Selim III., Mahmud II. Abdul-Megjid, Mustafa Rešid-paša i državnici i velikaši toga vijeka na žalost uopće, važnost ovoga pitanja ne moguše shvatili..

Perzija se nije ni trudila da ovo pokuša.

Afganistan danas nastoji da primi ovu civilizaciju i mislim, da u tom i uspijeva. Andaluzija, Sjeverna Afrika i Egipat na žalost iščezoše ne mogavši ovoga shvatiti.

Arapsko Carstvo je, moralo propasti zbog raznih uzroka i historičkih-činbenika, prije nego što se je u Evropi i pojavila tehnička civilizacija.

I Turci još uvijek ne pokazuju dovoljno odvažnosti i srčanosti u primanju tehn. civilizacije raznih stranaka. Programi o ovome ništa ne govore. Šta više, ovo i ovom slična pitanja nijesu bila udostojena, da se o njima raspravlja bar teoretički.

Pregijmo na drugu vrstu civilizacije, na pravu civilizaciju.

Svrha nam je od ovoga čistoća moraila ljudskog roda, plemenitost njegove naravi i uzvišenost njegovih misli. Nažalost sa ovog stanovišta nemožemo reći za Evropu da je civilizovana. I ako u Evropi pravo i pravda

vrijedi u pogledu osobnih prava, sasma je drugčije kod obćih prava. Ova se temelje na pravilu „jači ima pravo“. Rat, otimanje, rušenje danas vrijedi u Evropi više nego igdje. Evropa nemilosrdno tlači sve narode, koji su sa tehnološkog gledišta od nje na užem stepenu; ona ih podržaje u bijedi, lišava svih prava i nedozvoljava da im se razvije razum i duševna sposobnost. Evropa sprječava, da se proširi današnja tehnička civilizacija. Zapad krije požudno i zavistno svoje znanstvene tajne. Veliki dio ljudskog roda drži u sužanjstvu i smatra ga kupoprodajnom robom i životinjom. Megjutim i megu samim Evropejcima je nesloga i razdor na skrajnjem stepenu. A njihova je narav straga i okrutna. Njihov se osjećaj milosrgja u tehničkoj borbi, za život posve izgubio. Šta više i odnošaji megu mužom i ženom osnivaju se na lice-mjerstvu. Kapitalizacijom t. j. vlada financijera narodom gospodari. Na primjer u Francuskoj je i štampa i vlada sama književnost zakoniti posjed bankira. Bankiri si, koji narod šalju u rat, potiču njihove osjećaje i spremaju ih u Marokko. Holandijom vladaju javanski kolonizatori. A čuvari su engleske sudbine industrijalci iz Birminghama. Ovi su isti birminghamski industrijalci i njihovogja Chemberlin prouzrokovali, da se objavi rat afričkim republikama Transvaalu i Oranju i da se pošalju u Južnu Afriku ogromne vojske što je stajalo života nevinih i nedužnih sedamdeset i pet hiljada ljudi i jedne ogromne svote zlata od dvije stotine dvadeset i dva milijona engleskih funti sterlinga.

Njemačku i Englesku su imperijaliste u nered doveli i jednu s drugom zavadili.

Rusiju spekulatori šalju na skrajnji Istok i Centralnu Aziju.

Ukratko, koju joj god stranu proučimo uvidjećemo da u Evropi nema prave civilizacije. Kaže se, ako se Evropejcu koža malo zagrebe, da će se ispod nje ukazati križari starog vijeka. Proširimo malo ovo pravilo: Svakim danom vigjamo u ratovima, kolonijama, političkim i ekonomskim borbama, da u krvi civilizovanog Evropejca i sada divljaštvo punom parom vlada. Po čudi i naravi Evropejac se nije civilizirao. Njegov moral — stup civilizacije — nije napredovao koliko se misli. Današnje društvo se osniva na lažnim konvencijama. Egoizam je dostigao svoj vrhunac.

U krvi Evropejca nejma altruizma; on ne voli ljudskog roda.

Musliman i neznabožac u njegovim očima nijesu ljudi. Ako pravedno i savjestno istražimo kako su Muslimani i neznabošci u staro doba neznanja sa kršćanima postupali i šta sada u ovom vjeku znanosti drugome čime Evropejci i Kršćani, temeljito smo usporedili i prosudili dvije civilizacije.

Sa ovoga je gledišta Istok, islamski svijet, Kina i Japan bez svake sumnje od Evrope na višem stepenu civilizacije. Učenjaci skrajnjeg Istoka kako god o ovome rasude pravo je. Zaista treba cijeliti meku narav Istoka,

njegovo milosrgje i čovječnost te njegovu poniznost i strpljivost.

Dakle držimo se daleko od toga da napustimo našu pravu civilizaciju i da se asimiliramo sa evropskom netehničkom civilizacijom i strogo i u istom stanju čuvajmo naš moral i čudi, pustimo ih neka se oni sami on svojim krugovima usavršuju i napreduju.

Da razjasnimo ovo naše stanovište sa jednim primjerom:

Japan, o čijem smo tehničkom napredku malo prije govorili, potpuno primivši evropsku znanost, nije ni malo naginjao za evropsku netehničku civilizaciju. Moral i narodni običaji očuvani su potpunom pažnjom u zemlji „Ragajajućeg Sunca“. Šta više, čudnovato je, da se je pri primainju evropske tehnologije, mnogo do toga držalo, da se druga vrsta evropske civilizacije u zemlju ne unese, i narod je pokazao žestoku mržnju za ovu netehničku; evropsku civilizaciju. U zemlji Neppona je svak prezren koji hvali ovu potonju civilizaciju. Kako japanski narod gorljivo prima tehnologiju, tako isto brižno čuva narodne običaje.

Ovdje nam je još napomenuti da se, netehnička civilizacija, to jest moralni običaji ne mogu poprimiti. Pojedinci od prilike mogu primiti ovi moral. Ali jedan narod en masse i za sve pojedince nemože uzeti moral i običaje drugoga naroda.

Ova je civilizacija vanjski odraz narodne duše. Duša; osobito duša naroda ne može se tako lahko i kroz malo vremena promijeniti. Promjena duše jednog koljena ne znači i promjenu osebina jednog naroda. Za to treba mnogo generacija a da se promijene narav i običaji. Ova je prava civilizacija produkt povijesti, običaja koji su trajala na vjekove, te klime i od stotine hiljada drugih faktora. Dakle nju napustiti a drugu odmah poprimiti posve je isključeno.

Ostavimo na stranu Istok i Zapad, kršćanski svijet i islamski svijet; u Evropi, bez obzira na opći značaj, postoji veliki kontrast opreka izmegju civilizacije engleske i francuske. Kada bi se francuski zakon, metode, običaji i forma vlade prenijela u Veliku Britaniju, kako bi tu u općem životu na jednoć uslijedio zastoj, isto bi se dogodilo i kad bi se engleske ustanove prenijele u Francusku.

Ako jedan narod želi napredovati treba da primi tehničku civilizaciju, a da svoju glavnu civilizaciju čuva sa najvišim fanatizmom i da je nastoji na viši stepen uzdići i usavršiti. (Kao n. pr, svoj jezik).

U Indiji, u raznim predjelima Afrike, na skrajnjem Istoku urogenici, koji su primili odgoj od Francuza ili od Engleza, ne mogaše primiti svojstva, običaje i metode ovih naprednih naroda, nego su jedino naslijedili njihove nevaljaštine. Ovakovi niti koriste Evropljanima, niti sami sebi. Njihova mašta nemože shvatiti evropejstva. Evropske zabave, proste i privredne naslade njima vrlo pogoduju. Posljedica je toga, da izgube karakter.

Jerbo se karakter kroz dugo vremena postizava, ali ima tu sposobnost da se lahko i brzo izgubi. Budući ovi stvorovi ostaju megju dvije oprečne civilizacije ni sami, kao pojedinci, me mogu postati sretni.

Oni su najbolja sredstva informacijie, najvažniji ageniti Engleske i Francuske. Dakle nije neopravdano i nelogično što zaostali narodi, ove svoje tako brzo civilizovane pojedince mrze i preziru.

Kršćanski misioneri ovako svijet udaljuju od lijepog morala. Katolički i protestanski su misioneri u Siriji, u ovim našim provincijama nažalost jedan važan dio našeg naroda, a osobito Arape nemuslimane s pravog puta okrenuli. Misionarski a napose jezuitski odgoj je, Bejrut, Libanon i njihovu okolicu učinio ognjištem bune i pokvarenosti. Da nije islamske revnosti, Sirija bi danas bila u plamenu.

Ako pravedno istražimo, uvidjećemo, da od tih raznih arapskih crkava ne možemo očekivati više nikakove koristi.

Zadaća je evropskih misionara u Kini, zavagjat narod i sprječavati narodno jedinstvo.

Takogjer razni misioneri u Egiptu koptsko pleme snizuju na stepen najnemoralnijeg naroda na svijetu.

I protestanskim je misionerima u Indiji i Kini uspjelo zadobiti ovim Koptima slične elemente.

Dobar je primjer moral ovakih civilizovanih stvorova, te crnaca u Americi, koji mijenjaju socijalnu boju, o kojima govore sveske Paul Adama: i Dr, Gustava Le Bona.

I u našoj se zemlji — u manjoj mjeri — nailazi na ovaka čudovišta.

Rezultat: U povijesti nejma primjera da je jedan narod, napustivši svoju pravu civilizaciju i primivši drugu postigao sjaj i veličinu.

Takogjer povjest nije do danas zabilježila ni jedan narod, koji je, ne primivši tehničke civilizacije, jednom posve drugom i nedostatnom tehnologijom u životnoj borbi pobijedio. Glavni uzrok opadanju Muslimana jest u tome što nisu mogli razlikovati ove dvije civilizacije, što su vjerovali, da će sa starom tehnologijom moći posao vigjati ili pravije što nijesu poznavali tehnikom napredovale dijelove svijeta i što nijesu istraživali motive uspjeha.

Naš sud: Da Muslimani uzmognu napredovati moraju odmah primiti tehničku civilizaciju Evrope. Bez toga nikaiko.

(Nastaviti će se).

Hićmo:

El-Islamu jalu ve la jula alejhi!.

Duboko se klanjam Tebi, o Vjero Čista!
Pred Tvojom moći padam, o Istino jaka!
Jer svjetlo Tvoje — zvijezda mirijade — blista i
El-Islamu jalu ve la jula alejhi!

Bezbroj rijeka, u veliko što teče more,
Milijuni duša tako klanjaju Tebi...
I crv i mrav, ptica i zvijer, svi redom zборе:
El-Islamu jalu ve la jula alejhi!

Stoljeća duga, jakog puna duha Tvoga,
Tjerajuć' mrak, k Svjetlu vodeć', jasno svjedoče,
Vjera da je snažna u jednog pravog Boga:
El-Islamu jalu ve la jula alejhi!

Što nauk Tvoj je jak i nit je Tvoja čvrsta,
Prosvjeta nek slovi o tom, kultura silna,
Islamska znanost i umijeća bezbroj vrsta;
El-Islamu jalu ve la jula alejhi;

Čarobni blista Istok, ubavi Zapad
I kuplje se u zlatnim trakam' sunca Tvoga
Kordova, Kairo, Damask, Alhambra, Bagdad;
El-Islamu jalu ve la jula alejhi!

Duboko se klanjam Tebi, o Vjero sveta!
Pred Tvojom moći padam, o Istino jaka!,
Kрила što moćna širiš preko bjela svjeta: .,
El-Islamu jalu ve la jula alejhi!

Mevaizi - dinije.

Sakib Korkut:

Naša dužnost prema fukari i jetimima.

Moto: „Bogu je najmilija ona
vaša kuća, u kojoj se nalaz
ugošćen jetim“.
Hadisi šerif.

Znameniti mufessir Bejdavi veli jednom prilikom „Bogatstvo nije u množini imovine, ono je u nutarnjem zadovoljstvu i smirenosti duše“. I zaista je tako. Svaki-čas ćemo nabasati na imućnike, koji robuju svom malu strepe nad njim i neprestano razmišljaju o tom, kako će ga što prije i što više povećati. U toj brizi mnogi zaboravljaju čak i ličnu komociju. Ova sorta ljudi nije ništa drugo nego paraziti na tijelu svoje zajednice; oni nemaju osjećaja dužnosti prema svom bližnjemu i ne vode brige ni o čem, osim o svom zlatnom idolu. Oni su slijepi i gluhi za bijedu i patnje svoje okolice, sišu svakog s kim dogju u dodir i ališveriš i pri tom su bezobzirni kao divlje životinje. Izrabljuju nejačega i ovisnoga, utječu se i najodratnijim sretstvima, kratko rečeno: krvopije su najniže vrsti.

Imaju li ovaki ljudi zajednice sa Islamom?

Jedno sure, što ga često učimo u namazu daje nam na to pitanje — potpuno niječan odgovor. Mi ćemo ga ovdje objasniti sa nakanom, da upremo

prstom u jednu rakranu naše sadanje zajednice i svratimo pažnju svjema koje ovaj ratni vrtlog nije još potpuno zatruvao. Radi se o suretu „Ereejte“, što nam je tako često na jeziku, nu na žalost ne i u zaparloženim našim srcima. Čujmo i upamtimo značenje ovog riječima kratkog, nu sadržajem prepunog Božijeg sureta, čujmo i nastojmo da se koliko bilo odazovemo njegovu humanom nalogu. Inače nam nema spasa ni na dunjaluku ni na ahiretu, otpuhnuće nas Božija srdžba i neće nam se ni za trag znati.

Bog (dž. š.) veli u tom suretu: „Vidjeli (znaš li) onog, što laže (obmanjuje) vjerom? To je onaj, što napušta (odbija) je tima (i za njega se ne brine) i ne potstrekava na prehranu ubogara i nevoljnika“. Isprazna dreka: „ja sam pravi muslim“, formalni namaz i post nijesu dakle Islam i njegova srčika. Islamska je suština — robovanje Bogu (dž. š.), samilost i ljubav prema zajednici i dobru te zajednice. Bez ove suštine isprazno je klanjanje i poštenje, oni su tada samo formalne "tjelovježbe i gladovanje bez svrhe, jer ako nam oni ne pobugjuju, samilosti dolazimo u grupu, o kojoj daljnji ajeti „Ereejte“. sureta ovako zборе: „S toga kuku i teškoti onim klanjačima, koji su sahije od svoga namaza (čija su srca gafil, pa ne shvaćaju da je namaska svrha — približiti se Bogu i njegovim uzvišenim zapovjedima), koji se samo pretvaraju (i hoće da svojim namazom postignu divljenje ljudi, umjesto da im on umekšava srca) te uskraćuju pomoć“ (i nijesu nikom od koristi).

Uskrata pomoći svom bližnjem i pomanjkanje samilosti očiti su dakle znakovi — lažnog i prividnog, površnog i formalnog imana. I hoćemo li svoj spas, valja nam se približavati jezgri i srcici Islama i nastojati da nam namaz uzbugjuje osjećaje samilosti i bratstva, ljubavi i uzajamnosti. Klanjaš li i postiš, a da ti srce ostaje na istom kararu, bez ikakva dještva na dušu, u ruci ti je očit znak, da ne spadaš u hakk-muslimane: klimav ti je din i blizu si laži-muslimanima. Bog veli: „Teško ti ga takim klanjačima!“...

Adžeba, za što li je ovako strogo naređena samilost i za što Bog njeno pomanjkanje označuje kao lažni iman? Odgovor je kratak i vrlo jednostavan: bez ljubavi i samilosti nema mjesta pravici i obazrivosti, bez njih caruje sebičnost i nasilje, gazi se sloboda i pravda, istina i uljudba. Nemilosrdnost sestra je nasilju, majka nepravdi. Promislimo o dogjagajima ovih četiri-pet godina i odmah će nam biti jasna oštrina sureta, što ga gore navedosmo. Nu mjesto da uspoređujemo govore palih i sadanjih evropskih i američkih diplomata, mi ćemo se ragje uteći uputi svete svoje knjige, koja je visoko iznad tričavih raspredanja i nadmudrivanja partaičnih i zakukuljenih sadanjih političara, mudraca i filozofa. Jednim zbijenim i lakoničnim, jedrim i kratkim stilom prikazuje nam Kur'an (a. š.) uzroke raspa i propadanja pojedinaca i cijelih skupina i ujedno

u kratkom suretu daje upute, kako ćemo se očuvati od tog belaja i učvrstiti svoju zajednicu. U „fedžr“ suretu pita Bog (dž. š.) vidjesmo li šta je on učinio od silnih i u svoje doba vrlo naprednih i moćnih kav-mova Ada, Semuda i silnog Firauna, pa kao uzrok njihova kraha označuje zajedničko im svojstvo: „nasilje i tlačenje, koje je urodilo silnim fesa dom“ i dovelo do rasula ovih naroda i raspa silne moći njihovih gospodujućih elemenata,

Tefsireći ovaj ajet veli merhum Abduhu: „Tugjan znaci izaći iz éize, odaljiti se od pravednosti i pretjerati u uzurpaciji i otimanju tugjeg haka, oslanjajući se na silu i moć. Ko svoju moć izrabluje i krši tugja prava — ruši veze svoje zajednice i kida megjusobnu ljubav i poštovanje, na kojima opstoji ta zajednica. Nasilje ragja otporom prignječenih jedinica i sili ih na revoltu i uzbunu. I kad jednom uzme maha osjećaj pojedinaca, da im je njihova zajednica samo na štetu i zator — trvenje je gotova stvar, a time i propast te zajednice.“*) A šta je škrtost nego li nasilje ?

Bog (dž. š.) ne trpi nasilja i napravde i na ovake skupine „spušta bič svoje strahovite kazne. Jer Gospodar Tvoj motri i bdije“. Nije li ovo sadanje klanje, mrcvarenje i svakovrsno uništavanje samo taj strašni bič? Hoće li se taj bič dignuti bez pobjede prava i pravice, sporazuma i obostranog prihvata čovječnijih principa uprave i megjunarodnih odnošaja ? Nikada i nikada. Kur'an je Božije Slovo i on ne može pofaliti: ili će pasti nasilje, ili je kraj postojećim skupinama. Samo je ovaki izlaz iz labirinta današnjih krilatica imperializam, kapitalizam i socijalizam; autokracija, demokracija i samoodregjenje. Gornja kissa nije slučajno napomenuta i hoćemo li izlaz, valja iz nje povući pouku i prema tom se urediti...

Upozorivši nas šta je bilo sa narodima, skupinama i silnim pojedincima, koji se odaljiše od principa pravde, snošljivosti i samilosti, te svrativši nam pažnju na strahovitost kazne i svoju budnost, raščinja nam Bog (dž. š.) ljutsku psihu i nagone, pa veli: „Pa kad Gospodar stavi čovjeka na kušnju, odlikovavši ga i obasuvši blagodatima, čovjek (se umisli i posili, pa) veli: (zaslužan sam i) odlikovava me (s toga Bog). A kad ga kuša (iz drugu ruku) pa mu umjeri (i stijesni) nafaku, (čovjek, veli: ponizio me je (Bog, zapostavio me i napustio.) O ne! (Tako se ne smiju shvaćati te dvije vrsti kušnje.) No (vi slabo shvaćate, pa ako ste siromasi brzo klonete i u svojoj neopravdanoj resignaciji umišljate zapuštenost i držite da vas to lišava dužnosti prema zajednici. Ako ste bogati, držite to životnom svrhom, pa zaboravljate na samilost i zapuštate nemoćnike.) Vi ne počašćavate (i ne ugledate) jetima, niti se (natječete i) potstrekavate na opskrbu ubogih. Halapljivo žderete naši jedstva (oko

kojih se nijeste mučili) i slijepo (i bezgranično) ljubite mal. (Je li to svrha vašeg života?) O ne! Kad se smrvi zemlja i dogje sud; kad se ukaže dže hennem doći će čovjek sebi. Nu — kasno je tako otrežnjenje“.

Valja se dakle otriježniti na vrijeme, prije nego li sklopimo svoje gladne oči; treba svoje življenje protkati uzvišenim osjećajima bratstva i samilosti, valja se žrtvovati za dobro zajednice i tek se onda može nadati u spas duše i bolji život iza groba. Naša na rodna poslovice veli: „U dobru se ne ponesi, a u zlu se ne poništi“. Karakterističan dokaz, da je Islam udario blagosoven pečat i na naše narodno blago, da ga je oplemenio i uzdigao. . . . .

Bogatstvo je dakle samo jedna Božija kušnja kojom mjeri ljutsku vrijednost. Ono ne smije biti svrha života, niti sredstvo vlasti i nasilja. Bogataš ne smije sisati svoju okolinu, nego svoje imanje namijeniti koristi zajednice: ikjram činiti jetime i podupirati sirotinju. Čineći taka dobročinstva sačuvaće ove sirote od tugje najezde, ponioći će njihovu odgoju i tako biti sebeb, da i drugi ne izgube vjerskog osjećaja. Ta poznata je činjenica, da je fakr i zaruret prvi uzrok i ponajglavniji povod gubljenju vjere.

Kao što se bogataš ne smije posiliti, isto se tako siromah ne smije poništiti. Siromaštvo je samo jedan božiji dar i kušnja, kojom se mjeri sabur i pouzdanje u Boga. Siromah ne smije klonuti, niti se može smatrati lišenim obveze prema svom stvoritelju. Siromaština ne smije biti izlika zapuštenosti i resignacije. I siromah je čovjek rob kao i bogataš, pa i on mora misliti na zajednicu i služiti njenu obezbjegjenju: obe grupe moraju imati na srcu „elhamdu lillah“; obje se grupe trebaju približavati božijem zadovoljstvu. Valja se dizati čistiti svoju nutrinu, pa ako imaš, valja dijeliti, i ako nemaš, treba bar druge kanderisavati da dijele i budu od koristi. Čineći tako približićemo se božjoj milosti, pa će nam naš život biti pun svrhe i zadovoljstva. Jer kao što Bog (dž. š.) ima „bič kazne“ za one, koji se u dobru posile, a u zlu ponište, isto nam tako na koncu „fedžr“ sureta stavlja u izgled svoje nimete na drugom svijetu i dovikuje: „A ti smirena (i vjerom utješena) dušo, vrati se svom Gospodaru zadovoljna i (od njeg) lijepo primljena. Uvrstaj se u moje prave robove i unigji u moj dženet.“

Kako ćemo to postignuti? Merhum Abduhu to zgodno kazuje ovim riječima: „Kad se čovjek usavrši i uzdigne nad životinjske strasti biće na bogatstvu šakjir, ne će tražiti nego pravdu, niti će koga oštetiti. Svojski će se brinuti za jetime i hraniće ubogare nastojeći, da se i drugi za njim povedu i slijede ga u svemu, što je na korist zajednice. Ako bude fukara, biće saburli i nikad ne će težiti da se na nedozvoljeni način domogne tugje svojine. Ne će spasti ni na tugje glavne, niti u svom, fukaraluku zaboraviti jetima i otimati

*) Šejh Muhamed Abduhu: "Tefsiru džuz' Amme" str. 80

se za uboškim zalogajem. Ako im već ne može sobom pomoći, zagovarače ih na svakom koraku."

O infaku ima još dosta ajeta, nu mi ćemo završiti citirajući još samo plamene riječi „Beled“ sureta („La uksimu“), koje vele: „Mi čovjeka stvorismo u mucu (i naprezanju. Nu nek radi toga ne klone, a naročito nek se ne sili i ne uzdiže. Sićušan je. Šta on može tom svojom umišljenom moći i snagom?) Misli li da niko nije od njegov moćniji,? (Smiješan je u toj svojoj umišljenosti i zaboravljanju na Svemogućega. Nek se stoga ne razmeće i) Govori: izda-doh gomile imetka. (Jer šta mu je korist od tog trošenja u tutanj, ako stime traži slavu i priznanje okoline, a nema istinskog osjećaja samilosti za bijednika?) Zar mu ne dadasmo oči, jezikiusnice i zar ga ne uputismo na dvije staze? (Stazu dobra i zla. Za što se ispravno ne služi podijeljenim blagodatima, pa ne uvidi svrhu svog imetka? Nu on voli biti slijep). I neće da se zamuču „akabom A po čem ćeš znati šta je „akaba“?*) (To je:) Opraštanje roba ili u vrijeme oskudice i bijede nahraniti bližnjega jetima ili unižena bogalja. (Nu kratkovidu i umišljeni čovjek glavinja i zaboravlja da se sve ima činiti radi Boga Milostivoga. Da je čovjek na svom mjestu i uviđavan, bio bi samilostan,) Pa bi bio od onih, što vjeruju, što se savjetuju i bodre na sabur (i istrajnost u vršenju dobrih djela) i merhamet (prema nevoljnicima). Samo su to desničari (i božiji odabranici). A oni, što ukrivaju (i kjufrom mimoilaze) naše ajete, to su ljevičari. Na njih će vatra u slojevima (i naslagama)".

Da još jednom kratko ponovimo: Ko nema merhameta, pa ne podupire fukare i jetima tvorom ili zborom, taj — nije pravi muslim. Teško se njemu, klanjao ili ne klanjao, postio ili mrsio! Din mu je — lažan i spada u "ljevičare", na koje će pasti strašna kazna, jer uskraćuju po m o ć.

U koga je pak razvijen merhamet, svojstvo pravih muslimana, što nekad bijaše poslovično u našem narodu („merhametli Turci"), taj spada u spokojne i smirene duše, gori od imana i nije „sahija" i gafil u svom namazu i drugim ibadetima: blago mi se takim desničarima i desničarkama, jer shvatiše svoj islamski poziv i odgonetnuše svrhu života.

„Našem nazatku nije kriv Islam, nego naše krivo shvaćeno muslimanstvo" reče jedan noviji naš učenjak. I zaista je tako. Istina je to, koju potvrguje naša po-; fakat, koji se ne može zanijekati. Jer dok su muslimani slijedili duh Islama, vrstahu se u naj-

*) Ova rečenica ima prema duhu arapskog jezika tu svrhu, da svrati osobitu pozornost na važnost, upotrijebljenog kojeg izraza. „Akaba" bi inače značila: kršna staza".

naprednije savremene narode. Eno Arapa. Dok su slijedili Kur'an igjahu naprijed i bijahu učitelji ljutstva. Kad poklekoše pred bogatstvom i izgubiše sabur —udari ih Božija kamdžija i — nestade traga njihovoj slavi i državnom opstanku. Eno Turaka. Dok im sultani tražahu fetve za svoje čine —igjahu naprijed i podlagahu svojoj moći državu za državom. Kad počеше praviti saraje i čoškove, „čiragane" i „dolma bagče"; kad uvedoše „alafrangu" i svoj postupak udešavahu prema ukusu zapada — davahu takrir iza takrira, doživio poraze iza poraza.

Evo vam nas. Dok nam Gazi Husrevbezi i njegovi šljedovatelji pravljahu medrese, mektebe, džamije; banje, šadrvane, musafirhane i imareta bijasmo svoji na svom: slavni, silni i uvaženi. Jer — rad nam bijaše u duhu Islama. Nu od kako počē vika: še-riat na srijedu, da se — duhan na hrpama prodaje"; od kad izbi pitanje kakva će se koža upotrebljavati za mestve, a kakva za firale — udarismo za primjerom rakova i dogjosmo u ovaj hal. Za što? Jednostavno s toga, što se odaljismo od pravog islamskog duha. Omjerimo se o gornje ajete! Kamo nam samo priregor i požrtvovnost; gdje su nam ubožnice i sirotišta ? Jedni smo se „civilizirali" pa i ne padamo na sedždu, nu jesu li na svom mjestu i oni, što još klanjaju? Jesu li musallije ili „sahun"?. Nema ništa, čim bi se moglo dokazati da nijesmo pravi „sahuni"...

Zamislimo se malo u gornje ajete! Šta vidimo? To, da nam Kur'an (a. š.) nalaže samilost kao — oznaku dina i imana. Braniti i učvršćavati dinske temelje prva nam je i najpreča dužnost. To je najsavršeniji „emr bil maruf", o kojem pisasmo u prošlom broju „Bisera", pa je prema tomu i briga za nejačad i nevoljnike naša opća dužnost, u kojoj moramo svi sudjelovati i posvetiti joj se svom snagom i svima moralnim i materijalnim sredstvima. Ne treba prikazivati našeg hala u ovom pogledu, hiljade poginuše ostavivši nam neopskrbljene obitelji i nejačad. Time je sve rečeno! Mnogi i stekoše. Nije li vrijeme, da se već jednom razdriješe kese i otvore lisnice? Zar će nam ulema čekati kijametski dan, pa tek onda povesti kakvu islamsku akciju? Ovo je u istinu prevršilo svaku mjeru. Ili valja voditi i prednjačiti organizatorskim radom, ili skidajmo saruke i brišimo sve nazive, pod kojima se razumijeva „alim". Zapećnjaka je i onako previše, pa ako će i ulema u njih, nek ne gazi bar svog bijelog i čistog vanjskog znaka...

A vi, što vas Bog kuša „obasuvši vas svojim nimetima"! Šta da se vama rekne i kaže? A šta vama zdrave i mlade ratne muzikače, što i nakon toliko hiljada naših mrtvaca i ranjenika, imate još i sad vremena za teferiče i slatke razgovore? A šta da se kaže vama, „moderne" salonske dame u svili i lakovanim cipelicama, vama što se još i sad bavite modnim listovima i svoj „dragocjeni" život tratite u besposlici i

neislamskom izmišljanju sredstava za vanjsko dopadanje? Zar vam Gospodar ne dade oči, usne i dvije staze? Zar ćete i dalje biti slijepe za žalosno stanje svojih bijednih sestara; zar nije vrijeme da mjesto „lijepe li toalete!“ izgovarate: „bijedna sestrice!“? Zar vječno putem oholosti i ispraznog sjaja, mjesto stazom samilosti i islamskog samoprijegara. Nešto ću vam napomenuti: Prve muslimanke nošahu sanitetske potreštine, vidahu ranjenike i nošahu ih sa ratnog poprišta. Naši sinovi ginu u dalekim tugjinama, pa zar da se ne brinete ni za njihovim samohranim majkama, domaćicama i nejačadi? Dolje sa tim modernim frakovima i lakovima, pa za islamski poziv žene tješiteljice i odane skrbnice! Bog vas duži kao i nas, rod vas moli kao i nas... Oh, dosta, dosta! Bog nam prosvijetlio um i pokrenuo zamrlim osjećajima!...

Neko će mi reći da sam pofalio i zaboravio „vakufsko sirotište“. Nu ja konstatujem da to nije naše nego — vladino sirotište, budući mu trošak podmiruje vlada svojom subvencijom, a ne mi svojim zatvorenim kesama i lisnicama. Četiri godine rata mitiše mimo nas bez ikakva našeg opamećenja. Kroz to vrijeme niti podigosmo sirotišta, niti — što je još strasnije — ozbiljno povedosmo akciju za njegovo podignuće. Vakufska direkcija vodi tobož akciju za žensko sirotište, nu kamo pusta sreća, da nije ni došlo do saborskog zaključka o uspostavi fonda za to sirotište. Možda bi se ostvarilo, a ovako će mu se fond ustanoviti kad se i naši ženski jetimi nagju u tugjim ubožnicama. Muški su nam već pali u ruke časnih sestara. I to da su gdje, već u centru naše zemlje, pred nosom vakufske direkcije i našeg ulema-medžlisa ...

Inicijativu, da se pokrene akcija za osnutak islamskoga dječijeg doma doveše ad absurdum. Rijaset ju je bio objeručke prigrlilo, nu stupivši u dodir sa saborskim odborom, prepustio ju je opće poznatoj „marnoj“ djelatnosti sarajevskog muftijskog ureda. Dok je kroz 5—6 mjeseci službenog „uredovanja“ poprimio konkretne forme, predlog je izgubio svoju temeljnu crtu: od pokretanja akcije za sirotište, u koje bi se smjestila " siročad iz cijele zemlje, spalo se je na akciju za lokalno sirotište grada Sarajeva. Pa da se je bar i to ostvarilo. Nu da, za to bi trebalo rada i akcije, a ko će to tražiti od sarajevskog mufti efendije?

Da maknem pitanje sa mrtve tačke konstatovaću da su se preklanjskog ramazana tri četiri noći s vrlo dobrim uspjehom kupili prilozima i zavodili upisi obećanih milodara, a lanjskog se je ramazana polagao račun o rezultatu tog pothvata. Na skupštini je priznao mufti efendija, da za cijelo vrijeme — dakle tokom jedne cijele godine — nije od nekih ljudi ni zatražio obećanog priloga, a kamo li da je akciju nastavio i dovršio. Izjava je pobudila senzaciju, a kritika je one-

moćila prihvat muftina predloga, da se sakupljeni novac ustupi „Merhametu“. Skupština je jednoglasno odbila muftin izvještaj i njegove predloge i pozvala ga da nastavi akciju sazavši širu skupštinu. Nu skupština nije sazvana, premda je — sa čursa „Begove džamije“ proglašeno da će se održati odmah iza bajrama. Oduševljenje je jenjalo i stvar spava kao i mnoge druge. Pred licem javnosti dižem glas protesta i pitam: „zar se ovako postupa u jednom životnom našem pitanju?“

Eto taki smo mi i naši „vjerski predstavnici“. Tako je u Sarajevu, a gdje je u Bosni i Hercegovini bolje? Šta dadoše naši ratni „teklići“ šta za jetime učiniše naši prvaci i „pravi Turci“? I dok se kod nas muftije skanjuju na godine, katolički i pravoslavni svećenici smjestiše u Slavoniji na hiljade sirote djece. Pozvaše preko vlade i naše aut. oblasti, pa nam Slavonci hrane više siročadi nego li ih je u tako-zvanom „vakufskom“ sirotištu! „Jadna Liko, šta si dočekala“....

Dao Bog, pa ovi reci potakli bar ulema-medžlis na intenzivnu akciju, jer je zaista krajnji čas. Na narod se može osloniti, jer se nikad nije oglušio korisnoj i islamskoj akciji. Tako je bar do sad bilo. Na rad gospodo! Organizujte bar upotrebu zećata. Na rad i na - čurs, gospodo!....

A. Hifzi Bjelevac.

Za zvono.

Kruševo i Bjeleviči leže daleko od glavne ceste. Pješak i konj mogu pristupiti, a kola nisu nikada kroz ta sela prošla. Ni jahaćeg puta nema, nego izmegju kamenja i šikara mora se verati dok prispiješ u ubavu kruševačku dolinu kojoj na desno jedno dva sahata leže Bjeleviči. Seljani se bave većinom gojenjem stoke, pa se gotovo i ne vide kuće u tim selima nego samo štale i pojate za stoku. Tek koja kuća proviruje izmegju njih bijelo okrečena sa slamnatim krovom. Jedino u Kruševu dvije su kuće crijepom pokrivene i to kneza Matića. U Bjelevičima je muhtareva kuća nešto viša, ali je već trošna i stara, da bi je malo jači potres sravnio sa zemljom. Naokolo se prostiru »trave«, pašnjaci sa ogradama i bujnom travom, koji se vrlo skupo plaćaju.

Seljani žive onim starim patrijarhalnim životom, koji je daleko od našega poimanja. Biliže su prirodi, nego našem življenju. Neuki su i plašljivi, ako ih zastaneš u gradu, a veseli, prijazni i dobri u njihovom selu. Nijesu bogati, jer nemaju mnogo zemlje; — tek toliko koliko im je nužno, da mogu svoju zajednicu ishraniti svojim. Čitavo im je drugo imanje stoka.

Ni škole, ni džamije — pa ni crkve nemaju. Muslimani su i kršćani po imenu, po vejrovanju, ali po obredima slabo su i jeodno i drugo. Raduju se lijepu vremenu

i sitnoj kiši, a plaše se grmljavine i gustih oblaka, jer drže, da će donijeti tuču, ili kakvu drugu priredbu - nedaću.

Kad sijeva jedni uče duge dove, koje su od usta do usta krivo naučili, a drugi se križaju: Bože učuvaj! ...

Da muhtar i knez ne odu na »nalog« i donesu odredbe oblasti, da oni ne kažu, kad će ramazan ili bajram ne bi niko znao. Tamo se ne računa po kalendaru, niti se zna kada je proljeće ili zima. Nezna se kada je prvi, a kada zadnji... Nekad zaborave: jeli subota ili četvrtak, pa pitaju po dvije kuće dok se ne slože: da je četvrtak ...

Klanjaju stari ljudi: nekad sabah odmah iza jaciye, a nekad ićindiju u akšam. Akšam im progje, a većinom zaspu prije jaciye. Drugi — mlagji i žene nikako i ne klanjaju. Nemaju kada!!

Najglavniji dogagjaj je igjenje u planinu ... Onda nastaje jedna velika promjena u njihovu životu. Jedni idu sa stokom u planine preko ljeta, a drugi ostaju kod kuće. I to samo starci ostaju — mladost odlazi sa svojim stadom...

Najbogatiji su Tabak Ibro i Sinanović Osman, a u Kruševu Matići. Zemlje ni oni nemaju previše, ali je stoka velika: do hiljadu glava!

U večer i u jutro oživi selo kad se hajvan vraća sa ispaše ili odlazi na ispašišta. Čobani sviraju uz svoje frule, a čobanice pjevaju seljačke pjesme po jednom nepromjenljivom napjevu. A kad se tek pomoli prema selu Tabakovo stado a za njim, Sinanović, a često i izmješano oboje sa velikim jarcem zvonarom, koji je uvijek išao naprijed. Pred Tabakovom kućom zaustavio bi se zvonar, okrenuo se prema stadu, kao da je htio reći: »Zamnom . . .« pa bi ušao u prostrano dvorište.

Udovica Ibri Tabaka izašla bi pred njega i uzela ga za rogove. Onda bi on mahnuo glavom i zvono bi zazvonilo. Ovce i koze, kozlići i janjci ulazili su na vrata. Čobanin Mušan Rizvić ostao bi na ulazu razgovarajući sa svojim drugom Velijom Čavdarom, koji je čuvao stado Sinanovića. Pa kad je i posljednja ovca i janjac unišao zatvorio bi vrata i sjeo pred kuću.

A Velija je otjerao svoje stado dalje. Sutra su se opet sastajali i išli zajedno.

Od djetinjstva su zajedno. Sada su već odrasli — mladići, zdravi, jedri. Oni nikoga ne poznaju osim svoga stada i svog sela, kojeg iz jutra ostavljaju i u večer se opet vraćaju. Ni dane ne znaju, a sata niko ni nema u selu osim muhtara. U priči ljudi pričaju, kako je nekad davno već neki Halil Bjelojevac napravio od drveta sahat i ondje pod koščelovim stablom pred muhtarovom kućom stavio ga na drvo, objesio gjunleta od kamena i pokazivao vrijeme. To je bilo čudo božje od neuka čovejka, koji nije nikad ni do u grad otišao. Vele u snu naučio. A onda je otišao u grad, da tamo pokazuje svijetu svoje znanje. To je priča u koju još i danas svi vjeruju.

Mušan i Velija računaju vrijeme po suncu, a godišnja doba po travi kako raste. Oni znadu, kad se sunce pomoli kroz granje muhtareve košče, da je onda — dan, a kada opet na večer baci svoje crvenkasto svijetlo u zamrljani pendžer ma Dedinoj sobi, kako se ulazi u selo onda će brzo mrak. Podne je, kad sunce ostavi u hladu polovicu kruševskog blata.

Tada i stoka polje k vodi, da u hadu prežimlje. Najprije zvonar pogje niz strminu zvoneći svojim velikim zvonom, kako preskače po kamenju. Onda sve pogje za njim. Najprije janjci dignu svoje glave, osluhuju... Onda počmu blejati, — potrče... A kako jedan tako svi... čitava stoka!

Velija i Mušan polagano silaze k blatu da i oni u hladu zaspu dok vrućina pregje.

Kruševačko blato leži izmegju Bjelevića i Kruševa. Veliko je megju brdima, te nikuda neotječe sivkasta voda po kojoj se uhvatio zelenilo. Ljeti nešto opane, a zimi i u proljeće naraste veliko. Raširi svoje skute visoko uz brda. I po tom se seljaci ravnaju, koliko je kiše zimus bilo, je li štetila ozimici. A kako voda opada računaju kakvo će ljeto biti; naime ili će biti više sušno ili kišovito.

Kad se popeš na brdo »Staretina«, kako ga zovu, pa pogledaš oko sebe: vidiš lijep prizor! S jedne strane kruševačko blato leži pred tobom, kao uspavano, okruženo zelenim grmljem, a s druge strane puca ti pred očima u daljini preko nižih brežuljaka Hutovo blato! Sunce ga pozlatilo sa svih strana pa bi rekao, da to i nije voda nego rastopljeno zlato, koje ti oči zasljepljuje. Ne možeš dugo gledati, jer bi ti došla nesvjestica...

Možda se ova dva blata i sastaju kroz pore zemlje, da zajedno idu dalje i dalje . . . Stvaraju rijeke, potociće i opet ih nestaje pod zemljom! Priroda je tajanstvena i neodkrivena! .....

Mušan i Velija dolazili su svaki dan blatu sa svojim stadom, da u hladu otpočinu.

Hajvan polegne oko vode. Njih dvojica izvale se na zelenoj travi, nešto malo požučelaj od sunca, naslone se na ruku, pa pričaju jedan drugom:

— Žito je dobro izraslo, pa počelo mjestimice i sazoravati — govori Velija — još nekoliko dane, pa će se kositi. Onda ćemo samljeti i spremati se u planinu.

»E, onda će biti pogače od novoga!

— Ja imam ove godine novu košulju, a kaže mi tetka, da će mi gaće skrojiti za planine, — nastavlja Velija..

»A meni su kupili tozluke i pas — hvali se Mušan, pa će mi i opanke kupiti.

- Valjaju kad je kiša — veli drugi— a ovako je ljepše bos.

»Vrućina je nastala.

U Bjelašnici naći ćemo još snijega u jamama.

»E. tamo će biti lijepo.

— Naći ćemo opet one stare kolibe, koje su puste - bile preko zime.

»... I u kojima su vukovi zimovali...

— Poći će i Matići tamo. —
»... I muktarevi... .

Tada je nastala šutnja. Mušan je počeo drijemati pa za čas zaspao. I Velija se izvalio na legja. Tek što bi sklopio oči zazvonilo bi zvono!.. Velija bi podigao glavu.

— Opet mi on ne da spavati...

Bacio bi se kamenom prema jarcu, a zvonar bi zastao, tiehno glavom, a zvono zazvonilo. Kao da je kazivao! ... Velija bi opet legao metnuvši ruke pod glavu. Počeo se zavoditi u san.

Eto, — vidi u polusnu — kako ide u planinu, a pred njim nebrojeno stado obilježeno i zaistriježeno. Vruće je. Digla se prašina, kao oblaci. On svira uz frulu i skreće sa glavne ceste, da pogje prijekim putem prema planini.

Opet progledao. Stado je mirno ležalo kraj vode, a zvonar Tabakov hodao izmegju ovaca. Zvono je opet klepetalo.

Nekad bi opet za velike vrućine neprestano zvonar hodao i zvonio svojim zvonom, da nije mogao Velija ni zaklopiti očiju. .. Gazio je po janjcima, po kozama, pa nastalo blejanje i kmećenje, da bi natjeralo Veliju na bijes. Skočio bi na noge uzeo kakvu štapinu i potjerao zvonara.

On bi otišao do vode i legao. Komarci ga opet tamo klali, pa bi ustajao i lijegao, a zvono se uvijek čulo...

Velija bi rekao tada Mušanu:

— Skini mu ono zvono, ili ga zatisni travom nek ne zvoni!

»A kako bi se stado sabiralo kako bi išli bez zvonara? .. upitao m Mušan.

- Pa gonićemo mi ....

»Neznaju oni to! .. Oni idu z a g l a s o m! ...

Velija nije više spavao. Svirao je na frulu i slušao u daljini — tamo preko blata složnu i lijepu pjesmu. Gledao kako maleni talasi plove vodom, kako se slijevaju jedan u drugi, da ih opet jedan kolovrat rasijeca... Nastane jedno veliko kolo— biva sve veće i veće dok se ne izgubi u daljini.

Kad bi očuo Velija pjesmu preko blata prestao bi svirati, ili bi je samo lagano uz frulu pratio, a Mušan kraj njega koliki je dug hrkao. . .

Pa kao da je i hajvan razumio taj skladni glas — pjesmu i frulu — digli bi glavu, načulili uši i slušali. Kao da osluhuju, kao da i oni osjećaju! .. jedino koze su mirno ležale, a jarac — zvonar hodao. Zvono je čegrtalo — čegrtalo ružno praveći oštro disonancu. Možda je to zvono od kakva uroka udovica metnula jarcu, jer je bilo vrlo veliko; što goveda nose.

On je hodao po suncu oko stada, silazio vodi i pio... Tad bi se digle i ovce — i koze, hodali za njim po suncu. Komarci bi navalili, nastalo blejanje u kojem se gubili glasi pjesme i frule.

Mušan se protezao, zijevalo tjerajući rukom muhe sa sebe, progledao i rekao:

»Sviraj Velija!.. Meni se svigja! Slušam ja kroza san. . .

I opet bi zatvorio oči.

(Svršit će se.)

Hazim Muftić:

Život i rad radi Boga.

(Jedan vaz o širkju).

„Allah džell-šanuhu neće oprostiti da mu se pridružuje u božanstvu, dočim će sve ostalo oprostiti kome hoće“!

To je doslovni prevod jednog ajeta iz Kur-ana (dž. š.). Nu da to bolje mognemo razumjeti, moramo biti nešto opširniji.

Naš stvoritelj i gospodar Bog (dž. š.) utvrdio je i odredio kur-anom i porukama preko svoga Poslanika planove našeg življa na ovome svijetu. Po tome je kazao šta smijemo a šta ne smijemo raditi. A znao je da će nas naše slabosti i druge okolnosti u životu više puta navesti, da nešto hotimično ili nehotimično protiv Njegovih propisa pogriješimo; pa da ćemo radi toga dolaziti u razne neprilike i da ćemo u vjeri tražiti lijeka i razjašnjenja.

Za to je Allah (dž. š.) preko svojih poslanika vazda poručivao ljudima: Nemojte činiti širća, nemojte se sa svojom glavom igrati, pa koga još osim Mene smatrati i obožavali kao Mene. Jer toga neću nikome i nikada oprostiti. A ostalo ću sve i sva lahko oprostiti i za sve ćemo lahko račune sviditi, a širća, i opet vam napominjem širća, širća — neopraštam. Širća se čuvajte više nego salge, nego ljute guje otrovnice i više nego žeravice žive!

Jer ja sam samo jedan jedini Bog, vaš stvoritelj, vaš hranitelj i branitelj, vaš usrećitelj, pa ko mene jedinog takovim priznade i uzpriznajeme u cijelom svome životu, ja ću ga i usrećiti, a onaj, koji nekoga drugog ili nekakvu stvar, pa ma kakva god bila, bude priznavao kao što Mene treba priznavati i bude nekome drugome pridavao neki dio Moje svemogućnosti, Moje sveznosti i Moga Božanstva, ja ću takog odmetnika u svoje vrijeme na svoj način kazniti, a kad me tada bude molio za pomoć, preporučiću mu za pomoćnika onoga suparnika, kojeg je samnom poredio. Pa nek onda vidi imali Moj „suparnik“ kakve snage!

Ti ćeš sada reći: — E, pa to je stvar jednostavna! Ja vjerujem Boga jedinoga, vršim Njegove zapovjedi, klanjam, postim, radim i potpomažem druge; ne pijem, ne kradem i ne otimam. Živim tako i nikad mi ni na kraj pameti ne dolazi da držim da imade ko moćan kao Bog.

Po tome što si sad kazao, da će Bog oprostiti sve osim širća, vidim, da odsele smijem što god i po

griješiti, pa i koju vjersku zapovjed izostaviti, jer će mi biti oprošteno. A širća ću se beli čuvati!

Jest, površno, uzevši to je sve tako, ali pošto širća imade nevidljivoga i neosjetljivoga to ćemo mi koju progovoriti o širću u širem smislu, pa kad ga upoznaš, moći ćeš ga se bolje čuvati.

Širć je šejtanovo sjeme, kojim nas na svakom koraku nastoji zavesti sa pravoga puta, odalečiti nas od našeg Stvoritelja i tako nam upropastiti svrhu našega života i učiniti nam budućnost crnom.

A nije to ni lagahan postao boriti se proti trajnom šejtanovom zavagjanju. Jer neznajući šta je to širć i nepoznajući kako se proti njega bori, više puta čineći neko dobro djelo, — griješiš!

Više puta Ti klanjaš ili postiš ili daješ prilog u dobrotvorne svrhe i čini Ti se da zaraguješ sevape, a kad tamo, izmjerivši sve to na fine duševne terezije na kojim se nevidljive dragocjenosti mjere, uvidiće se, da je sve propalo, jer se u to dobro umiješao sićušni trunak razarajuće tvari, najžešćeg otrova, a to jest, sve bilo namijenjeno nekom drugom, mjesto u slavu Jedinoga!

Da se bolje mognemo razumiti, napravićemo jednu prisposobu.

Svako selo imade svoga jednoga muhtara, koji zastupa seljane naprama vanjskom svijetu i brine se o potrebama cijeloga sela. Jedan od seljana u nekoj prilici nazove nekog drugog seljanina muhtarom i oda mu počast, koja samo pripada pravom muhtaru.

Sta će se sada dogoditi onome seljaku što se je odmetnuo od pravoga muhtara? Bez sumnje će mu se muhtar osvetiti i nanijeti će mu štetu i to vrlo osjetljivu i kad mu bude nužda da svrši nekakav posao na' mjestu gdje se muhtar pita, muhtar ga ne će ni

pogledati!

Osim ako se bude pravovremeno pokajao i sa muhtarom potpuno uredio svoj odnošaj!

(Molimo od Allaha (dž. š..) da nam oprosti ovu prisposobu!)

Cijeli je svijet kao jedno selo ili jedna mahala i tog je sela jedan jedini Muhtar, jedan jedini Bog, koji je cijeli svijet stvorio, cijelim svijetom upravlja, i sve što je živo hrani i napaja. Odregjuje kad će se ko roditi, koliko i kako će živiti i kada i gdje će umrijeti i sve ostalo.

Za to on hoće da samog Njega i priznajemo pravim gospodarom, pa nam je to po svojim poslanicama poručio i kazao još, da nam to priznavanje, neće biti neplaćeno i nenagrano.

Ali On hoće, da to priznavanje bude iskreno, od srca, sa huluzom!

Priznavati Boga (dž s.) svojim pravim i jedinim gospodarom dužni smo na prvom mjestu srcem, a onda očitovanjem u govoru u svakoj prilici a zatim vanjskim formalnostima, koje je On opredjelio i naputio nas, a to je vršenjem Njegovih zapovjedi. Jer ako nevršimo

Njegove zapovijedi znači, da ga ne slušamo i da mu se protivimo. Pa opet i kad sav život provedemo izvršujući božije zapovijedi, ako ne budemo imali pri tome iskrenosti i huluza, možemo sve izgubiti i pasti u nesreću, a kako je stalo onda sa onim, koji niti izvršuje božijih zapovijedi, niti o svome Gospodaru vodi kakva računa! Ko imade kuću, ali joj krov istruho i isprovaljivan, čim bude kiše, okisnuće, a za onoga koji se trefi na polju, netreba ni govoriti!

Tebe je odavlen spremio neki Tvoj veliki prijatelj da odneseš u neki drugi grad (n. pr. u Sarajevo) jednu posudu (meda ili kakvu dragocjenost, stvar) i dao Ti je u tu svrhu vlastita kola i konje, kajase i uzde, kabanicu i ambrelu, te kandžiju i svu potrebnu drugu opskrbu. Rekao ti je na polasku: „Med čuvaj više nego oči svoje u glavi i gledaj da ga na odregjeno mjesto neoštećenog uručiš, a eto i te stvari pa se s njima posluži, mnogo će ti valjati u putu za obranu jer će na te napadati u putu pčele, vrane, hajduci muhe i mnoge druge napasti, ali se ti brani i čuvaj mi meda. Ako medu što bude, ne idi mi na oči, pa makar Ti ostali i konji i kola i horma i sve drugo neoštećeno.

Nu znaš da mi je do meda toliko stalo, da volim da njega u redu uručiš, pa makar ostalo braneći se sve zdrobio i izlomio.

Doneseš li med kako treba, prijatelji smo, kao što smo i bili, a učuvaš li uz to ostalu opremu, znaćeš ko sam ja i tvojoj nagradi se ne će znati cijena"!

Isto tako nas je svakog naponase stvorio naš milostivi svemogućí Gospodar i spremio nas da proputujemo po jedan komad života i ponesemo sa sobom kao Njegov amanet čisto i iskreno vjerovanje, koje moramo nenatrunjeno i potpuno na kraju zemaljskog života Njemu donijeti.

A na polasku nam je rekao: Eto znaš Me i priznaješ Me! Sada putuj taki kakav jesi i nemoj se šaliti sa svojom glavom, da bi se u putovanju i za dlaku promijenio. Hoću da Mi taki, kakav jesi i na koncu putovanja potpun ostaneš i da mi uručiš moj amanet koji ti sad predajem, a to je čisto i halis vjerovanje.

Znaš da ću trajno biti kraj tebe. Motriću te neprestano. Gdje me god zazoveš u pomoć, pomoći ću ti.

Ali pošto će tvoj put biti skopčan sa raznim poteškoćama i kušnjama, dajem ti za pomoć vlastita kola — razum, konje — vid. Da konjima i kolima možeš lakše upravljati, evo ti čvrsta horma a to je klanjanje namaza u kojem ćeš Me se često sjećati, spominjati Me i dolaziti mi u posjete. Da u putovanju ne pokisneš ili da te sunčana žega ne bi spalila, evo ti dobar čador, a to je post kojim ćeš svoje strasti slamati. Evo ti i kandžija s kojom ćeš bodriti svoje konje da ti kola brže idu i izmiču nasrtajima mnogih razbojnika, šejtana, asiluka, oholosti, obraženosti i drugih zavodljivih napada. Ta je kandžija dužnost dijeljenja zeća ta i potpomaganje sirotinje u Moje ime!

Kada svoje putovanje dovršiš, Ja ću te dočekati i pregledati tvoje svjedodžbe o cijelom tvome radu i življenju.

Na prvom mjestu ću u svjedodžbi gledati, kakvo ti je bilo ponašanje. Ako tu bude stajalo, da si sve u Moja ime činio i da sam ti Ja bio jedini cilj, onda ću te i uzeti sebi i sastaviću te sa drugim Mojim prijateljima, a za ostalo ćemo lahko računve sviditi. Budeš li mi uz to donio i onu svu opremu u redu, onda ćeš viditi, ko sam Ja! Onda tvojoj plaći ne će biti kraja ni konca.

Dočim ako Ja nagjem u tvome vladanju, da si Mene zaboravio, pa si u nečije drugo ime nešto činio, oda će ti biti uzaludne sve druge odlike navedene u tvojim svjedodžbama. Zalud će ti biti i namazi i postovi i hadžiluci i zećati i sadake pa sve da si milijunima dijelio!

Iz gornjeg se vidi, kad se uoče sve navedene smetnje i zapreke u životu, da se je od svega drugoga lakše učuvati nego od širća. Sve je lahko u onaj drugi grad odnijeti, ali med najteže!

Pa u kojim prilikama najobičnije čovjek može da počini taj grdni grijeh, kojim može sebe i svoju budućnost upropastiti ?

U vrlo mnogo slučajeva. U nebrojeno prilika. (Za to je vrlo korisno često se kajanjem obraćati Bogu dž. š.) i moliti Ga da nas On sačuva i u pomoći nam bude pri obrani od nebrojenih vidljivih i nevidljivih neprijatelja!)

Neko je naumio pomoći kakvog siromaha novcom, odjećom ili hranom i to čini za to, jer će ma u nekoj drugoj prigodi ovaj siromah pripomoći sa svojim priznanjem i pohvalom, kojom će taj dobročinitelj do moći se kakvog unosnog mjesta ili dobra glasa u narodu. Ili je podijelio za to, što to voli njegov stariji ili predpostavljeni i tome slično.

Tako darovanje ne samo da je bez sevapa, nego je još i griješno, jer darovatelj, nije prvobitno mislio, da pomaže nemoćnoga radi toga, jer to potpomaganje voli Bog (dž.š.) koji sve daje i svakog potpomaže.

Tako je isto i sa ibadetima, klanjanjem namaza, poštenjem ramazana, putovanjem na hadž, iskazivanjem dobročinstva i u svima dobrim djelima. U svemu treba da je glavna svrha — postignuće Allahovog zadovoljstva.

Za to su stari dobri ljudi u davnašnjim vremenima najvolili milostinju dijeliti u tajnosti. Na primjer ostavi novac ili kakav koristan predmet na putu, kuda će siromah proći i naći je. Dijelili bi u mraku ili zamotavši se da ih siromah ne bi prepoznao. Napisali bi kakva djela sa savjetima i poukama pa bi ga bez potpisa ostavili na kakvo drvo ili zid, gdje će ga moći drugi naći i čitati!

Tako su dakle činili kod dobročinstava koja nisu obvezatna, farz, a to sve radi toga, da im djela budu namijenjena samo i jedino božijem zadovoljstvu.

Ali se obvezatni ibadeti ne mogu i ne trebaju kriti, jer kad bi se i ovi kriomice vršili, onda ne bi trebalo džamija ni mekteba. Šta više ove treba što više u zajednici vršiti.

Svaki namaz u kojem imade više džemata, Bogu je makbuhnji od onoga u kojem je manji, broj džematlija.

Kad neko nešto poduzme u božije ime da čini, onda ga u onome poduzeću božija pomoć prati i zapreke mu se same uklanjaju s puta, dočim ako i u polovici takog poduzeća svrhu svoga posla, natruni nečijim drugim osim božijeg zadovoljenja, nefaljeno će nabasat na kakvu bilo zapreku i poduzeće će morati zapeti.

Neki je čovjek koji je vrlo uredno živio i svoj život provodio u ibadetu doznao, da u nekom selu imade jedno drvo kojem se ljudi klanjaju i obožavaju ga za to se ovaj uputi u to selo, da to drvo posiječe te tako onaj svijet dozove pameti. Kad je ovaj dobri čovjek bio blizu onoga sela susrtno šejtana u čovječijoj spodobi, koji ga stane odvrćati od njegovog nauma govoreći mu, da to drvo ništa ne smeta, a što ljudi skrenuli, te to drvo počeli obožavati, da je to njihova stvar, pa će oni, ako se ono drvo posiječe, početi se moliti stablu.

Dobri se nije dao nikako odvratiti od svoga nauma a šejtan kad vidje da mu nepomažu zavaravanja, okrenu se odupirali i na posljertku dogje i do tučnjave. Najkasnije se njih dvojica uhvate u koštac i stanu se hrvati. Što ono reknu, hrvati su se ljetni dan do podne. I na koncu dobri nadjača i šejtana obori podase i stane ga daviti.

Kad šejtan vigje da je nadjačan, domisli se opet nečemu pa reče:

Ja vidim da se ti ne možeš odvratit od svog nauma, ali poslušaj ti mene još nešto: Ti si čovjek siromašan i potreban da se baviš sam o sebi, a da ne zamečeš kavge sa svijetom. Da je Bog htjeo, da se ono drvo posječe, on bi u tu svrhu poslao svog poslanika. Tebi ništa dakle to drvo ne smeta, ako ga ti osobno ne obožavaš.

Vrati se ti svojoj kući pa tamo u svom ibadetu i tišini živi, a ja ću ti zato svako jutro donositi po dva dukata, koja ćeš pod jastukom nalaziti!"

Ovo se orbazloženje i obećani dukati dobrom čovjeku dopadoše, te pristane na ponudu šejtanovu i vrati se svojoj kući, gdje nastavi svoje staro životarenje u ibadetu.

I zbilja, prvog jutra dok se probudio nagje dva dukata. Ali kad bi drugo jutro, a ono pod jastukom nema ništa!

Sad se iznova rasrdi i krene u selo u čvrstoj odluci, da ono drvo prosiječe.

Opet ga sretne onaj isti šejtan i kao i prije, stane ga odvrćati, ali kad nije moglo pomoći milom, okrenu se opet hrvati.

Ali ovaj puta šejtan nadjača dobrog čovjeka obori ga na zemlju.

Dobri kad vigje da je pobjegjen, upita šejtana: „Kako to, prije sam ja tebe nadjačao, a sada ne mogoh?“ „Za to“ odgovori mu šejtan „jer si se prije borio radi Boga, a ovaj put radi dukata!“

Neka nam je dragi Bog na pomoći, da sav život provedemo u poduzećima, koja će se uvrstiti među one poslove, što su svršeni samo u slavu i zadovoljstvo našeg Jedinog gospodara!

M. O. Narcis:

Bijeli vjetri.

Gle! B'jeli vjetri drhtav nemir liju
Po srca muzičnoj svili,
I zlatnom pjenom satkaše viziju:
Intimu ljubavnoj vili...

Slutim: nagon joj kroz maglicu planu,
I pelud jasminski strese
S čipkastih tajni. U blijesku pjanu
Žmirkaju fine noblese.

San plavih sfera s bisernom joj lunom
Niz refleks šutljiv korača;
Dragulj iz sjene u njedrašću punom
Ljubavni pogled joj baca.

Na stvari svud se poezija prosu
Kroz čuvstvo plamene boje;
U slatkoj čežnji, što mi lice osu
Srce ću prolići svoje.

Cjelov mi vojna... I vizija strasti
U zreloj lomi se struji:
Čuj, b'jeli vjete, u snu moje slasti
Jecaju mrtvi slavuji...
Višegrad.

M. E. Dizdar:

Nastavni zavodi kod starih Arapa.

(Nastavak.)

U prostranim džamijama velikih gradova nije držao predavanja jedan nastavnik, nego i više ih, jedan jednu granu, a drugi drugu, jedan u jedno doba, a drugi u drugo, a često i više ih u isto vrijeme.

Učenik je polazio na više predavanja i učio, koliko i kad je htio, a birao sebi učitelja po volji. Učeniku, koji je marljivo polazio predavanje, potvrdio bi učitelj svo-

jim potpisom na samoj knjizi, da je dotični kod njega slušao predavanje po tom djelu. To je, čini se, bilo sve, što je učenik dobio od svog učitelja, koji o sposobnosti učenika nije ništa odlučivao, nego je to imao dokazati sam učenik držeći korepeticije (muzakjere), a kasnije i samostalnim predavanjem mlagjima. Priznanje kolega i broj slušalaca ovakog mladog alima određiće visinu njegove sposobnosti i spreme, podići ga na časno mjesto učitelja ili ga napustiti.

Koja djela i iz koje grane morao je jedan učenik študirati, pa da se smatra, da je nauku svršio, ne može se tačno utvrditi, jer se to svakako tokom vremena mijenjalo, a i nema dovoljnih vijesti o tomu. Stoga ćemo se morati zadovoljiti s vijestima o propisanim naukama u Azharu, što će kasnije slijediti.

Držanje javnih predavanja u džamijama bila je s početka sasvim privatna stvar dotičnog učenjaka i njegovih slušalaca. Ulema je to činila po svojoj dužnosti, koju im propisuje Islam, jer je po Islamu grijeh znati, a drugom ne kazati, a mladost željna nauke pobugjivala i ulemu na rad.

Islamska odredba o idžtihadu i opći slobodni duh, koji je vladao u prvim stoljećima, bodrio je islamske učenjake, da svoje nazore i teorije u dogmatici i pravu ovako javno i otvoreno ispovijedaju u džamijama, da tu stiču slavu i priznanje na ovom, a sevab na onom svijetu, jer vrše propisanu im dužnost.

... Naravno je, da u prvim počecima nije bilo mnogo znamenitih poznavalaca Kur'ana i hadisa i s njima vezanih dogmatičkih i pravnih pitanja, pa su se i ovaka predavanja mogla držati samo po velikim džamijama onih gradova, gdje su se naselili sahabei-kjirami i oni učeni muslimani, koji su od njih slušali tumačenje Kur'ana i hadisa. Osim Meke i Medine bijahu središtem znanstvenog rada nova prijestolnica Damask i novo osnovani vojnički gradovi Kufa i Basra. Kasnije se sve više i više povećaje broj napučenih gradova i u njima velikih džamija, u kojima se drže javna predavanja, vode znanstvene diskusije između pripadnika jedne i druge političko-vjerske stranke, pravnog sistema ili dogmatičke škole i sl., a marljiva pera učenika to bilježe i predaju mlagjima, da tu gragju sistematski srede u klasična djela dogmatike i prava.

Džamija dakle nije samo vanjski znak Islamskog kulta, nego ujedno prvo i najviše učilište, gdje se gojila znanost i širila prosvjeta u najšire slojeve naroda. Pomislimo samo, koliko je moglo biti ovakih džamija, u kojima su se držala javna predavanja u doba cvjetanja istočnog i zapadnog hilafeta, kad je vlast islamskih halifa sezala od Himalaja do Atlanskog oceana, od obala Kaspijskog jezera, Crnog i Sredozemnog mora i podnožja Pireneja do u dubine Afrike i obala Indijskog oceana; kad je u samoj prijetsonici Bagdadu bilo preko 100.000 džamija, u Kairi 30.000, a u Kordovi samo velikih 3000¹⁾! Uzmimo, da je samo u svakoj stotoj dža-

¹⁾ Gj. Zejdan: Tarihuttemeddun, II. 188, 190, V, 91.

miji držano ovako predavanje, opet će broj ovih učilišta daleko nadmašiti današnji broj škola u tim krajevima, a početnih škola, koje su malne uza svaku džamiju bile postavljene, biće kud i kamo više! A koliki bi tek onda mogao biti broj učenika i slušalaca u tim učilištima!

Medresa.

Naučni zavod, koji je po svojoj uredbi mnogo više sličio današnjim uređenim školama, bila je medresa (učilište), koja se osniva tek u V. (XI.) stoljeću.

No osnivanjem i uređenjem ovih zavoda nije se umanjila važnost prvih (džamija), jer su islamske znanosti i čisto vjerske i svjetske doživjele svoj vrhunac procvata u džamijama prije osnivanja medresa, a mnogobrojni veliki učenjaci i njihova klasična djela u svim granama znanosti nikose i živješe prije otvorenja prve medrese. U džamijama, bolnicama, tekijama, javnim i privatnim knjižnicama, te privatnim stanovima i znanstvenim klubovima gojila se i zvala znanost ništa manje nego i kasnije u uređenim medresama. Medresa je mogla samo uspješnije i brže raširiti u široke slojeve naroda umne tvorevine velikih mislilaca II., III. i IV. stoljeća, zgodno i sistematski raspoređivati ih i tražiti način lakšeg razumijevanja i tumačenja. Pa tako je i bilo. Nakon IV. stoljeća nije ni u jednoj grani isl. vjerskih ili svjetskih znanosti nastala kakova bitna promjena ili velik korak naprijed, a da o tom nije bila prije zasagjena klica, sve se vrzalo oko starih klasičnih djeda, tumačilo se i sregjivalo gradivo, iz čega je nastao nepregledan broj manjih, srednjih i viših komentara, izvadaka, traktata, rasprava i raspravica.

No ne smije se s tog važnost i vrijednos same medrese umanjivati. Ona je vrlo uspješno vršila svoju zadaću širenjem znanja, ona je kao rasadnica prosvjete cvala u doba, kad je tamna koprena neznanja i barbarstva pokrivala veći dio poznatog svijeta, a sa onim neprocjenjenim blagom znanja i umijeća, što se gojilo baš u ovim medresama, kitio se i cijeli svijet sve do pred 2-3 stoljeće.

Islamski kulturni historičari ne slažu se u pitanju, kada je osnovana prva medresa niti gdje. Sigurno je samo, da je prvu veliku medresu u Bagdadu osnovao N i z a m u l - m u l k T u s i,¹⁾ vezir Melikšaha, seldžuč-

kog sultana, god. 457. po hidžretu (1067.), koja se po njemu naziva »Nizamija²⁾.

Velika ova medresa je monumentalna gragjevina, a sagradio ju je arhitekt Ebu Seid Safi. Za uzdržavanje njezino uvakufio je Nizamul-mulk dućane, koji su sagrageni oko nje i druge nekretnine, od čega je bilo godišnjeg prihoda oko 60.000 dinara (1 milijun kruna).

10. Zul-kade 459. (22. septembra 1067.)- uoči ponedjeljnika bilo je svečano otvorenje medrese i prvo predavanje držao E b u N a s r I b n u s - S a b b a g , mjesto imenovanog prvog muderisa E b u I s h a k E š - Š i r a - z i j e , koji je tek nakon 20 dana otpočeo svoja predavanja

Veliki ugled i opće priznanje, koje je Eš-Širazi uživao u učenom islamskom svijetu, privukao je veliki broj učenika u ovu medresu. Sam je govorio, da nije u svom putovanju došao ni u jedno mjesto, a da nije našao tu po kojeg svog učenika, koji je zauzimao časno mjesto.

Potanjih vijesti o uređenju ove medrese nema. Zna se samo, da je bila na veliku glasu i u kasnije doba i da su u njoj držali predavanja znameniti islamski učenjaci, od kojih ćemo ovdje neke nabrojiti.⁴⁾

Prvi je bio gore spomenuti Eš-Širazi, pisac mnogo brojnih djela o pravu i dogmatici, megju kojima su znameniti, Ettenbih fil-fikh (doživilo je preko 30 komentara) i Elmuhezzeb o pravu, Hikmetul-iškar o tesavvufu i Aki-detus-selef o dogmatici i dr.

2. Ebu Sad Abdurrahman Elmutavvali;

3. Ebu Nasr Abdus-Sejjd ibnus-Sabbag, koji je, kako je gore rečeno, prvi držao predavanje u Nizamiji. Bio je priznat učenjak kao i Eš-Širazi, pisac kod Šafija najviše cijenjenog pravnog djela Eššamil i drugih;

4. Ebu Bekr Muhammed ibni Ali Eššaši;

5. Ebu Jusuf Jakub El-Isferaini, pisac djela Elmus-tazherij;

jelaj državi i trošio na njih — veli se — oko 600.000 dinara (od prilike 10 milijuna kruna). Osim velike medrese u Bagdadu osnovao je on još po jednu medresu u Isfihanu, Nišapuru, Heratu i drugim mjestima; sve ove medrese zovu se po njegovu imenu »Nizamijje«. — Gj. Zejdani: Tarihut temedun III., 200. — »Njegova misao bila je prije svega upravljena na unapređivanje znanosti: kao što je Melikišah u Nišapuru i dr. mjestima, tako je i on u Basri, a najprije u Bagdadu osnovao medresu, a to je nešto slično našim univerzama, ali u prvom redu teološko-jurističkog karaktera. Ova je medresa, prozvana po njemu Nizamija, bila prvo mjesto učenjačkih studija u seldžučkom carstvu i ostala je tako kroz teška vremena, koja će kratkotrajnom procvatu brzo učiniti kraj, sve do provale Mongola«. -- Dr. A. Muller: Der Islam in Morgen und Abendland, III., 95-

2) Spominje se, da je u Nišapuru, glavnom gradu pokrajine Horazan, osnovano više mednesa (Bejhekiija) Sejdiija i dr-), prije nego je Nizamul-mulk osnovao u Bagdadu veliku medresu, pa da je i sam Nizamul-mulk osnovao jednu medresu u Nišapuru prije one u Bagdadu. Prednost, koja se daje bagdadskoj, »Nizamijji«, biće valjda s toga, što je ona u Bagdadu prva i što su učenici bili u toj medresi svim opskrbljeni.

*) F. Wustenfeld: Die Academien der Araber und ihre Lehrer. Gottingen 1837. str. 8.

*) Po Wustenfeldu odnosno Ibni Šuhbovoj: Tabakatus-Šafijje.

¹⁾ Ebu Ali, Elhasan ibni Ali sa dičnim imenom Nizamul-mulk bio je jedan od najvećih dobrotvora i najzaslužnijih muževa istočnog hilafeta u V. stoljeću. Rogjen je 408. u Tusu- Za Tugrulbega, prvog vladara dinastije Seldžuk, uspeo se do časti vezira, koju je obnašao i za vlade obojice narednih vladara: Alp-Arslana i Melikišaha. Umro je 485. Iza smrti sultana Alp-Arslana, kod koga je on uživao veliko povjerenje, nastala borba za prijesto izmegju njegovih sinova. Nizamul-mulk priskoči u pomoć Melikišahu i osigura mu prijesto, a on mu iz zahvalnosti predao svu vlast u ruke tako da je Nizamul-mulk gotovo 20 godina negraničeno vladao. Mudrom i pametnom upravom pošlo mu je za rukom zavesti red i mir u državi i privući sebi najveće protivnike dinastije. Neumrlu je slavu stekao osnivanjem mnogobrojnih kuća znanosti (dur-ul-ilmī), medresa, tekija i uboških kuća, gdje su učitelji, učenici i siromasi dobivali besplatnu opskrbu i stan- Takove zavode podizao je on po ci-

6. Ebu Abdullah Husejin ibni Ali Et-Tabera, pisc velikog pravnog djela Kji-tabul-udde;

7. Ebu Muhammed Abdul-Vehhab El-Farisi, autor jednog tefsira, gdje je spomenuto preko 100.000 stihova kao ševahid. Veli se da je napisao preko 70 djela;

8. Ebu Bekjr Muhammed Et-Temimi, Es-Samani, daleko poznati vaiz;-

9. Ebu Hamid Muhammed E l g a z z a l i, čuveni islamski učenjak i pravnik Šafijskog rnezheba. Koliko je priznanje i ugled uživao, vidi se po dičnim imenima, koje mu učeni svijet daje kao Zejnuddin, (= nakit vjere) i Huddžetul-islam, (= neoborivi dokaz Islama);

10. Ebul-Hasan Ali ibni Muhammed Et-Taberi;

11. Ebu Bekjir Muhamed ibini Eš-Šasi, sa počasnim imenom Fahrul-islam (ponos Islama), komentator Sabbagova Eššamila u 20 svezaka;

12. Ebu Nasr Abdur-Rahim El-Kušejri, En-Nisaburi, koji je svojim oštrim prepirkama sa Hambelijama izazvao veliku bunu;

13. Ebul Futuh Ahmed ibni Muhammed E l g a z z a l i, brat Ebu Hamidov i njegov nasljednik na profesorskoj stolici u Nizamiji;

14. Ebul-Feth Esad El-Mihani, koji je dva puta bio namješten u Nizamiji;

15. Ebu Mansur Said ibni Muhammed Enrezzaz;

16. Ebu, Vakt Abdul Evvel Eššedžeri, čuven i poznavalac hadisa;

18. Ebul-berekat Abdur-Rahman El-Enbari, koji je napisao preko 100 djela megju njima Esrarul-arabijje, vrlo korisno i lako razumljivo djelo o gramatici, rječnik Divanul-luga komentar Hamase i Mutenebbina divana, povijest grada Anbara i dr.;

19. Ebul-mehasin Jusuf Ibnuš-šeddad, pisac poznatog dejla Siretu Salahiddin i mnogi drugi čuveni učenjaci.

Ovi navedeni učenjaci bili su prvi profesori, najstariji po časti, dok je istodobno bilo još profesora i po moćnih učitelja.

Kako se vidi po djelima ovih znamenitih prvih muderrisa Nizamije, bili su to najviše stručnjaci čisto vjerskih znanosti, a naročito šeriatskog prava i dogmatike, te jezičnih nauka, a većina ih je predavalo kasnije i u drugim medresama Bagdada, po Siriji i Egiptu.

Seldžučki sultani bili su mezbeha (ritusa) šafijskog, pa se u njihovoj državi po tome mezbahu i sudilo i u medresama učilo.

Nizamul-mulka su u podizanju naučnih zavoda slijedili ostali vladari (sultani i emiri) prostranog islamskog svijeta, a megju njima su se u tom najviše proslavili sultan Nureddin Zengi, vladar u Damasku (umro 570.). On je podigao lijep broj medresa u Damasku, Halebu, Belebekju i drugim mjestima, a osnovao i dosta džamija, bolnica i tekija.

Iza njega dolazi po redu sultan Salahuddin Ejjubi, rodom Kurd (umro 589.), koji je sagrađio još danas odr-

žane medrese u Kairu, (a to je najstarija medresa u tom gradu) Aleksandriji, Kudus (Jerusalemu) i drugim mjestima.

Znamenit je takogjer vladar Erbila Muzafferuddin (umro 630.), koji je osim medresa osnovao velik broj sirotišta za djecu i siromahe.

Za Salahuddinom su se povelili njegovi potomci i drugi vladari Egpta i Sirije, pa je tako broj medresa u samom Kairu narastao na 25. Kad su kasnije tamo zavladao Mamelučki sultani, nastala pravo natjecanje izmegju sultana i velikih bogataša; za kratko vrijeme podiže se još 45 medresa, te je u polovici IX. stoljeća za života spisatelja povjesničara Elmakrizije bilo u Kahiri: 70 medresa.

Osmanlijski sultan Orhan (umro 761.) prvi je osnovao medresu, a za njim su slijedili ostali sultani i veliki dostojanstvenici. Najznamenitije medrese u osmanlijskom carstvu jesu: medrese sultana Fatiha i one sultana Sulejmana, zvane Medarisi seman (8 medresa kao 8 viših i nižih odjeljenja u Carigradu).

Osnivanje medresa i nagrađivanje nastavnika dobrim plaćama, a učenika dovoljnim stipendijama smatralo se dobrotvornim i pobožnim djelom, baš kao što je i študija teologije mimbusom svetosti zaodijevena bila; halife, bogati trgovci i činovnici, žene visokog položaja podupirali su s toga razne akademije. Zgrade su često bile ogromne i najvišim arhitektonskim sjajem ukrašene. Tu su bile velike predavaonice, kupališta, i stanovi kako za učenike, tako i za nastavnike. Svaki je učenik imao svoju zasebnu sobicu, a pripadala mu dotacija u novcu, odijelo hrana i uopće sve, što je omogućivalo, da se on nesmetano oda samo študijama. Broj učenika bio je vrlo velik; tu se nalazilo učitelja i učenika sa svih strana svijeta. Oni iz Španije putovahu kroz Afriku i Aziju do u daleku Buharu i Sumarkand, pa čak i Indiju, a isto tako dolazili ljudi iz najudaljenijih krajeva u Španiju, da slušaju znamenite učenjake, posjećujući uzgred medrese u Tunisu, Kajrovanu, Bagdadu, Kairu i drugim mjestima.)

Znameniti putopisac iz II. stoljeća Ibni Džubejr navagja, da je on vidio u Damasku 20, a u Bagdadu 30 medresa (36 — Hauri: Der Islam 209.).

U Španiji je bilo takogjer vrlo mnogo viših učilišta ali se čini, da nijesu bili uregjene po uzoru Nizamije i drugih medresa na Istoku.

Makkarija veli o tom: U Španjolaca nema medresa, koji bi im pomogle da dogju do znanja; oni uče sve znanosti u džamiji plaćajući učitelja i uče da se nauče, a ne da dobiju plaću²).

Spomijee se istina, da je bilo mnogo medresa u Kordovi, Seville, Granadi, Toledu i drugim velikim gradovima, za Granadu se čak veli, da je imala 17 velikih

¹) J. H a u r i ; Der Islam in seinem Einfluss auf das Leben seiner Bekenner, str- 199.

²) Nefhuttib I., 104.

i 120 manjih medresa, ali će biti najvjerojatnije, da su to bile džamije, u kojima su učenjaci držali predavanja, kao i u Azharu i u Kahiri.

O broju medresa u doba cvjetanja istočnog i zapadnog hilafeta kao i za doba propadanja i vlade malih država, mulukji tavaifa, ne može se stalno ništa reći. Nutarnje nepresteme bure i ratovi i provala neprijatelja islamske kulture ništala je na prvom mjestu ova slavna ognjišta prosvjete. Da je broj ovih učilišta bio toliki, da bi nas preko svakog očekivanja iznenadio, dokazuju nam gornji navodi, mnoge još sačuvane medrese i napokon ruševine, koje se i danas vide i u manjim mjestima prostranog islamskog svijeta. A gdje je još znatni broj gradova, koji propadoše sa svim svojim spomenicima isl. kulture, sa svim džamijama, medresama, bolnicama, sirotištima i tekijama, pa broj džamija i medresa, na kojih se ruševinama dižu danas privatni stanovi, hoteli i druge javne zgrade.¹⁾

Kj u t t a b dakle bijaše gotovo uza svaku džamiju postojeća osnovna škola, gdje se učila djeca (talimu-sibjan) čitanju i pisanju, gdje su dobivali upute u vjerske obrede i vjersku nauku i učila napamet po koji odlomak iz Kur'ana i po koju pjesmicu odgojnog i vjerskog sadržaja.

D ž a m i j a i m e d r e s a bijahu srednja i viša učilišta, gdje su se u I. stupnju učile, (studirale tahsil, tedris) početne vjerske znanosti (o vjerskim obredima podrobno, o dogmatici i šeriatskom pravu u glavnijim crtama) i za ove potrebne grane jezične znanosti (gramatika i sintaksa, metrika i stilistika) i filoz. propedeutika (mantik-logika), a. uzgredno s tim učila se povijest, matematika i prirodne znanosti²⁾. U II. (višem) stepenu učile su se potanko sve vjerske (teologija, tumačenje Kur'ana i hadisa) i šeriatsko-pravne znanosti (proučavanje izvora prava, pravnih pravila i analogije, sveukupno materijalno i formalno pravo), za tim iz filozofije, metafizike, matematike, prirodnih i ostalih svjetskih znanosti svi oni dijelovi i u onom opsegu, u koliko je to potrebno za razjašnjenje i dokazivanje vjerskih istina, i potkrijepljivanje i opravdanje pravnih nazora, i riješenja, te suzbijanja učenjačkih protivnih nazora i mišljenja i nauke heretika, slobodoumnjaka, prirodnjaka i sl. vjerskih sekta.

¹⁾ Mustansirija, znamenita medresa, koju je sagradio 1233. halifa Mustansir u Bagdadu, pretvorena je u veliki Karavan-saraj.

²⁾ Ove nuzgredne znanosti učile su se većinom čitanjem viših i manjih, težih i lakših djela iz edepske književnosti, što je na prvom mjestu služilo upotpunjenju jezikoslovlja. Da se vidi, šta su sve ova djela edepske književnosti sadržavala, navešćemo ovdje iz I. Goldziherove: Kratke povijesti arapske književnosti slijedeći odlomak (str. 85. i. 87.). »Edepska književnost podgaja u Islamu uza stručne načenjake kolo obrazovanih ljudi. Ona ne pretresa, opće ljudske prilike po kakvoj stručnoj nauci, nego ih gleda sa stajališta obrazovanog posmatranja, te ima enciklopedičan značaj. Tu ima gradiva iz najraznovrsnijih grana znanja: povjesničkog predanja iz džahilijeta, povjesti Islama, povjesti pjesništva, tu je prozodija poslovice, književne i povjesnike   priče   i   t.   d.

Bilo je dosta medresa u kojima se učila poglavito jedna grana vjerskih znanosti obično hadis, te se taka medresa prama tom zvala Darul-hadis, a u nekima se opet davala velika važnost sufijskoj nauci, a profesori i studenti bili pripadnici kojeg sufijskog tarikata (reda) ili po odredbama vakfije (šarti vakif) učili odregijene v i r d ove; a ima ih najviše među Perzijancima i Osmanlijama.

Svjetske znanosti nijesu se dakle kao takove posebno učile u džamijama i medresama, nego samo kao nadopuna i pomoćne nauke za vjersku znanost. Kao znanost gojene su one na drugim mjestima, u javnim i privatnim učenjačkim klubovima, koji su se obrazovali u privatnim kućama (mcdžlisul-ilm), javnim i privatnim bibliotekama (hazan-ul-kjutub), bolnicama (maristan), opservatorijima (mersadi felekji) i sl.

Gore smo napomenuli, da su se Arapi najviše za vlade halife Melmuna upoznali sa starim grčkim i indijskim djelima o filozofiji, matematici, medicini i prirodnim znanostima, pa se svojski latili daljnijeg proučavanja. Kroz 3—4 stoljeća niče među njima lijep broj učenjaka, koji su ove znanosti unaprijedili i unijeli u njih novih misli i nazora, bogatili ih novim otkrićima i nalazima i tako ih podigli na viši stepen davši im obilježje Islama i islamske kulture. Kad se Zapad podigao i počeo istraživati djela starih naroda, našao ih je najviše u arapskom jeziku i pomoću njih se upoznao sa antiknim klasicizmom.

(Nastavit će se).

Nedžib Čardžić:

Ali Baba i četrdeset hajduka.

Drama u pet činova.

Po priči iz Hiljadu i jedne noći.

(Nastavak.)

Č I N I V .

(Dogagja se nakon nekoliko mjeseci. Dvorište pred Ali Babinom kućom. S lijeve strane vrata, na koja se izlazi na sokak, a s desne opet kućna vrata. U pročelju se vide tarabe i staja.)...

Prizor prvi.

Hafilil h a r a m b a š a sam.

Halil harambaša (preodjeven u trgovca ulja, ulazi sa sokaka u avliju): Hm, to će biti zaista kuća toga moga dušmana, komu ću još večeras zavrnuti pasijim vratom. (Čini rukom, kato da je nekoga šcepao za vrat.) Nakon toliko muke i truda ipak evo nagjoh stan onoga, koji je za moju špilju, saznao, i toliko mi blaga odnio. Hm,

ala je i taj moj dušmanin Ali Baba prava lisica. (Maše glavom.) Koliko sam puta skovao plan, da mu se osvetim i da ga uklonim s ovoga svijeta, ali mi je svaki taj plan on pokvario. I moj trud bio je vazda uzalud. Jednoga, za koga smo zaista mislili da je on, nagjemo u špilji i sasiječemo. Tada smo mislili, da smo se svoga dušmana riješili. Kad drugi dan dogjemo u špilju, a tu nema lešine, a i blaga opet manje. Prvi put pošaljem jednoga od svojih u grad, da dozna štogod o tom psu, koji se usudio ući u moju špilju. (Škripi zubima.) Ovi se slučajno namjeri na nekog postolara: „Kako ti vidiš šiti, a još se nije dobro ni razdanilo?“ — „Kako ne bih vidio šiti, odgovori ovaj, kad sam sinoć pri većem mraku sašio sasječenu lješinu“, odgovori postolar. Moj se drug obraduje tome, te počne postolara potanje ispitivati o tom: Gdje je to šio i čija je to lješina?

Postolar je s početka sve tajio, no kad mu moj drug pruži dukat, otkri mu sve, što je znao. Reče, da ne pozna kuću, jer su ga tamo zavezanih očiju odveli. Zato reče on mome drugu, da ga isto tako još jednom zavezana povede, pa gdje mu rekne, da onje stane. Moj drug odmah to učini.

Išli su tako iz jednog sokaka u drugi, dok pred jednom kućom ne reče postolar da stanu. Tu skide zavoj s očiju i reče drugu, da je to ta kuća, gdje je šio. Moj drug odmah obilježi avlinska vrata kredom i povrati se nama u šumu. Tu istu noć sagjemo u grad. Već sam tvrdo mislio, da je osveta gotova stvar i dat ćemo pasjom glavom našeg dušmanina okititi špilju, ali kad dogjosmo tamo? (Srdito.) Ne jedna vrata, već više ih obilježeno istim znakom. Nama ne preosta drugo, nego se neopravljenim poslom povratiti u špilju. Oh, kako sam tada rasrgjen bio. Htio sam da istoga svoga druga ovim (hvata se za sakriveni mač pod pasom) mojim mačem sasiječem. No on zaista siromah nije kriv, nego lukavi Ali Baba, koji je dosjetivši se valjda, nekoliko vrata istim znakom obilježio. Drugi put sam ja sam poduzeo put ovamo, jer bez starca nema udarca. (Lupa se rukom u prsa.) Nagjem istog postolara. On mi pokaže kuću, ali ja je ne obilježim, već je dobro razgledam i vratim se u špilju. I sada upravo vidim, da je to ta ista kuća. (Ragleda oko sebe po avliji) Napravio sam se kao trgovac ulja, koji goni svoju robu na pazar. U dvije sam mješine smjestio svoje ulje, a u druge zavezao svoje drugove. Zamoliću Ali Babu, da kod njega prenoćim. U noći ću već, kad uhvatim zgodu.... (Štišće šake, ali prekine razgovor, jer opazi, da neko iz kuće dolazi.)

Prizor drugi.

Prijašnjiji i Ali Baba.

Halil harambaša (u sebi: Eto ga.): Selamum alejkjum!

Ali Baba (iznenagjen dolaskom stranca): Vealejkjumu selam. Koja sreća? Što želite?

Halil harambaša (lukavo i ponizno): Vi ste sigurno, ako se ne varam, gospodar ove kuće?

Ali Baba (kroz smijeh): Mislim da jesam, jer ja plaćam za nju porez, a nitko drugi.

Halil harambaša: Ja sam trgovac i gonim ulje na pazar. Pošto se približuje noć, to bi vas molio, da mi dozvolite, da kod vas prenoćim.

Ali Baba: Bujrum, drage volje. Moja je kuća vazda stranim ljudima otvorena. Robu ćemo smjesliti ovdje u avliji, a mi ćemo opet u kuću večerati i spavati.

Halil harambaša: Baš bih volio gospodaru, da i ja ovdje u avliji prenoćim kod svoje robe.

Ali Baba: Nije brate, potrebno. Roba ti je na sigurnom mjestu, to ti dajem svoju poštenu riječ. A osim toga odkako dočekivam musafire pod svoj krov, ni jednom nisam dozvolio, da noći u avliji pod vedrim nebom, pa neću bili ni vama.

Halil harambaša (preko volje): Pa neka bude gospodaru na vašu volju. (Unosi jednu po jednu vreću, pa ih smješta jedno do druge.)

Ali Baba: Tako ti njih unesi i složi ovdje. Vrata će avlinska biti zatvorena, pa se ne trebamo bojati hrsuza.

Halil harambaša: A magari gospodaru, što ćemo s njima?

Ali Baba: Ništa. Neka stoje sada pred vratima na sokaku, a ja ću malo kasnije poslati nekoga, neka ih otjera u moju bašću, pa nek tamo do sutra budu i pasu.

Halil harambaša: Dobro gospodaru. (Unosi posljednju vreću.)

Ali Baba: Unio si sve?! Ha?

Halil harambaša (gleda oko sebe, kao da je nešto još htio): Jesam.

Ali Baba: Bujrum sad samnom u kuću. (Pogju.)

Halil harambaša: Odmah gospodaru, doći ću. (U isti čas nagne se vrećama): Kada iz sobe u koju me smjeste počnem bacati kamenčiće na vas, vi odmah svojim vrećama razrežite uzlove i izigijte van. (Iz vreća glasovi: Hoćemo, hoćemo gospodaru!)

Halil harambaša za tim žurno ode za Ali Babom.

Prizor treći.

Morgijana sama.

Morgijana (dolazi s posudom u ruci) Eto se već približuje noć, a gospodar nije kupio ulja za svjetiljku. Osim toga imademo još i ovog musafira pa treba noćas ulja više nego obično. (Gleda u vreće.) To je ulje u vrećama, pa ću baš odatle malo uzeti. To se neće ni poznati, (Približuje se vrećama, ali u isti čas začuje iz vreća glas. Je li vrijeme? Pobljedi u licu i prepane se, ali se brzo snagje. U sebi: „Ah, Bože, to su zaista hajduci.“ (Prema vrećama.): Nije još, ali će biti skoro. (Dogje onoj vreći uiljem, pak napunivši posudu ode žurno u kuću. Brzo će opet povrati s praznom posudom.) Još moram uzeti ulja, (Puni posudu iz iste vreće.) (U sebi): Ja ću vama pokazati, kad je vrijeme, kada vam vrelo ulje, salijem po

pasijim glavama. (Odlazi s uljem u kuću ali se brzo vraća sa vrelinom u kotlu uljem.) Sada će vam biti vrijeme. (Saljeva: vrelo ulje po vrećama, dok nije sve dobro polila, a onda žurno odlazi u kuću.)

Prizor četvrti.

Halil harambaša sam.

(Padaju nekoliko puta sitni kamenčići po vrećama.)

Halil harambaša (dolazi): Smrdile, Mehmede, Ahmeto, zar ne čujete moju zapovijed? (Približuje se vrećama, ali sav iznenagjen i zastravljen zastane.) Ah, Bože, je li moguće, da su svi ugušeni vrelinom uljem! (Lomi ruke): Dakle mi i ovi zasnovani plan izjalovi se. (Stoji i razmišlja.): Pa ne samo to, nego ostadoh još i bez svojih vjernih drugova. Kud ću sad sam bez njih? Čemu mi sad i život? (Huče i hvata se za kosu.) Ali Baba, Ali Baba, lukava lisico? Htjedoh da ti se osvetim, pa me preteče i ljuto mi se osveti. Eto si me napokon riješio i mojih vjernih drugova. (Gleda srdito u vreće i stišće šake.) Ali nemoj misliti Ali Baba, da je s ovim sve svršeno! Ako je nestalo mog društva nije mene. Osvetiću se ja tebi za sve ovo. Sve ćeš ti ovo sa svojom rusom glavom platiti, ako bude Halil harambaša živ. (Čuje, kako neko dolazi iz kuće.) Sigurno taj stari pas dolazi. Najbolje će biti, da sada pobjegnem. Čekati ću bolju zgodu za osvetu. (Žurno odlazi.)

(Nastavit će se.)

Sakib Korkut:

Naša vjersko-ptosvjetna autonomija.

(Kurbanima „desetgodišnje borbe“),

(Nastavak.)

I. Vjerska i vakufska uprava prije autonomije.

4. Uprava vjerskih poslova.

Kao što je bio užasno skučen i sputan rad vakufskih organa, tako je i uprava vjerskih poslova bila stavljena pod nesnosan nadzor zemaljske vlade. Dapače se može reći da su vjerski organi bili puka sjena.

Vlada je zavela instituciju »medžlisa uleme« sa »reisulemom« na čelu i skrpalala im djelokrug, a da o tom nije izdala nikakve javne naredbe. Zabrana kućarenja i još sitniji predmeti mogli su biti predmetom naredbe, nu osnutak vrhovne isl. vjerske oblasti i njen djelokrug nije bio vrijedan, da se oglasi u zborniku zakona i naredaba. Islamski millet nikad ne saznade za

prava i dužnosti svog »vjerskog poglavice«, jer je »Statut o vlasti i poslovnom redu medžlisa uleme« priopćen, samo tom medžlisu. Već iz samog načina ustrojstva ovog tijela može se vidjeti koliku mu je važnost pripisala Kučerina uprava, nu mi ćemo donijeti djelokrug onog »hej'eta« da i njime utvrdimo silnu razliku u postupanju prema nama i ostalim konfesijama.

Medžlis je ustrojen »naredbom carsko i kraljevskoga zajedničkog ministarstva od 24. oktobra 1882. broj 1959/Pr. B. H., kojom se postavlja reis-ul-ulema i ustrojjava medžlis uleme za Bosnu i Hercegovinu« i koja glasi:

§ 1. Za upravljanje muhamedanskih vjerezakonskih i bogomoljskih odnošaja postavlja se reis-el-ulema i pokraj njega medžlis-uleme, sastojajući se od četiri člana.

§ 2. Reis-el-ulemu kao i članove medžlis uleme imeuje Njegovo carsko i kraljevsko Apostolsko Veličanstvo.

§ 3. Naročita je dužnost medžlis uleme, da obavlja izpitivanje kadija i naiba, a prema uspjehu ovih ispita izdaivat će se dekreti glede osposobljenja.

§ 4. Između kandidata, koji su tim načinom sposobnima pronagjeni, imenovat će zemaljska vlada kadije i naibe na predlog reis-el-uleme.

§ 5. Djelokrug, zatim poslovni red medžlisa uleme, kao i vogjenje pisarničkih poslova pri potonjem, uredit će se posebnim naredbami. —

Kako se vidi forma je ministarske naredbe suha i kljakava, pa koje čudo da nije bolja ni vladina naredba, kojom je odregjen djelokrug medžlisa-uleme?

»Statut« je izdan 1882., a sadrži u svemu 23 paragrafa. Dvije petine tog statuta odnosi se na formalije oko ispitivanja kandidata za šeriatske suce, a ostali dio donosimo što doslovno, što u sadržaju.

Prvi paragraf glasi: »Reisul-ulemi i njemu pridijeljenom medžlisu uleme je u vlasti da upravlja, nadzire i ravna sve muhamedanske vjerezakonske i bogoštovne poslove; da nadzire i kontrolira one zvaničnike, koji su postavljeni za upravljanje ovijeh poslova, da ove zvaničnike imenuje dotično pri tom sudjeluje (!), napokon da obavlja ispite šeriatskih sudaca; — neditirajući tim u ostalom u vrhovno nadzorno pravo vlade, niti u posebne zakone i naredbe, koje možda (!) sadržavaju drugo jačije ustanove«.

Valja se samo malo zadubiti u gornje riječi, pa da se uvidi sva absurdnost djelokruga ovog vrhovnog tijela. »Medžlisu uleme« je u vlasti da upravlja i ravna, ali vlada izdaje zakone, po kojima se medžlis ima ravnati; medžlis nadzire i kontrolira, ali ne smije zadržati u vrhovno nadzorno pravo vlade! Gdje su granice tog vrhovnog nadzora, kad će ulema-medžlis imenovati vjerske zvaničnike, a kad opet »sudjelovati« pri imenovanju — daj pa znaj! ...

Drugi paragraf glasi: »Prema postojećim(!) vjerezakonskim propisima i zakonskim ustanovama koje valjaju u zemlji, rješava ove poslove ili reisul-ulema osobno ili medžlis uleme«. Treći paragraf pridržaje reisul-ulemi: 1. podjeljivanje dopusta članovima medžlisa-do 2 mjeseca u godini,

2. pregledanje džamija, bogomolja i bogoštovnih zavoda za naučanje i odgajanje (medrese itd.);

3. podnašanje predloga za imenovanje onih vjerezakonskih zvaničnika, koji se prema postojećim zakonima postavljaju državnim dekretom (beratom),

4. imenovanje dotično potvrgjivanje (!) svih ostalih vjerezakonskih zvaničnika i

5. rukovogjenje discipline (zapta) u vjerezakonskim stvarima, koje se vrši — p o u č a v a n j e m , o p o m i n j a n j e m i u k o r a v a n j e m .

»Svi drugi poslovi raspravljaju se u sjednicama medžlisa uleme pod predsjedništvom reisa-ul-ulerne.« (§ 4.).

»Ako je reisul ulema trajno zapriječen, prenijeće zem. vlada ravnanje poslova jednom članu medžlisa uleme« (§ 5.).

Paragraf 6. nareguje da članovi imaju marljivo rješavati dodijeljene poslove, čuvati uredovnu tajnu i ispunjavati vjerske dužnosti. Sedmi veli da se poslovi trajno zapriječenog člana imaju »predati kojem drugom članu ili razdijeliti među sve druge članove«, a osmi odregjuje da se »u pravilu drži svake hefte jedna sjednica, nu pri potrebi može reis sazvati i izvanrednu sjednicu«. »Humana« se je vlada još i više pobrinula za cijenjeno zdravlje članova ovog medžlisa, pa u § 9. nareguje: »Osim hitnih slučajeva ne s m i j u se sjednice držati petkom i na oba bajrama«.

§ 10. veli da sjednice ni jesu javne i daje još jednu uputu za čuvanje zdravlja određivši, da »u sjednice valja prizvati perovogju da vodi zapisnik«. Član se može upotrijebiti za perovogju samo kad nije moguće prizvati perovogju ili kad to nije probitačno radi posebnih uzroka. Sjednici imaju prisustvovati svi članovi ili se na vrijeme ispričati predsjedniku.

Da se može stvoriti valjan zaključak nužno je da je prisutan predsjednik i najmanje dva člana medžlisa«.

(§ 11.) »O sjednici vodi se zapisnik u koji se ima za bilježiti: dan sjednice imena prisutnih članova, zatim tečaj čitave rasprave, mnijenja pojedinih članova i po njima (!) stavljeni predlozi, te posljedak glasovanja i stvoreni zaključak. Sjednički zapisnik potpisuju svi prisutni. (§12.)

Kako je tadanji upravnik zamišljao zadatak medžlisa vidi se iz par. 13. koji glasi: »Zaključkom postaje onaj predlog, za koji su glasovala bar dva člana i u z k o j i j e p r i s t a o p r e s j e d n i k . Ako ni jedno mnijenje ne može steći dva glasa, ili ako predsjednik ne pristaje uz ova dva glasa, moraće se o predmetu u slijeđećoj sjednici — a ako ureba i u daljnjim sjednicama — ponovice raspravljati. Ako se niti na ovaj način ne

postigne rečeni posljedak, odlučiće predsjednik po svom mnijenju, te će svoje odluke upisati u zapisnik. Ove ustanove nemaju valjanosti kod glasovanja u pogledu ispita za šeriatske suce«. Drugim riječima medžlis može trabunjati šta ga volja: dok. nije sporazuman reis nema zaključka, a ne popusti li medžlis, »zaključak« je ono, šta hoće reis! ...

§ 14. veli da spise potpisuje reisul-ulema, a kad se šta piše vladi »ima se uvijek naznačiti da li je odluka stvorena jednoglasno ili obratno; u potonjem slučaju i m a s e p r e d l o ž i t i p r e p i s o n o g s j e d n i č k o g z a p i s n i k a , koji sadržaje glasovanje o predmetu«.

§ 15. veli da je se za pisarsku manipulaciju reisu , prirodan (!) tajnik, kojeg imenuje vlada na predlog reisul-uleme, a u § 16. daju se upute o rukovanju kancelarije. Karakterističan je, pa ćemo ga citirati: »Dolazeće spise otvara reisul-ulema, bilježi na njima dan, kojega su prispjeli, te ih za tim predaje tajniku, koji će ih odmah imati upisati u uručbeni zapisnik. U ur. zapisnik upisuju se spisi tekućim brojevima, a broj se bilježi na svakom spisu. Čim je koji spis riješen, valja to naznačiti u uručbenom zapisniku uz oznaku dana rješidbe.«

Eto i to dolazi u štatut! ...

Konačno § 17. odregjuje da se rješidbe, upravljene na zem. vladu, na oblasti i sudove u zemlji izdaju na zemaljskom (!) jeziku«.

Eto takav bijaše taj silni i opširni djelokrug našeg vrhovnog vjerskog tijela. Koje onda čudo, da je bilo besplodno i da je našu vjersku obuku dovelo u ćorsokak? U drugom poglavlju biće o ovom nedostatku više govora, pa ćemo ovim završiti ovo poglavlje.

II. Historijat borbe za v. M. autonomiju.

A.) Đžabićev memorandum.

Prvi veći korak za dokr. našeg nesnosnog stanja učinjen je „memorandumom“ od 15.decembra 1900. što ga ministru Kalaju upraviše „predstavnicima i zastupnicima muslimana“ pod vodstvom mostarskog muftije merhum Ali Fehmi ef. Đžabića. Na memorandumu biahu potpisani: za okružje M o s t a r : Ali Fehmi ef. Đžabić i Mujaga Komadina; za S a r a j e v o : H. Salih-aga Bičakčić i Ahmedaga Henda; za T r a v n i k : Hamdi-beg Hasanpašić i Alibeg Firdus; za B a n j a l u k u : H.-Mahmudbeg Džinić i H. Sulejmanbeg Cerić; za T u z l u : H. Osman ef. Precić i Bakirbeg Tuzlić, te za B i h a ć : Skenderbeg Kulenović.

Po svojoj formi i stilizaciji memorandum nije kakvo remek-djelo, jer vrvi opetovanjima, a ni raspored mu nije najzgodniji. Nije sistematičan, nu jest stvaran, muževan i otvoren, pa radi toga može služiti na čast i diku svojim potpisivačima.

U uvodu mu se ističe da je Austro Ugarskoj povjeren okupacioni mandat sa svrhom, da „svojom upravom sprovede potpunu i trajnu pacifikaciju Bosne i Hercegovine“ (Andrassy), te da — kako reče Bismark — „uspostavi red i osigura sudbinu ovih naroda“. Dalje se citiraju ove riječi iz proglašenja generala Filipovića : „Car i kralj zapovijeda da svi sinovi ove zemlje uživaju jednako pravo pred zakonom ; da svi oni budu štice u svom životu, u svojoj vjeri, u svom dobru, i imanju. Vaši zakoni i uredbe ne će se samovoljno obarati, štice će se vaši adeti i običaji; ništa se neće nasilno promijeniti“. Onda se citiraju ustanove novopazarske konvencije, prema kojima se ima uzeti osobit obzir na urojenike prilikom postavljanja zvaničnika, osigurati potpuna sloboda vjere, a naročito sloboda muslimana u saobraćaju sa njihovim duhovnim šefovima, te da će se strogo kazniti svaki napadaj na poštenje, moral, ličnu sigurnost i vlasništvo muslimana. Ističe se i ustanova konvencije, da će se sultanovo ime i nadalje spominati u molitvama i poštovati običaj, da se na minaretima izvješava otomanski barjak.

Vrlo je interesantan stavak, u kojem se navodi uzrok i povod narodnoj akciji, pa ćemo da ga citiramo : „Od toga vremena (t. j. od okupacije) prošlo je više od 20 godina, još koja godina i navršice se četvrt vijeka okupacione vlade i naša je sveta dužnost, kao muslimana lojalnih građana okupiranih zemalja otvoreno i iskreno iznijeti pred Vašu Preuzvišenost u ovoj predstavi tegobe i želje islamskog naroda u okupiranim zemljama; tegobe, da se iz njih vidi šta je za ovo četvrt vijeka bilo na putu potpunoj i trajnoj pacifikaciji naše otadžbine; želje, da s njima pokažemo onaj put, koji će dovesti do osiguranja vjerske svetinje islamskog naroda, a time i do potpune i trajne pacifikacije naše otadžbine“.

Predstavnici se u prvom redu tuže na to, što Islam nije dobio obećane zaštite, nego je okupacija „stvorila za islamski elemenat izuzetan i težak položaj“. Uprava nije imala nikakva obzira prema islamskom elementu, niti mu je pružila ikakvu garanciju za obezbjeđenje njegove vjere. „Islamski je narod ne samo s pouzdanjem predusreo okupacionu vladu, odrekav se svog gospodujućeg političkog i socijalnog položaja i time sam počeo utirati put vjerskoj i političkoj ravnopravnosti, nego je lojalno u svemu podupirao tu vladu čak i onda, kada je ista sasvim u svoje ruke uzela cjelokupnu upravu i čisto islamskih stvari. »A šta se je dogodilo ? Poslije dvadesetogodišnje okupacione uprave vidio je islamski narod oko sebe porušene džamije, razrovana i razgrađena islamska groblja, a uništene zadužbine pobožnih muslimana“.

Memorandum ističe da je islamska omladina „lišena vjerske obuke, islamske svijesti i ponosa, pusti plijen katoličke propagande“, jer u cijeloj zemlji nema više nego 40 mekteba, većinom u gradovima. „Njemački učenjak Treitschke izrekao je veliku istinu, kada

je kazao da religija mora biti središte za najniži stepen narodne pouke i da u normalnim odnošajima seoska škola mora biti vjerska. Izrekao je veliku istinu, kada je kazao da komunalne škole nijesu podizale vjerski mir, nego ga naprotiv rušile“. Državne naše škole nijesu internacionalnog nego skroz kršćanskog karaktera. U njima se pogrguje naš Pejgamber i falsifikuje povjest u korist hrvatstva i njegove političke i vjerske (!) propagande.“ Dalje se ističe kako je vlada odgovorila na jednu predstavku radi nezakonitog prekršaja Fate Omanović: „Takvim neprilikama najviše je kriv slab vjerski odgoj islamskog naroda u B. i H.“ Iz tog vladina odgovora sasvim se logički povlači zaključak, da su manjkave i nedostatne vladine institucije ulema-medžlisa i centralnog povjerenstva, te konstatuje da je „cijeli rad okupacione vlade sa svim njenim odredbama i uredbama u pogledu isl. naroda urodio tim rezultatom, da je danas nakon 22 godine okupacione vlade slab vjerski odgoj u narodu, koji je već 400 godina srasao sa Islamom i koji uz svoju vjeru prijanja svom dušom.“ Vlada dakle nije obezbijedila opstanak islamske vjere, nego su ga „sadanje neshodne organizacije dovele do opasnosti.“

Dalje se oštro osuguje popustljivost vlasti prema „nasrtljivoj katoličkoj propagandi“, ističe pristranost nekih organa prilikom konverzije i tuži na to, da se ne poštuju ni propisi privremene naredbe o prelazu iz jedne vjere u drugu. Oštro se kritikuje nemar rijaseta i veli: „Sa bolom u duši vidi islamski narod, kako je u toj nejednakoj borbi prepušten samom sebi, kako njegove vjerske starješine napuštaju svoju vjersku pastvu i njene svetinje. Ni reisul-ulema, ni ulema-medžlis, ni darul-mualliminom proizvedene hodže ne podigoše glasa u obranu islamskih svetinja, ne zatražiše strogo vršenje zakonitih odredaba u pogledu mijenjanja vjere“ ne zahtijevaše zadovoljštinu pogaženoj pravdi. Muftije i hodže, koji to učiniše nijesu pitomci darul-muallimina a što to učiniše, lišeni su svoga zvanja i dužnosti radi „prijekornog ponašanja“. Vjerske starješine koji se lojalnim putem zauzimaju kod nadležnih vlasti za saniranje vjerskih povreda i koje njihov Halifa odlikuje ordenima i počasnim zvanjima — lišavaju se njihova zvanja, a starješine, koji su slijepi i gluhi naprama nasilnom i nezakonitom pokrštavanju — glade se i maze i samo njima povjerava vlada vjersku i narodnu sudbinu Islama“.

Kod nas su na jednoj strani hodže, koji odbijaju odličja svog Halifa, a na drugoj svjetovni upravnici, koji se ponose papinskim ordenima.

Nastavljajući kritiku dotadanjeg stanja veli memorandum: „Od kako je okupaciona uprava uvela ulema-medžlis sa reisul-ulemom nisu ni reisul-ulema ni koji član ulema-medžlisa u svom svojstvu, najviše i nadzorne duhovne vlasti ni jedanput pohodili ni jedno mjesto Herceg-Bosne, da se osvjedoče o vjerskom napretku isl. naroda, stanju medresa i mekteba, džamija

i groblja, o valjanosti nastavnog i svećeničkog osoblja, o upravi sa vakufsko-mearifskim dobrima, nijesu nikada i ničim pokazali da islamski narod u vjerskoj svijesti učvrste i da tu svijest podignu. Naprotiv, oni su one, koji bi ih upozorivali na jadno stanje medresa i mekteba — prijavljivali zemaljskim vlastima kao bundžije islamskog naroda".

„Što imadosmo ovo starijih hodža već ih evo malo po malo nestaje, izumiru, pa nas već sada obuzimlje strah i zebnja na pomisao, šta će za kratko vrijeme biti s nama i našim vjerskim odgojem, kad i ovaj ostatak starijih hodža izumre. Tko će nas učiti i tko će nam uopće vjeru propovijedati?"

„Naobrazbu hodža uzela je vlada u svoje ruke osnivanjem musl. preparandije „Darul-muallimin." Značajno je kod te institucije, da se na njoj ne predaju islamski bogoslovski predmeti, da se u njoj ne poučaje arapski i turski jezik, u kojim su jezicima protumačeni kako elementi tako i sva isl. vjeronauka. U darul-mualliminu ne nastavlja se više nego 2—3 sata dnevno i cijela obuka ne traje nego tri godine. Učiteljske plaće i cjelokupne potrebe ovoga zavoda zajedno sa stipendijama i potporama učenika iznašaju ukupno 6.800 kruna godišnje. Nastavnici darul-muallimina nijesu za taj zavod posebno namješteni, niti su osposobljeni za nastavnike srednjih škola. Oni su učitelji ruždije, koji za svoj rad dobivaju neki godišnji honorar, a opseg nauke, koja se predaje na d.-mualliminu osim elemenata pedagogije mnogo je manji nego u osnovnoj školi. Eto tako izgleda najviši prosvjetni zavod islamskog naroda, koji ima da mu dade hodže sa višom naobrazbom, koji ima da mu opskrbi mektebe sa nastavnicima."

„Već ovo jasno dokazuje da kraj ovakog darul-muallimina mektebi, da ih ima i dovoljni broj, ne bi mogli pružiti nužnu vjersku pouku."

Nastavljajući kritiku prosvjetnog stanja veli se dalje, da je nedovoljan broj mektebi ibtidaija i da ih nema po selima, gdje su najnužnije, pa se onda na ovaj način slika stanje: „Naši stari mektebi, koje službena statistika broji do 1.000 postoje samo po imenu, jer se u njima većim dijelom ne obučava od kako su novi pootvarani. Nastavnike im plaća sam narod i to tako slabo, da na pr. jedan muallim ima jedva 100 forinti godišnje plaće, te je prisiljen da se još drugim poslom zanima, zbog čega mu je nastavničko zvanje nuzgredno. Osim toga naši su stari vjerski zavodi po -starom sistemu i ne odgovaraju duhu vremena, te ne mogu služiti za ništa drugo, nego da se zbog njih i mi muslimani i zemaljska vlada sramimo, pošto najzadnja štala svake osnovne škole je bez dvojbe deset puta ljepša i uređenija nego najljepši naš takav mekteb, pa je prijeka potreba, da se preustroje i postave na novu osnovu koja se može lahko složiti sa ustanovama naše svete vjere, a time da počnemo življati radokoprosvjete i napretka". O ibtidaijama se ističe

da im je obuka bolje organizovana, mi malo ili je, nastavnici su im slabo plaćeni, naukovna im je osnova vrlo hrgjava, nastava mehanička, a muallimska sposobnost traljava, jer je loš darul-muallimin.

Sud o medresama vrlo je krepak i napredan, pa ćemo ga doslovno citirati: „Imamo i medrese, ali su one u tako neurednom stanju, da se na njih ne može apsolutno reflektirati, jer su prepuštene pojedinim muderisima, koji za neznatnu potporu — a ne redovitu plaću — negdje od vakufa, a negdje od naroda, predaju nauku u onakovom neredovnom smislu i programu, kako ga oni sami po sebi hoće. Nema u njima odregjenih knjiga, nema redovnih dana i sahata nauke, nema rasporeda i rada, uopće nema ništa, nego je sve prepušteno tijem pojedinim muderisima da rade unutra šta i kako hoće, bez da ih ma tko gleda i nadzire i bez da o njihovom djelovanju ko vodi nadzora i računa."

Kao daljnji dokaz nemara rijasetske i vakufske uprave, te pristranog postupka vlade navodi memorandum razne uzurpacije groblja i drugog vakufskog nekretnog imetka i veli da su ti propusti i uzurpacije prisilile narod na hidžret, jer uzalud traži utočišta u svojoj ljubljenoj otadžbini. „S bolnim uzdahom odvajaju se hiljade islamskog naroda od otadžbinske rodne grude i traže spasa na žarkim obalama maloazijskim, daleko od zemlje svojih otaca, svojih svetih uspomena, dok se jedan dio isl. naroda kupi oko nas, svojih narodnih odabranika i od nas zahtijeva i traži, od nas se nada, da ćemo ga očuvati otadžbini i da ćemo mu očuvati svetinju islamske vjere."

Iznesavši na gornji način tegobe islamskog naroda konstatuje memorandum, da islamski i pravoslavni elemenat jednodušno izjavljuju da im je ugrožen vjerski opstanak, jer je vladina dosadanja uprava „u očitom protuslovlju sa načelom slobode i ravnopravnosti svih vjeroispovijedi u zemlji", te se ogragjuje proti favoriziranju katoličanstva, koje je urodilo čak time, da su „na usta jednog poljskog delegata izjavili želju i zahtjev, da se u okupiranim zemljama proglasi katolička crkva gospodujućom." Da se dogje do vjerske slobode i ravnopravnosti ima samo jedan način: ne miješati se u vjerske stvari muslimana i pravoslavnih. To je nužno tim većma, što se usljed organizacije katoličke crkve nije moguće miješati u njihove vjerske stvari.

Autonomna uprava vjerskih i vakufskih poslova nužna je i radi toga, što islamskom vjerom ne može upravljati inovjerac, pa sadanji ulema medžlis i vakufske oblasti nijesu i ne mogu biti islamske korporacije, nego obični činovnički organi inovjerne vlade. Islam poznaje samo islamsku duhovnu vlast, pa su to načelo priznale Rumunjska, Grčka i Bugarska, a i na Cipru upravlja vakufskim dobrima musliman, što ga imenuje uprava vakufa u Turskoj. Jedino smo mi iznimka i samo naš ul. medžlis i vakufska uprava ne mogoše zaštititi napredak Islama, jer ih namješta i otpušta,

nagragjuje i kažnjava inovjerna vlada i jer su za svoja djela odgovorni ne islamskoj zajednici, nego toj inovjernoj vladi.

Da se stane na put toj anomaliji, da se predu-sretne daljnem hidžretu i patnjama isl. naroda jedini je izlaz: vjersko-prosvjetna autonomija. Memorandumu priložena osnova vjerskog samoupravnog statuta prikazana je u ovim glavnim crtama:

»Mi smo pošli sa stanovišta, da su v. m. zaklade svojina islamskog naroda, pa da stoga ima on sam upravljati sa svojom vjerskom imovinom.

„Pridržali smo vakufsko-kotarska-povjerenstva, ali smo njihov sastav povjerali izboru isl. naroda preko glavnih skupština v. m. kotareva i ograničili smo rad glavnih skupština na izbor članova v. m. povjerenstva i na kontrolu.

"Članove povjerenstva učinili smo odgovornim glavnim skupštinama i radi toga smo ograničili funkcionisanje kot. povjerenika na tri godine.

„Ti kot. povjerenici između sebe biraju poslanika u zemaljski v. m. sabor u Sarajevu, koji slični sadanjem zemaljskom povjerenstvu, samo je posretstvom izbornih povjerenika izražaj volje i povjerenja isl. naroda.

„Današnjoj direkciji odgovara saborski odbor, kojeg članove bira sabor kao stalne činovnike.

„Zemaljskoj vlasti ustupili smo pravo kontrole nad imovinskom upravom, te pravo prisustvovanja vladinim povjerenicima, svim glavnim kot. skupštinama, sjednicama kot. povjerenstva i sabora.

„Pridržali smo duhovnu vlast ulema-medžlisa i reisul-uleme, samo smo na sastav ul. medžlisa osigurali utjecaj sabora ne krnjeći pri tom ni najmanje pravo zem. vlasti u pogledu reisul-uleme i muftije i njihova postavljanja.«

Konačno je memorandumu dodana i molba da presude šerijalskih sudova imadnu ovršivu moć i da se mogu izreći pod prijatnijom ovršne globe i zatvora, a oblasti da su ih dužne izvršiti bez ikakva ispitivanja, te da se ureda radi mulkiziraju nekretnine, koje su pogrješno označene kao erazi-mirija.

(Nastaviće se.)

Hafiz :

Na uspomen Tebi!

Na uspomen Tebi kitim kitu cvijeća,
Jer dan i noć uvijek samo mislim na Te.
Ružica ljepotom na Teme potsjeća...
Srce kuca burno, ali samo za Te.

A kako i ne bi ljepša od svih djeva!
Pred očima mi uvijek stoji slika Tvoja,
Tvoj bi Hafiz htio care da T' opjeva,
Al sam preslab za to, hurijice moja!

Čitao sam, da ima i vila i lada
U pjesmama, što pjesnik u stihu ih snio,
Al očim' ih vidjet' i gledat im care
Dok Te nisam vidio, nisam sretan bio.

Afrodita Ana, uzor ljepotica,
U Grka je bila, ja sam i to čito,
Al' ispravnost toga vjerovao nisam,
Da to nije mašta, vazda sam se pito.

U bajnome raji da hurija ima,
Ja vjerovo sam o, veliki Bože!
Ali na tom svijetu da hurija ima,
Nit znah nit vjerovah da to biti može.

Čitao sam pjesme, što ih Hafiz vio
Turkinji*) Sirazkoj, svojoj miljenici,
I Monu sam Lisu, umjetničko djelo,
Gledo očim svojim gledao na slici.

Sve to mišljah, da je vruća mašta dala,
Da to nije bilo baš ništa na stvari,
Al kad Tebe vidjeli, znadoh, nije šala,
Tvoji su me o tom uvjerali čari.

Kad bi veličajnoj grčkoj Akropoli
Na stubištu bijelom među dveri stala,
Afrodita Ana, moj Đule rumeni,
Pred noge bi Tvoje diveć Ti se pala.

O, da Te je pjesnik vidio širazki
Pa ko on je znao, da T' opjeva care,
Čaru lica Tvoga da se divi krasnom,
Da Ti vidi oči, što ko sunce žare.

Bujne grudi Tvoje da vidi u skladu,
Đulove na licu, što ga divno krasi,
Ja vjerujem tvrdo, uzbugjeni pjesnik,
Gledajuć Te divnu, ne bi znao za se.

Šta su plavog neba visine beskrajne,
Šta li sinjeg mora velike dubine?
Ta Tvoje su oči dublje nego more,
Čarnije neg' plavog neba su visine,

U Tvome se oku utopiti može
I visoko nebo i beskrajno more,
Pred divnijem rujem krasnoga Ti lica
Nek se ruj sakrije od rumene zore.

Da ljepotu Tvoju u stihu opišem
Ja umio kad bih, koliko bih htio,
Kao što je Tvoja velika ljepota
I ja tako pjesnik veliki bi bio.

U Mostaru 2./II. 1918

*) Muslimanki.

Faik:

Pregled turske književnosti.

I. Turski jezik.

Turski ili osmanlijski jezik pripada porodici tursko-tatarskog jezika, koji se, kao najmoćnija grana uralsko-altajskog jezičnog stabla, pružao od granice Kine pa do Balkana.

Dvije zajedničke karakterističnosti tursko-tatarskih jezika su aglutinacija i vokalna harmonija. Aglutinacija ili priljublivanje izražava odnos riječi nepromjenom korjena (fleksijom ili zaokretom riječi), nego jednostavnim dodatkom glasova, prema korjenu ili u sred korjena. Vokalna harmonija dozvoljava u jednoj i istoj riječi samo tvrde (a, o, u, y) ili samo meke (a, o, u, i,) vokale.

Od mnogobrojnih i raznolikih tursko-tatarskih dijalekata treba istaknuti ova tri: 1. Istočni ili nigurski dijalekt u Sibiriji. Najstariji spomenik: „Kudatka Bilik” (Pjesma o znanosti koja usrećuje, 1069) koju je sastivio Jusuf Has Hadzib. — 2. "Zapadni dijalekt ili Kipčaški u kirgiškim stepama. Najstariji spomenici: „Codex Comanicus” (1303) d „Život Ibrahima Kalife” osvajatelja „Džengiz Kana”. — 3. Južni dijalekt ili seldžuški u Mongoliji. Najstariji spomenik: Grobni natpisi „Orkona” (8. vijek).

Iz nigurskog proizade Čačgatjski ili istočno-turski dijalekat, čija je literatura bila slabije razvijena od zapadno-turske. Iz seldžuškoga se nazviše dva književna jezika: azerbejdžanski kojim su govorili turski stanovnici Kavkaza i Perzije, i osmanlijski ili pravi turski koji je od osvojen ja Carigrada (1451) zavladao cijelim osmanlijskim carstvom.

Od svih tursko-tatarskih jezika turski je ne samo najmekši i najharmoničniji nego je i najizgladendiji, ovo naročito vrijedi za jezik, kojim se služi u razgovoru, dok je književni jezik danas jako protkan arapskim -i perzijskim riječima i služi se arapskom abecedom kome su Perzijanci dodali nekoliko slova. Ovi dijelom semitski, a dijelom azijski znaci malo odgovaraju uralsko-altajskom jeziku.

II. Turska književnost.

1. U o p će

Turska književnost je po opsegu najbogatija na svijetu. Od god. 1300—1750 navodi njemački orijentalist Hammer Purgstall ništa manje nego 2200 turskih pjesnika; ali je od tada taj broj prekoračio 3000.

2. Osno vne ka r akter is tik e.

Osnovna karakteristika turske književnosti je neiscrpiva fantazija, koja se ispoljava u bujnim slikama u

kojima se vidi mekoća, sad mistična, sad opet čudna čednost osjećaja i muzikalno blagoglasje jezika. Unutrašnja prvobitnost otpada; u svemu uzevši ova je odjek arapske i perzijske književnosti, čija je blaga ona prisvojila, kao što je nekad rimska književnost izgrađena na grčkoj.

Hammer Purgstall govori o „sedam sestrijskih zvijezda” istočnih književnosti, od kojih on ističe kinesku, indijsku i staro-perzijsku kao antiknu, i jevrejsku, arapsku, novo-perzijsku i tursku kao modernu. Granica između antine i moderne je Islam. Kinezima pripada drama, Indijancima priče o bogu ili nujtos, Staroperzijancima junačka pjesma ili divovski eposi. Zatim se ozbiljno pojavljuju Jevreji i Arapi sa svojim dubsko-religioznim narodnim karakterom, i sa njihovim strogim proročkim jezikom i proročkim pjesništvom, čija ljepota kulminuje u bibliji i Kur'anu; drame i mytosa oni nemaju. Islam koga su poprimili Novo-perzijanac i Turčin, ovo obadvoje pripisuje Arapima.

Glavnu književnu prednost ima Novo-perzijanac, jer on razvija najbogatiju, najdivniju i najljepšu pjesničku moć Istoka. Iz ovog perzijskog punog vrela crpe Novo-arapin i Turčin.

Jedna od najčudnijih pojava u svjetskoj književnosti je ovo 500-godišnje srodstvo između triju naroda, koji se znatno razlikuju svojim porijeklom i karakterom: Između semitskog, strogo ozbiljnog Arapina, azijskog, boavivanskog Perzijanca i Turčina, koji prijanja uz ovo obadvoje, a ovo se sve troje nadopunjuje umjesto da se udaljava.

Oponašanja i prevodi igraju glavnu ulogu u turskoj književnosti, ali često svojom harmonijom i ljepotom prevazilaze inozemne uzore. Tako je mnogo izgubljeno perzijsko djelo ostalo očuvano jedino u omiljenom turskom prevodu.

3. Vrste pjesništva.

Medu raznim vrstama pjesništva ističe se naročito lirika; ona opjevava dijelom mistično-božansku ljubav, a dijelom čutno ljudsku. Kao najveći liričar u 16. vijeku bio je proslavljen Baki. Gotovo sve turske ljubavne pjesme spadaju u ljubav prema mužu, a to je upadljivo i, uostalom, odgovara orijentalnom moralu. Rijedak je izuzetak ljubavna pjesma jednoj ženi. Za to je opet romantični ep posvećen naročito ljubavi prema ženi.

Pored lirike je osobito razvijen ep, romantični (ljubavni ep), alegorički i istorički (južnjački ep), koji je rimovan. Majstor romantičkog epa u 16. vijeku je Lam i i. Epu se priključuje i opisna pjesma od kojih turska književnost ima tri osobite vrste: „Anniasara” (opklada), razgovor između dvije protivne stvari, na pr. vino i opijum; — „Išret"-name” (knjiga poklonstva i pića), opis jedne pijanke uz ostalo; — „Šeherengit” (gradska buna), opis jednog mjesta, njegovog položaja, zgrada, djevojaka a naročito dječaka koji svojom ljepotom uzbuđuju grad.

Na čelu didaktičkog pjesništva stoji vrlo česta mistična poučna pjesma koja se većinom oslanja na Kur'an kao jedini veliki, nepovršno grubo satiričar u 17. vijeku je *N e f i i*.

U staro-turskoj književnosti nema drame, ali se kod Mlado-Turaka ona ipak razvija.

U prozi koja je uostalom mnogo izmiješana sa stihom, zauzima najveći prostor istorija. U svjetskoj istoriji ispoljavaju se naročito pretjerano opširne i pretrpane državne kronike od 1300—1900 god., gdje su upletene ogromne zbirke pojedinih biografija popisa uleme, vezira i šeihom od 1300—1730. I opšta istorija svijeta ima dobrih djela. U književnoj istoriji ima takogjer popisa pjesničkih imena i djela.

4. Vrste stiha.

Kao osobiti stihovi, kojih nema kod Perzijanaca, treba spomenuti sljedeće. „Divan“ je skup lirskih pjesama, a naročito „Kasida“ i „Gazela“. „Kaside“ (prigodne pjesme) su pjesme pohvalnice (prigodnice), ali često puta se to javlja kao posmrtna pjesma (tužaljka), a rjeđe kao satira ili lakrdija: Uz pohvalu dotičnog predmeta, na pr. proljeća, slijedi i pohvalu obožavaoca, sultana, vezira, i. t. d. i, najposlje samog pjesnika; na kraju su dobroželjiteljne riječi. Obligatorna Kasida na rojendan Pejgamberov zove se „Muolud“, a na njegov put na nebu „Miradrije“. — „Gasel“ (pređa) je kraća lirski pjesma od najmanje pet ili najviše sedam dvostih, kroz koji se provlači jednaka rima dok su među retci nerimovani; aa, ba, ca, da i t. d. Jedina rima, koja se uvijek povraća sastoji se često iz jedne cijele riječi, čak iz kratke rečenice. Posljedna dva retka daju ime autora. Sadržaj može biti mističan, alegoričan, erotičan, bahantski.

„Mesnevi“ (dvostih) je pjesma u dvorednim rimovanim strofama. Sadržaj je prozaičan opisni, poučan, ili satiričan i šaljiv. Dulji „Mesnevi“ zove se „Name“ (knjiga). Potni ep počinje sa zahvalnicom Allahu pejgamberu i njegovoj porodici (često puta i četvoricvelikih kalifa), vladajućem sultanu i veziru; zatim slijedi priča, koja se završava samohodom pjesnika. — „Stamata“ (peterac) sadrži pet dužih „Mesneva“ istog pjesnika, koji su pretežno romantičnoepskog sadržaja ili pomenog lirski divan može se zamijeniti petim „Mesnenom.“ Jenučak takih i sedmerna — kao epska neuspjelost može se istaknuti stihovana kronika ili kronogram. Tko taku kroniku obrađuje život i djela kakovog plemića, onda se zove „Šah-name“ (kraljevska knjiga), a ako označuje vojnu ili osvojenje, onda se zove „Gaza name“ (knjiga rata). Umjetni kronogram, „Tarih,“ opisuje kratko jedan istorijski događaj, čija je godina zadržana u trajnoj vrijednosti slova, kojima se počinje riječ „Gasel“ odgovara broju 1037. G je jednako 1000, S==7, L=30, Pa ostale rimovane igrarije, akrostihi, anagrani, zagonetra, sve to je i danji obljubljeno od Turaka,

5. Tok i podjela.

Turska književnost počinje sa istočno-turskom ili čagatajskom, koja služi kao predigra. Zapadno-turska književnost se kreće u 14. vijeku, u 15. i 16. dopire do svog vrhunca i zatim postepeno opada do sredine 19. vijeka, dok tada najednom prekide sa starim oveštalošćima, da se razvije moderno, ali ne bez francuskog, uticaja. Ona se po tom raspada u dva velika doba ili dvije škole: staro-azijatsku i moderno-evropsku. Uz to opada turska narodna književnost, prezrena od obrazovanog turskog svijeta, ali ipak ona propada kao ispoljenje pravog turskog nacionalnog duha.

Predigra.

Istočno-turska književnost

U Čagatijskom jeziku ima samo jedna zbirka pjesama i četiri istorijska djela.

N e a r i j i (umro 1503) zapravo *Mir Ali Š i r* vezir sultana Huseina i obožavan od mnogih perzijskih pjesnika, sastavio je jedino u istočno-turskom jeziku niz elegijskih pjesama i zbirku od 441 savremenog pjesničkog života: „Mejalis emafais“

T i m u r ili *T a m e r l a n* Grozni (1336-1390) piše svoje uspomene u istočno-turskom jeziku.

Princ Muhamed S a l i h (umro 1520) Opjeva djela svoda gospodara Šaban-Kana u svojoj „Šabani name“ (Šabanova knjiga).

Sultan B a b e r (1494-1531), osvajač Indije, sastavio je cijenjenu „Autobiografiju.“

A b u l G a z i (umro 1664) ostavio je iza sebe napisanu istoriju mongolskih i tatarskih dinastija pod naslovom „Tursko rodoslovlje“

Prvo doba.

Staro-azijatska škola.
1300-1859.

Staro-azijatska škola se dijeli u tri odsjeka:

I. Mistička priprema, 1300-1453.

II- Vrhunac lirskog i romantičko epskog pjesništva, , 1453—1600.

III. Postepeno opadanje, 1600—1859.

Prvi odsjek.

Mistička priprema.

od Osmana I. do Muhameda II.

1300-1453.

Pregled.

Turski jezik lagano postaje književni jezik, a zatim se u tom jeziku osobito razvija religiozno-mističko pjesništvo.

Kao najstariji, čisto turski jezični i pjesnički spomenik spominje se u 13. vijeku „Bas-name“ (knjiga o sokolu), proslavljanje osmanlijske umjetnosti. Soko, koji je siv kao pepeo, vrijedi kao simbolička slika najvećeg turskog plemstva.

Ovaj odsjek počinje sa osnovnim djelom mistično-lirskog pjesništva, sa „Divanom“ *A š i k* Paše, a završava sa mistično-dogmatičkom poučnom pjesmom

„Mohammedije“ od Jazidžiolije. U isto vrijeme se javlja junački ep sa „Iskender-name“ od Ahmeda i ljubavnim epom „Hosruve Širin“ od Šeiha.

I. Pjesništvo.

1. Lirika.

Ašik Paša: Sulejman Čelebi.

Ne si mi: Ahmedi.

Ašik Paša (umro 1332), rođen u Kir Šeru u Anatoliji, je u isto vrijeme i najbogatiji Šeih, najpoštovaniji derviš i najveći učenjak svoga doba. „Njega ne približava Bogu ni mantija, ni vijenac od ruža ni prosjački štap, nego obuzdavanje strasti i unutrašnje odricanje u sred izvanjih dobara na svijetu.“ On ima počasno ime paša, ne kao nosioc triju konjskih repova nego kao vezir u carstvu svetaca i mističara.

Njegov „Orvan“ nosi naslov „Gerib-name (Tuđinčeva knjiga) te je ona jedan potpuni sistem perzijskog sufizma, onog uzvišenog panteizma istočnog, koji vrlo rano i bez jače borbe istupa protiv uskog pozitivnog muhamedanstva. Ime dolazi od riječi Sufi, t. j. onih koji su odjeveni u vunu ili od derviša. Sufizam se osobito raširio među velikim hordama derviša. Ašikova „Garib-name“ nije ispjevana u gazelama nego u 10.000 mesneva i dijeli se u deset knjiga, a svaka knjiga ima deset odsjeka, a svakom odsjeku služi kao natpis jedan stih iz Kur'ana. U svakom odsjeku igra veliku ulogu dotični redni broj tako u petom odsjeku je pitogorejski peterac; u šestom ima šest linija prostora gore i dolje, naprijed i odzada, desno i lijevo; u sedmom, a to je sveti broj sedam Istoka, sedam planesa sedam nebesa, sedam zemalja, sedam mora, sedam metala, sedam ljudskih doha sedam svetih spisa (naime Adamov, Šehov, Nuhov, Musaov, psaltirca Davuda, Evangjelja i Kur'ana;) za najposlje sedam blaženstvenih stvari: zemlje, kulture, čovjeka, duše, uma, ljubavi i Boga. Jedna od najljepših strana turske književnosti je uduševljeni poklič za kulturu pomoću ljubavi prema Bogu. U osmom odsjeku, gnostičko osam mističkih rajeva, osam mističkih hierarhija, osam ljubavnih perioda, osam vrsta ljubavnika. U devetom devet zraka svjetla i razuma (Sofia) kao praizvori stvaranja; u desetom 10.000 svijetova kao jedno jedino smo prašina sunčeva pred Allahom. — Prema uzoru najvećih perzijskih mističara Dželal-edina i njegovog sina Veleđa razoga Ašik kao cjelokupni sadržaj „Gerib-name“ znanosti i unutrašnjosti, stalno prečišćavanje duše upravljajućeg majstora i pomoćnog mladića, dok obadvoje ne postigne konačni cilj potpuno sjedinjenje sa Bogom.

Sulejman Čelebi (umro 1403 prvi molio na carskome divanu, kao tvorac najstarijeg i najslavnijeg »Mevluda« koju još i danas na Muhamedov a.-s rodendan pjevaju u džamiji takozvani rogendanski pjevači i privatnici, i ako je tada još ispjevano najmanje 200 novih mevluda. Ta pjesma se sastoji iz 600 nesreva i razdjeljena je na 18 pjevanja.

Nesimi (umro 1417) zapravo Sedimadedin iz Nesima. jer je ugledao svijet u selu Nesimu kod Bagdada, bio je mistično oduševljeni derviš i šeih koji je u kraćim pjesmama opjevavao sad zemaljsku, sad opet božansku ljepotu i ljubav. Radi nekih panteističkih stihova bio je okrivljen radi slobodoumlja i osuđen da živ bude saderan što se je, na žalost, i dogodilo Umirući dobaci uesrećni pjesnik još jedan epigram u lice svome fanatičnom sudiji.

Ahmedi, vidi dolje u epici.

II. Epika.

Ahmedi: Aleksandrova knjiga.

Šeih: Hozru i Širin.

Ahmedi (umro 1412), rodom iz Sive, živio je najprije sa svojim učenikom, pjesnikom Šeihu, u jednoj ćeliji u Brusu na podnožju Olimpa, a kasnije je otišao u Amariju gdje ga je potražio veliki osvajač Timur ili Tamerlan. — Osim jednoga „Divana“ i mnogih „Kasida svome zaštitniku, osmanlijskom knezu Emiru Selmanu, napisao je Ahmedi romantički ep „Džemšid i Haršid“. Ali prije svega, on je osnivač turskog junačkog epa svojom monumentalnom knjigom „Iskendernam“ (Aleksandrova knjiga) u kojoj on prepjevava slično djelo Ferzijanca Nizama. Djelo je napisano dijelom u prozi i broji 7200 mesneva u 367 odsjeka. Jevik je odor; sadržaj obuhvata u veličanstvenim nacrtima ne samo život Aleksandra Velikoga, nego istoriju cijelog Istoka prije i poslije toga osvajača svijeta, pored cijele filozofije i teologije Islama.

Šeih (umro 1430), zapravo pjesnik Jusuf Šeih, rođen u Kermianu. Najprije je bio učenik pjesnika Ahmedi, zatim velikoga mističkoga Šeiha Hadži Bajrama, osnivača derviškog reda. Jedna očna bolest prisiljava Šeiha da studira u Perziji medicinu, što mu naročito i uspije. Sultan Muhamed I. ga postavlja ljekarom u selu Toklusku gdje dobiva 8000 juspri plaće. U svome bijesu napadoše pjesnika predašnji posjednici lena, a on se njima osveti oštrom satiroj koja se zove Šur-name (Magareća knjiga) Sultan Murat I. htjede pjesnika postaviti vezinom, ali na poticaj onih koji su pjesniku zavidili, dozvoli mu to pod uvjetom da pjesnik najprije mora prevesti na turski jezik Peterac (zbirka od 5 epa) Perzijanac Nizami. Šeih se povuče u Brusu, izabra od Nizam-evih epa najljepši te ga preradi u najprvi i najljepši romantički ep u turskoj književnosti: „Hozru i Širin“. Šah Hozru, najdivniji od svih Sesanida, vjenčaje se sa svojom robinjom, jednom hrišćankom, po imenu Slatka Širin, draganom pjesnika Ferheda.

3. Didaktika.

Jašidživli: Muhamedanizam.

Jašidživli: ili Ibu Kalik (pisarov sin, umro oko 1460), Živio je u Kali polisu sa svojim bratom Bidžanom, gdje su se obojica predali promatranju božanskih stvari, pod vodstvom velikoga Šeiha Hadži Bajrama

osnovatelja vezirskog reda, Jašidivlji je napisao najprije na arapskom jeziku mistično djelo: „Čudnovata vremena i čudne stvari za oko i čulo, koju je knjigu Bidžan preveo na turski jezik pod naslovom: „Envazul ašikin" (ljubavničke svjetlosti) od ovog prvog djela oduže kasnije Bidžan jedan turski svezak u prozi „Duri Meknun" (Sakriveni biser), koji ukratko obuhvata čudesa prirode i Kur'ana i skriva u sebi bogato blago tadašnje znanosti. J a š i d ž i v l j i opet obradi onaj mističko religiozni dio „Envazul ašikdi"-a u najopsežniju dogmatičku poučnu pjesmu Islama, u Muhamediji", koju je dovršio godine 1449. Ona ima 1909 mesneva" koje se mjestimice isprekidane redovima gazela i kasida, te se dijeli u dvije velike polovine koje su posvećene početku i kraju svih stvari. Poslije pozivanja na tlahe i poslije pohvale proroka, opisuje prvi dio osam rajeva i sedam paklova, sedam zemalja i kaoba poslije čega slijedi istorija života pejgamberova njegovih sljedbenika. Drugi, mnogo pjesničkiji dio, opisuje sedam stanovišta i sedam mjesta svjetskoga suda kasi sedam mjesta u raju. »Muhamedije" se meće naporedo sa Dante-ovom „Božanstvenom komedijom", svako ne kao pjesničko umjetničko djelo, ali ipak kao najbolja mistična dubina orijenta.

(Nastavit će se.)

Nafija Sarajlić:

Teme,

TURBE.

Čula sam da na Alifakovcu ima turbe čovjeka, koji je išao u grad, da kupi kući četrdeseti tovar žita. Naime, svake mu je godine ragjalo četrdeset tovara žita, a jedne; godine ne našao više od trideset i devet. Pa je pošao u grad s konjem, da namakne još jedan tovar, kako bi bio miran preko godine kao i prije.

Dolazeći gradu, opazi na jednoj stijeni kod puta čovjeka, u zelenom odijelu, koji ga — posto mu ovaj nazva selam — upita: kuda ide. On mu kaza. Čovjek u zelenom, odijelu počeo ga odvracati, neka ne kupuje žito, već ako Bog dadne bertičeta, da će njemu moći biti i ono trideset i devet tovara, što ih ima. To je do tri puta ponovio; a kad ga naš čovjek ne htio poslušati, dadne mu neki zamotak jela, da ga predadne odmah u prv vrata na lijevo, dok zagje megju kuće u gradu.

Čovjek primi drage volje amanet, da ga predane i došavši do vrata, kucne i zovne, da mu ko izagje. Jedan starac otvori vrata i kad je čuo o čemu se radi, zahvali se i onome ko šlje i onome ko donese dar, ali ga ne htjede primiti govoreći, da ima šta i sutra dan jesti. Nego neka on taj dar preda u treća vrata na niže, tamo ima jedan siromah, kojemu je to potrebniije.

Naš čovjek ponese amanet do trećih vrata i tudi,

kucnu, na što mu do malo otvori vrata jedan slabunjav starčić. I on se zahvali i odbi dar govoreći, da ima što večerati, a u Boga se uzda, da će imati sutra što i ručati. Već neka on s darom kucne na najskrajnja vrata u sokaku, tamo je jedna siromašna žena, kojoj to treba.

Čovjek pogje i do ženskih vrata i kucnu, na što se pojavi jedina starica u zavitku. Zahvaljujući primi amanet i u isti imah baci ispod zavitka jednu mrtvu kokoš, govoreći, da ju je bila našla na smeću i uzela za večeru, ne imajući što drugo, ali joj eto više ne treba, kad joj Bog dade čistu večeru, kao što i vazda daje.

Čovjek ode sa svojim konjem u čaršiju, natovari sutra dan tovar žita i vrati se kući. Izašavši iz grada, nagje na istom mjestu kod puta čovjeka u zelenim haljinama, koji mu reče: zar baš uzeo žito? — Uzeo; — A što je bilo s amanetom? ... Čovjek mu sve ispriča na tanko. A na to zagrmle glas sa stijene: »Vidio si eto, kako se ljudi oslanjaju na Boga, da će im dati i ručak, kad im daje večeru, a ti ne možeš da se osloniš bez jednog tovara, kad ih imaš trideset i devet. Nećeš dalje. Znadeš li ti, da sam ja Azrail? .. «

Tada zastrepješe noge i u konja i u čovjeka. Oboje su ih ukopali na Alifakovcu. Turbe im se posjećuje, ali ja ga ne posjetih nikada. Nekako mi se čini, da je priča o njemu fantastična. Ali, kad bi i to samo bila, već je u smjeru na skučenost, s kojom ja ne simpatišem. Oslanjanje na Boga mora biti, ali — po mom shvaćanju — u prvom redu iza svagdanjega truda čovječijega, da se sam pomogne.

Stoga je radije posjećujem jedno skromno turbe na drugom mjestu, na Bakijama, gdje kažu da se zameo u snijegu neki putnik. Išao je u grad po lijek za svoje nekako bolesno dijete. Nije htio da ga truje sta zlim travama, a ne mogao ga opet pustiti, da bez pomoći u mukama skonča. Pa, videći da bolest naglo steže njegovo dijete, komad srca njegovog, krenuo je u grad po mečavi i dubokom snijegu.

Nedaleko grada, zapao je umoran u snijegu, da dalje nije mogao. Iz jedne kuće u večer čuli su kako viče: »Pomozite mi ljudi, da dijete spasem, pomozite. « Ovo se nekoliko puta ponovilo. I ljudi pošli da vide, gdje je to ko u opasnosti Ali kako više nije bilo glasa, ne našli u mraku ništa te noći, nego istom za dva tri dana zametena čovjeka. Pokopali ga.

Kad se nagjem kod njegovog turbeta, čini mi se, kao da vidiim kako se zamjeće, dozivajući za pomoć i pružajući koštunjave ruke prema svom djetetu — angelčetu, koje mu se kroz varnice ispred očiju kano da s dženetskih vrata purpurno smiješi...

DOBRI.

U islamskoj štampi naglašava se religioznost Bosne Pan nije čudo ako se može pisati i o Dobrim kod nas. I to ne o Dobrim 'iz starih vremena', već da su se nedavno pojavili u rogatičkom kotaru. Pojavili se i na daleko uplašili svijet okola. To je istina!

Na sve strane brzo se širio glas o njima, kako su

se pojavili sad u jednom selu, sad u drugom, naročito, kako su iznenada petkom padali u džamije tamo i ovamo, obično dvojica zajedno. Kričali su za što više klanjanje namaza i pušćanje brada, a strogo udarali proti laganju i varanju, proti pušenju duhana, nošenju malih kapa, "kike" i kundura. Kazivalo se, da se nekakvome odsjekli glavu, koji nije htio »kike« obrijati, a drugome odsjekli noge, što nije htio skinuti kundura.

Udarali su i proti nošenju drugih novatarija ka na fesiće kod ženskih i uske rukave, na širite niz dimije i ostalo, neka se skida i odbacuje od sebe. I pričao svijet, da su se »uhitile« i noge i ruke u neke dijevojke, koja je bila počela poriti svoje odijelo i odustala, omalovažujući ih.

Strah od tih Dobrih zalazio i u druge susjedne kotareva. Makar da je bilo ljeto, najviši jek od posla, džamije su petkom bile dupkom pune, kao na bajram. A drugin dana istom se čuli ezani ovdje-ondje po njivama -- klanjalo se, učilo se. Drugih kakvih sastanaka, osim kod džamija, nigdje. A to se samo svijetlile obrijane glave i vidjela se samo starinska, široka nošnja. Odbacile se male kape, a ustaknuli široki crveni fesovi; odbacile se kundure, niko ih ni po groš ne htio. Sve se prekalupilo.

Naročito su nagonile strah u kosti pred Dobrim legendi, koje su o njima zakolale. Primjerice:

Čulo se, kako ih je jedan seljak našao u šumi oko akšama kod nekih šehitluka. Učinili su mu se tako golemi, da je od straha poludio.

Drugi put se pričalo, da je jedna žena, sretavši ih u putu s velikim topuzima i kaucima ma glavama, sišla s uma i odledjela gologlava u materini rod, dva sata daleko.

Jedan, put se opet pričalo, kaiko *su* kod neke džamije u petak sve obeznanili. Naime, jedan Dobri došao prije, pa ga pitali za druga. A on im odgovorio, da će se odmah pojaviti iz nekih stijena. I stijene se zasjajile, a drugi se pomolio kao munaira. Ide džamiji, sve jeka stoji. A za njim crna guja, poizdigla glavu, nosi tetfer u zubima. U njemu se pišu oni, koji će u džehenem.

Može se misliti, kako se ovo sve doimali prostijeg, sujevjernog svijeta, kako se o Dobrim svuda govorilo i u snu snivalo. Svako je selo pogdedalo, kad će k njima doći, pa su se i djeca počela plašiti s njima. A možda bi i došli, da im se nije desila ona mala neizigoda:

U jednoga zgodnog seljaka neko krao janjadi iz tora. Nestajalo ih, kao da u zemlju propadaju. Dugo je *bez* uspjeha tragao za njima. I kad mu dojadilo, usudi se, da kod Dobrih potraži zaštite, neka mu ogledaju ili zapišu. — Tražio ih je nekoliko dana i najzad našao. Našao ih četiri pet u jednoj dolini; našao u koli oko jednog janjeta. Nije im vala ništa prigovorio. Samo su se oni razbježali, kud koji. Jednoga su oružnici negdje uhvatili i predali sudu, gdje se ispostavilo, da je to jedan prosti kajišar.

Drugi se jedan pojavio iza toga u susjednom ko-

taru seoskoj mladeži na sijelo, s dvojnicama za pasom i u čarapama do koljena. Oštro je zahtijevao rešpektovanje za se i za starije ljude. Ali ko da to dokaže mladeži, naročito onoj seoskoj divljoj, razuzdanoj mladeži?! Mjesto da ga poslušaju, počeli su se sašaptavati i zaokruživali ga, da ga ulove. A »Dobri«, videći šta mu se sprema, nadao je bježati u šumu.

Kolikogod bi razočaranja po seoskim kahvama, gdje su se odavno bile sklonile domine pod dolaf, kad je zucnulo na sve strane (brzobjavno bez žica): »Be kakvi Dobri?! Megjer alčaci nekakvi!« i pričalo se o njihovoj zgibiji, nadovezujući svak po nešto.

Sve se isprva snibivalo i na čas sabiralo. A onda je počelo po malo osijati od džamije, ne brijači se po glavi, šišati brade, nabavljati duhanske kutije, nove kundure i odijela. Pošlo je opet sve po starom, ako ne i gore

Odgoj i nastava.

Haj dar Fazlagić:

Briga za nejačad.

U današnje doba ni na što se više briga ne obraća, koliko na dijete. Tu veliku brigu za dijete nametnuo nam je na vrat ovaj strašni veliki svjetski rat, koji nemilice poput grdna plamena sve razara.

Istina, ljudstvo se od najstarijih vremena brinulo i staralo za nejake, ma u kojem bilo pogledu, ali se niukoje doba nije uvidala tolika potreba za tu brigu, kao danas. I ako se prije što za dijete radilo, to je sve bilo gotovo nuzgredno, dočim su se druga pitanja stavljala na prva mjesta i za njih najveća briga vodila, koja zaista po samoj svojoj prirodi ida donekle u pozadinu pred brigom za nejačad.

Tu prije nekog vremena pred sami rat, a naročito za vrijeme ovog požara ljudstvo je uzelo sebi za geslo početi od djeteta, pa je započeto ono baš najglavnije, što sreću i blagostanje donosi jednom narodu i državi. Što je svestranija i intenzivnija briga za dijete i njegov odgoj, to će biti dvostruko sa svake strane manja i mnogo lakša briga društvu i državi kasnije za druga drlavna i društvena uređenja.

Svakako mora biti zagonetno pitanje, s kojeg se razloga sve doskoro davala veća važnost uređenjima hapsana, bolnica i raznih policajnih i drugih ustanova, pred dječjim obrazovališcima i odgojilistima, jer, gdje se mladež valjano obrazuje i za čestito ljudsko društvo odgoji, mnogo će manje imati razmaha i posla policajne, sudske, zdravstvene i slične ustanove. Odgoji li se pokoljenje mladosti kako treba, odgojila se i cijela ljudska zajednica onog vremena, koja će svjesna biti svog poziva na ovom svijetu prema sebi, ljudskoj zajednici i državi.

Nas je ovo vrijeme u nezgodi zateklo, jer se vremena ne pobrinusmo, da svu svoju djecu smjestimo na prikladna mjesta, gdje bi im se stalan i određen pravac dao, što ga božji i ljudski zakoni traže i propisuju. Tim povodom u našim krajevima imademo na ordije besposlene i zapuštene djece, koja su zapuštena, uslijed pomanjkanja kućnog zapta, testi i mejdanu i koja su već zasada breme društva i države, a kasnije će biti i opasni po ljudsku okolinu i udar ćemo s njih na stotine grdnih poteškoća.

Kao što po svim drugim naprednim zemljama, negdje prije, a negdje kasnije, tako i ovdje u nas u Bosni osovila se zemaljska uprava, a s njome zajedno i razna društva, na noge, da toj nevolji priskoče u pomoć, pa da takvu djecu porazmjestite u takova mjesta gdje će im se školom i odgojem dati temeljit pravac, da neće biti na pedepsu svojoj okolini i gdje će moći prisvojiti toliko krjeposti, da mogu kao valjani ljudi biti na uhar sebi i svojim. U toj akciji vidimo veliku zauzetnost i očinsku brigu oko bosanske naše djece odbor u Zagrebu, koji je na hiljade naše siromašne djece smjestio na prehranu po bogatoj i prostranoj Slavoniji, gdje će se naša djeca sačuvati od golotinje i bijede, a osim toga i izobrazom dati im prigode, da se oseve na svoje vlastite noge.

Vlada se naša također za tu djecu starala i brinula prigodom otpremanja u Slavoniju.

Za ostalu pako djecu, koja su potrebita te brige i koja dospješe u bijedu i nevolju uslijed ratnih grozota, kani zemaljska uprava, da otvori na više mjesta konvikte sa svim potrebštinama, u kojim bi mjestima ta siročad imala posvemašnju opskrbu. Nu ta plemenita i čovjekoljubiva nakana naše vlade, usprkos dobroj volji, ne može nikako, da se odmah ostvari i u kolotečinu stavi, kako bi to sama želila. Na put joj dolaze razne zapreke, a naročito radi pogodnih stanova, gdje bi se ta djeca imala smjestiti. Tako ta akcija u samoj unutarjnosti zemlje donekle na žalost hramlje i počiva. Da bi se ipak toj nevolji donekle doskočilo razaslala je zemaljska vlada, kako saznajemo, okružnicu u ovoj stvari na sve okružne oblasti u zemlji, da podnesci izvješća, pri kojim bi se školama na zgodnim i zdravim mjestima moglo smješćavati po nekoliko ovake siročadi, gdje bi im se uza školske zgrade dogradile i druge prostorije, da se u istima mogu djeca lijepo smjestiti i da mogu uza školsku obuku imati i potpunu opskrbu.

Uvjereni smo, da će se ovoj plemenitoj nakani sa svake strane izići u susret, da se čim prije uzmogne ostvariti ova namisao. Škole bi imale da sudioništvuju u ovim radovima pa se pouzdano nadamo, da će naše narodno učiteljstvo znati i umjeti ocijeniti zamašitost ovog poduzeća i da će onim samopregaralačkim radom kao i do sada u ovom teškom zemanu, u kojem se ogleda volja i požrtvovanje za svoju rođenu grudu, što se od nas svih traži, htjeti da stavi sve svoje sile

i snagu za bijednike, koji su najviše pali u bijedu nevolju i kojima je najpreča brza i izdašna pomoć, a to su ratna siročad.

Za ratnu siročad drugih vjera mnogo je lakše, jer su im se pružile povoljnije prilike, da se mogla razmjestiti po raznim gostoljubivim porodicama susjedne nam Slavonije i Bačke. Jedno stotina naše islamske djece smješteno je zasebno u Vinkovcima, za koje se odbor iz Zagreba uz pripomoć i sudjelovanje samih mješćana za njih stara i brine. To stotinjak naše djece više stoje i zapada isti odbor, nego li sva ostala djeca drugih vjera, kojih imade na hiljade na tamošnjoj prehrani i brigi. Stoga se ne možemo više nadati, da bi se i nadalje mogla islamska siročad tamo onako udobno i lijepo smjestiti, kao ona u Vinkovcima.

Čitav rad i briga za preostalu našu ratnu siročad, treba da je na našem vratu, i da se mi ovdje za njih pobrinemo. Ako budu prilike dozvoljavale, te se u smislu gornje okružnice vladine uza škole dograde prostorije, da se sirotna i potrebna djeca uzmognu smješćavati i odgajati za valjan budući naraštaj, to će se moći bez dvojbe i znatan broj islamske siročadi smjestiti. Ali sve to neće biti dosta. Jer nažalost vidimo, da je baš najviši broj naše islamske djece, koja su besposlena i bez ikakvog nadzora se klatare. Za njih se mi sami pomoću zemaljske uprave trebamo da pobrinemo i da nastojimo, da tu djecu sačuvamo od svih pogubnih utjecaja sokaka i hrđava društva. U nas ima dosta mektefskih, medresanskih i drugih zgrada po zdravim i bogatim krajevima Bosne. Mnoge od tih zgrada mogle bi se preurediti i preudesiti za konvikte ovoj siročadi i ponuditi zemaljskoj upravi te zgrade, koja bi sve ostale brige preuzela u svoje ruke i tako se započelo raditi za ono, što nam je najpreče: brinuti se za dijete.

Ovo ovdje iznesosmo, a na našim je pozvanima širom Bosne i Hercegovine, da tu za naš islamski svijet zamašitu stvar kraju privedu.

Muslimanski narodi za svoja prava.

Šejh Saleh El-Šerif:

Pritužbe Muslimana Algerije i Tunisa.

Uvod.

— Poziv na pravo i pravdu. — Temeljni princip, po kojem se ljudski rad razlikuje od svakog stvorenja i radi kojeg je zaslužio da bude gospodarem toga stvorenja, jest nedvojbeno razum.

Razum sadržaje pravdu. Dakle ko govori razumno

govori pravedno. Ova se pravda sastoji u pravičnosti, spoznaji, poštovanju prava drugoga i uzdržavanju od podjarmljivanja slabih. Ali više se puta dogodi, da jedna zabluda prevari čovjeka i dovede ga da obmanjuje svoju vlastitu osobu time što se zamisli iznad svoje vrijednosti te najzad svrši, da se smatra e je on jedini dostojan da vlada svijetom. Ova se iluzija u njega više puta povećaje i pomoću ambicije on se uvjeri, da niko drugi osim njega ne zaslužuje da uživa dobrobiti ovog svijeta, kojeg bi on želio monopolizirati u svoju korist a na štetu ovlaštenih.

I ako on naiđe na otpor zakonitih vlasnika ovih dobročinstva, njegova se srčba tada ujedini sa njegovom iluzijom i ambicijom da uništi svaki pokušaj zapreke njegovoj volji. U tome času ta d i v l j a z v i j e r uzavre da ubija, pali i uništuje jedino da ostvari svoje želje i u tome času ambicija i srčba zavlada razumom, te čovjek postane tlačiteljem, gazi prava drugih i upotrebljuje svoju inteligenciju da iznađe moralna i materijalna sredstva kako će podjarmiti svoga bližnjega i doći do svojih ciljeva koji obaraju ljudstvo. To je tlačenje. To je nasilje. Zabluda, iluzija i egoizam služi se svemogućim sredstvima da osvaja zemlje i njihove stanovnike stavlja u okove ropstva. Dok pravda na protiv inspirira pravičnost, ljubav za bližnjega, obranu prava drugoga, darežljivost i milosrđe prema slabim zaštitu i poštivanje slobode za cijelo ljudstvo.

Podjarmiti slabog i lišiti ga njegovih prava sa mačem ili intrigama, to je nasilje. Zaštititi slabog i osloboditi ga od tuđinskog gospodstva, to je pravda.

Pravda je sveta i onaj koje vrši također je svet. Nasuprot tiranija je grozna i ružna i onaj koji je prakticira još je više ružan; ali pravda uvijek nalazi prijatelja i zaštitnika u svakom narodu.

Tirani su u svakom narodu nekolicina individuuma i bilo bi nepravedno obijediti tiranijom jedan narod. I ovi tirani koji upokoravaju strane narode vrše njihovu tiraniju i nad svojim vlastitim narodom, kojeg upotrebljavaju kao oruđe protiv drugih.

Zato smo se mi, reprezentanti potlačenih naroda ovdje sakupili, da podignemo naš glas, ne protiv naroda kojih nas tirani ugnjetavaju, nego protiv ovih samih tirana i da tražimo pomoć i potporu od liberalaca obaju ratujućih stranaka da nas oslobode, bili oni Englezi, Nijemci, Rusi, Austrijanci, Mađari, Francezi Turci, Japanci, Američani, Talijani, Belgijanci, Rumunji ili Srbi itd. itd. Mi tražimo istu pomoć od neutralnih naroda: Švedske, Norveške, Holandije, Švajcarske, Danske ili Španjolske itd. Ukratko mi tražimo od cijelog svijeta, da nas oslobodi od tlačenja i podjarmljivanja svih tlačitelja ljudstva.

Sadašnji rat, koji je uništio cvijet mladosti i jezgru civilizacije sa gvoždem, vatrom, gasom, na zemlji, na moru, pod morem i u zraku, prestavlja najužasnuju scenu tiranije čovjeka protiv ljudstva. Ovaj nam je rat ukazao koje je licemjerstvo tlačitelja. Sakrivalo našim

očima. On je također dozvolio, da mogu govoriti oni, kojima su ovi tirani začepili usta i natjerao sve podjarmljene i neutralne narode, da podignu njihov glasi da povrate svim narodima njihovu pogaženu slobodu i oslobode slabe od ugnjetavanja snažnih.

Aplikacija ovoga principa sveta je dužnost cijelog ljudskog rada. Ali njegovo stavljanje u praksu ne može se generalizovati nego tek onda kada snažni gospodari postanu pravedni tako, da napuste svaku ideju egoizma i da priznaju prava drugih, bili oni snažni ili slabi i ako im se dogodi, da se prevare, da traže istinu, kojoj će se pokoriti prema zlatnom principu koji veli: svak je dužan priznavati istinu.

Na žalost ovaj je rat pokazao, da cijelo ljudstvo unatoč njegovom svemogućem materijalnom napretku, ne može nikako, da postigne ovaj stepen savršenosti, koji je cilj uzvišenih religija i filozofskih sistema.

Da se postigne ovo umišljeno savršenstvo ne postoje nego dva sredstva:

Prvo je, da se nađe jedna ruka toliko pravedna koliko snažna koja bi zapriječila svaku nepravdu na ovom svijetu; ali ovaj se slučaj nije pojavljao u historiji nego vrlo rijetko, u izvjesnim epohama i izvjesnim predjelima.

Drugo je sredstvo, da se podrži stalno ravno-vjesje među narodima, jedno ravnovjesje, koje bi moralo biti ciljem svih ratova. Ali tirani ovoga svijeta upotrebljuju ovu riječ, da prikriju njihovu ambiciju za podjarmljivanjem slabih naroda, tvrdeći da ih tako žele osloboditi.

Ova ravnoteža nemože egzistirati dokle god svi tirani budu podržavali u ropstvu polovicu ljudskog roda i dokle budu tvrdili da žele osloboditi narode tako rekuć podjarmljene od njihovih političkih protivnika, da održe ovu ravnotežu, koju izbjegavaju sami sebi primijeniti.

Dakle, da se uspostavi ova ravnoteža, jedino je sredstvo opća aplikacija principa, koji se sastoji u oslobađanju svih potlačenih naroda i u uspostavljanju njihovih prava i njihove slobode. Da se postigne ovaj rezultat, liberalci cijeloga svijeta trebaju za ovim težiti. Ovaj je princip priznat od Engleske i njenih saveznika, koji su više puta svečano objavili, da ne vode ovog rata nego za slobodu ljudskog roda, oslobogjenje slabih naroda kao na primjer Belgije, Rumunjske, Srbije i Crne Gore, te uspostavu otetih pravu ističući, za primjer Alzaciju, Lotaringiju, Trst itd.

Iz toga mi razumimo, da zemlje, koje žele oni osloboditi jesu one što sačinjavaju cjeline teritorijalne geografske i političke, koje je vojna okupacija dovela pod stranu upravu i budući da ti aktovi, sačinjavaju tiraniju i nepravdu, to je za oslobodenje ovih naroda nužno poništenje te okupacije i upravljanje tih zemalja od samih njenih stanovnika.

Mi također zaključujemo, da se uspostava prava mora izvršiti i nakon odobrenih ugovora iza dovršenih ratova od nazad mnogo godina, budući da te uspostave.

sačinjavaju najsvetiju pravdu i pravicu. Za to su Engleska i njeni Saveznici, natjerali njihove narode i cijelo ljudstvo, da nastave ovi rat.

Dakle muslimanski narodi Tunisa, Algerije, Tripolisa, Maroka, Egipta, Perzije, Turkestana, Indije itd. dobro su konstituirani i u geografskom i u političkom pogledu. Oni su šta više bili nezavisni i upravljali su sobom u potpunom miru. Međutim oni su podjarmljeni od Franceza, Engleza, Rusa i Talijana, koji su vojnički okupirali njihove zemlje, povrijedili njihovu političku nezavisnost i njihove domovine počeli smatrati svojim posjedom. Šta više sa ovim se je narodima na najdivljačkiji način postupalo, njihova su dobra otimana, njihove škole zatvarane i oni su lišavani svakog ličnog prava, pa i prava na obuka, tako da njihov kulturni niveau svakim danom sve to više pada na niže itd.

Dakle ovi narodi imaju pravo da budu oslobođeni i liberalci su svijeta dužni, da ih potpomažu toliko koliko i Belgiju, Srbiju, Crnu Goru i dr. Tražiti pak oslobođenje isključivo ovih potonjih sačinjavalo bi najžešću nepravdu i imalo za posledicu, da i dalje kviri ravnotežu zbog čega je i uslijedio ovaj rat.

Ukratko, sada stoje dvije snage jedna prema drugoj: Ententske države s jedne strane i Centralne vlasti s druge. Ententa drži u ropstvu 1/3 ljudskog roda, to jest vlada kao apsolutni gospodar sa više od 400 milijona duša, raspolaže njihovim zemljama njihovim životima i njihovim dobrima itd. monopolizirajući im trgovinu, agrikulturu i industriju isključivo u osobni interes a na štetu domaćih naroda, koji bi u drugom slučaju slobodno mogli unaprijediti njihovu aktivnost prema zakonima ponude i zatraživanja.

Iz toga pak slijedi, da su ovi tirani nepravedni prema slabim, koje oni podjarmljuju i prema njima ravnima u snazi lišavajući ih zakonitog prava, da rade za svoj život dolazeći u odnošaj sa ovim narodima.

Šta više ovi su tirani bacili mrežu njihovih intriga u Austro-Ugarsku, Malu Aziju, Mezopotamiju, Siriju, Hedžaz i druge arapske zemlje da i njih po redu sputaju u okove ropstva. Ova je pretjerana ambicija prozročila sadašnji rat zbog kojega pati cijelo ljudstvo.

Je li ovaj strašni rat provociran i započet od strane velesila Entente, da one postanu jedinim gospodarima ovog svijeta, na štetu svjetske ravnoteže želeći uništiti Centralne vlasti, koje bi se jedine mogle oduprijeti njihovoj snazi u interesu ravnoteže? Ili su Centralne vlasti potpalile vatru, da stave konac ovim silama najezde koje prijete ravnoteži i daje tako održe da bi ljudstvo živilo u miru bar za neko vrijeme?

Mi prepušćamo velikim diplomatama, da odgovore na ova razna pitanja. Mi nemamo namjere, da to raščinjamo, premda nije teško odgovoriti na ta pitanja, osobito nakon deklaracija Lloyda Georgea da Ententa želi uništenje vojne snage Prusije i unatoč izjava Rusije da neće započeti pregovarati o miru nego nakon osvojenja Dardanela i Bospora.

U svakom slučaju, ne treba gubiti s vida da je ovaj rat prouzrokovan lakomošću; ambicijom i sebičnošću, ambicijom i sebičnošću jačih protiv slabijih.

Ljudstvo danas stoji pred tri slijedeće alternative:

1. Velesile Entente drže sve što imaju pod njihovim gospodstvom, da time stvore novu snagu, koja će se pripojiti njihovoj. Saveznici će držati takogjer, da izjednače sa ovom ogromnom snagom, sve ono što su osvojili u Belgiji, Franzeskoj, Srbiji, Crnoj Gori i Rusiji, kao i ono što će još osvojiti. Ovo će novo stanje stvari stvoriti nesnošljivu situaciju i ne će do prinijeti, da zavlada mir na zemlji.

2. Velesile će Entente, koje drže pod kontrolom polovinu ljudskog roda, opet povratiti sve što su im Centralne vlasti otele u ovom ratu. Ovo bi bilo jednako uništenju snaga Centralnih vlasti i izložilo svijet nasilju Entente i tako opet ukinulo ovu ravnotežu koje je poremećenje potpalilo ovaj požar, koji se širi svakim danom i koji se uzaludno pokušaje dunuti. Ovaj bi rezultat bio gori od onog prve alternative.

3. A. Oslobođiti slabe ispod pritiska jačih, isprazniti zemlje, koje su bile osvojene u ovom ratu kao Belgiju, sjeverni dio Franceske, Mezopotamiju i t. d. ili one koje su okupirane prije ovog rata kao Algeriju, Tunis, Egipat i t. d.

B. Garantirati svim narodnostima, koje sačinjavaju velike i male države, njihova svamoguća politička prava i njihove slobode.

C. Olakšati trgovački promet među svim narodima i prakticirati svagdje otvorenih vrata. Tako bi ljudski zadruga postala jedina i ista familija, koja se oslanja na pravo i pravdu.

Tada bi bilo moguće ograničiti oružanja na zemlji i na moru.

I da se osigura ova nova zadruga, treba uspostaviti jedno visoko sudište, čiji bi članovi imali biti birani od svih naroda među filozofima i učenjecima posnatim sa svoje nepristranosti.

Ova bi visoka tribuna imala dužnost, da rješaje definitivno i bez priziva sve nesporazume koji bi mogli nastati među članovima ove nove zajednice. Njene bi odluke bile egzekutivne naravi. I u slučaju, da osuđena stranka ne bi pristala na izrečenu osudu, imala bi se na to prisilili sa oružanom-silom internacionale.

*

Mi zastupnici potlačenih naroda ovdje smo se skupili, tjerani iz ljubavi za našu domovinu i cijelo ljudstvo i bez, da stojimo na strani i jedne ratujuće stranke, da: A. tražimo od svih ratujućih naroda, da polože oružje, dokončaju ovaj uništujući rat i da oslobode naše narode i reformiraju ljudsku zajednicu na način, kojeg smo gore istakli; B. objelodanimo izvješća o patnjama i nepravdama svake vrste, koje podnosimo od onih što su okupirali naše domovine i koji se u njima ponašaju kao najviši barbari nakon što su nam povrijedili našu nezavisnost i lišili naših prava i slobode.

(Nastavit će se.)

LI STA.K

Školstvo u Turskoj.

(Nastavak.)

B. Na pravnom fakultetu:

1. Šeriatsko pravo: 1. Gradjanski zakon (Medžele). 2. Usuli fikih. 3. Bračno pravo (Munakehat). 4. Nasljedno i testamentalno pravo. (vesaja ve feraiz). 5. Gruntovno i vakufsko pravo (Hukuki lesarrufijejje erazi ve evkaf).

2. Kazneno pravo: 1. Kazneno pr. (Hukuki džeza). 2. Kazneni zakon sa komentarom (Serh ve metni kanuni džeza); 3. Kazneni parbeni postupnik (Usuli muhakemati džezaizije). 4. Kaznena stilistika (Sakii džeza).

3. Pravo: 1- Trgovačko kopneno i pomorsko pr. (Tidžareti berrije ve bahrije). 2. Pravni parbeni postupnik (Usuli muhakemati hukukije). 3. Izvršni postupnik (Idžra). 4. Pravna stilistika (Sakji hukuk).

4. Internacionalno pravo: 1. Opće međunarodno, pravo (H. umimijjei duvel. 2. Specijalno madljunarodno pravo (H. chususijjei duvel)• 3. Kapitulacije.

5. Upravne i ekonomske nauke (Ulumi idarijje ve iktisad): 1- Izvori prava i pravna filozofija (Hukuki esasije). 2. Upravno pravo (Hukuki idare). 3. Ekonomija i financije (Iktisad ve malije)

6. Kriminalističke i jurističke vježbe (Tatbikati džezaizije ve hukuk).

C. Na medicinskom fakultetu:

1. Medicinska zoologija (Hajvanati tibbijje). 2. Med- botanika (Nebatati tibbijje). 3. Med. fizika i biologija (Hikmeti tibbijje ve hajtije). 4. Kemija org. i anorganska (Kimjai uzvi ve gajri uzvi). 5- Anatomija (Tešrihi tevsifi). 6. Fiziologija (ve-zaiful eaza)- 7. Histologija (Ensadž ve mehasurrešm). 8- Pataloška anatomija (Tešrihi na hajevi). 9. Farmakognozija (Mufredati tib ve fenni ispencijari). 10- Higijena (Hifzus-sihha). 11. Bakteriologija. 12. Opće bolesti (Emrazi umumijje). 13. Parasitologija. 14. Kirurgija (Amelijati, džerrahije). 15. Diagnostika (Tešrihi marazi). 16. Klinika i unutarmje bolesti (Seririjjat¹) ve emrazi dachilije). 17- Klin. za um i živce (Seririjjati akljije ve asabijje). 18. Klin. za oči. 19. Klin. za kožne bolesti i sifilis. 20. Klin. za uši, usta²), nos i ostalo. (Ser. uznijje ve chandžeravijje). 21- Klinika i ženske bolesti (Ser. ve emradzi charidžije). 22. Klin. primaljstva. 23. Klin. ženske bolesti. 24. Otrovi (Sumum). 25. Sudbena medicina (Tib. kanuni). 26. Klin. vježbe (Ser. tedavijje ve fenni tedavi' i tedžrubi).

Medicinskom je fakultetu priključen još i farmaceutski tečaj sa tri godišta (Edžzadzi mektebi alisi), zatim zubarski tečaj sa tri godišta (Diščiluk mektebi alisi), takodjer i primaljski tečaj sa dva godišta (Ebeler tedrisati). Ovi su tečajevi snabdijevani sa svim potrebštinama, a nastavni predmeti kao i praktične vježbe dižu ih tako visoko, da nimalo ne zaostaju za evropskim.

D- Na mateiniatsko-prirodoslovnom fakultetu:

a) matematski odio:

1. Deskriptivna geometrija (Hendesei resmije).

2. Analitička geometrija (Hendesei talilijje).

3. Viša algebra i sferna trigonometrija (Debri eala ve musellesati kurrevijje).

4. Fizika i matematska fizika (Hikmet ve rijadzi hikmet).

5. Matematska astronomiija (Hejeti rijadzije).

6. Matematika. 7. Diferencijalni i integralni račun (Hesabi tefadžuli ve tamami).

8. Račun vjerojatnosti (Hesabi ihtimali). 9- Geodiezija (Taksimi eradzi).

¹) Serirun = postelja, krevet. Seririjjat — u bolnici *kraj* bolesnika predavanja.

²)Laringologija

b) prirodoslovni dio:

Eksperimentalna fizika (Tedžrubi hikmet).

2. Opća botanika (Nebatati umumi).

3. Opća zoologija (Hajvanati umumi).

4. Geologija i mineralogija- (Ilmi erdz ve ilmi meadin).

5. Mineralna kemija (Kimjai meadeni).

6. Organ. kemija (Kimjai udzvi).

7. Biokemija (Kimjai hajati).

E. Na filozofskom fakultetu:

a) filozofija:

1. Psihologija. 2. Logika i metodologija. 3. Etika. 4. Metafizika.

5- Povjest filozofije. 6. Pedagogija (Terbije).

b) Povijest i zemljopis:

1. Opća povjest. 2. Politička povjest. 3. Osmanlika povjest.

4. Zemljopis.

c) socijalne nauke:

1. Sociologija (Ilmi idztimai). 2- Ekonomija.

d) književnost:

1. Turska književnost (Edebijjati turkijje). 2. Povjest turske književnosti. 3. Arapska književnost. 4. Perziska književnost.

5. Povjest zapadne književnosti. 6. Estetika (Mehasin).

e) jezici:

1. Francuski. 2. Engleski 3. Njemački. 4. Ruski. Djaci koji su na filozofskom fakultetu od ova četiri jezika jedan moraju učiti.

Uvjeti stupanja na sveučilište.

Nakon svršene sultanije ili druge slične škole gjak može stupiti i upisati se na sveučilište. Nu prije toga valja, da položi ispit — »ru-us-mulažemet«, bakalaria untihani. — Ovaj se ispit obavlja na sultanijama pri apsolviranju, dok za gjake drugih, privatnih ili državnih škola, taj se ispit obdrži na samom sveučilištu.

Sveučilišni ispiti.

Za polaganje ispita na sveučilištu fiksifirana su tri ispitna termina u godini. Osim godišnjih ispita polažu se takodjer i strogi ispit za doktorat (nu-us« = »doktura«). Mededineri i slušači matematsko prirodoslovnog fakulteta obvezani su polagati ru-us. Slušači drugih fakulteta nijesu obvezani polagati doktorata, ali razumije se, da ga mogu postignuti (§57. i opaske na str. 4. i 23. propisi, tealimat). Apsolventi kojeg bilo fakulteta dobiju idžazetnamu. Slušači koji postignu doktorat dobiju (ru-us). Tko svrši nauku u Evropi te bude želio položiti na carig. sveučilištu doktorat to mu se dopušta (§ 63. tealimat).

U Turskoj ima običaja, da se potpisuju sa »dr.«, jedino to čine medecinari kao i drugdje. Osim riječi doktor Turci imaju i svoj izraz (»Kudve«), nu opet ga ne prakticiraju pri potpisu. Samo u službenim stvarima piše se »ashabi ru-usdan« (posjednik doktorata).

Bilješka. Takse na sveučilištu: za upisninu plaća se pola lire (K 11), svaka tri mjeseca četvrt lire (K 5.50); za svaki ispit pola lire; na svjedočbu pristojba od 2 lire (44 K), na potvrdu pola lire.

Uprava Sveučilišta.

Svaki fakultet imade svoj dekanat (šube mudirijjet), Cijeli zavod je pod upravom rektora (reis = mudiriumumi). Svaki odjel imade svoje vijeće (medžlis), koji se sastoji od profesora (muallima) dotičnog fakulteta. Osim toga imade i jedan veliki medžlis, koji odgovara u Evropi akademskom senatu.

Na početku svjetskog rata reformirano je koješta, a pri tom su bili pozvani i mnogi profesori iz Njemačke.

Nastaviće se.

Književnost.

Mehmedagić Hafiz Džafer:

Nešto o povjesti Islama.

Povjest je najbolje sredstvo za oduševljenje mladeži za neku ideju. Opća se povjest podučava na srednjim školama u svrhu općenite naobrazbe mladeži. U stručnim zavodima se posebne osobite pažnja povjesti dotične struke.

Stručni je zavod šer. sudačka škola i to naš najviši vjerski zavod, kojem je zadaća, da osposobi mladež za svako islamsko znanstveno zvanje, a naročito za šer. sudačku struku. Da ta mladež potpuno upozna sve lijepe strane uzvišenoga Islama, mora poznavati njegovu prošlost i njegov blagotvorni utjecaj na kulturni razvitak islamskih naroda, a i koliko je Islam imao udjela u unapređivanju opće ljudske kulture. Za to treba valjanoga obragjivanja islamske povjesti. Ovaj rad je najviše otešćavala, oskudica n a s t a v n o g a djela kako na našem tako i na turskom i arapskom jeziku. Da se postigne pravi uspjeh trebalo je imati dobru školsku knjigu na našem jeziku. Napisati ovakovo djelo, koje će odgovarati svim zahtjevima, nije laka stvar, pa se do skora nije nitko ni usudio začu u taj posao.

Prvi se odlučio na to Osman ef. Hadžić, koji je taj predmet predavao na šer. sud. Školi. On je u prvom dijelu svoje radnje obradio prvu periodu islamske povjesti: postanak Islama i njegov razvitak za Alejhisselamova života i za četvorice prvih halifa objasnišivši još dosta opširno život i prilike arapskoga naroda koje je Islam zatekao. O daljnjem radu g. Hadžića na dovršenju ovoga djela nije mi ništa poznato; vjerojatno je, da nije nastavio, jer je zaokupljen službenim poslovima, kao politički činovnik.

Drugi, koji se je odlučio na ovaj teški posao, jest Muhamed ef. Dizdar, sadanji direktor šer. sud. škole. Kad je došao na ovaj zavod za upravitelja, pala ga je zadaća, da predaje ovaj predmet. Kako nije moguće često obragjivati predmet bez nastavnoga djela, to se je on odmah dao svom svojom neobičdom marljivošću, da doskoči toj oskudici. I brzo je dovršio taj ogromni i teški posao, samo nije djelo štampano zbog raznih poteškoća, što ih je rat sa sobom donio. To je imalo i jednu dobru stranu, jer je marljivom direktoru dalo prilike, da nastavlja jući i inače ovo djelo bolje dotjera. Tako je šer. škola dobila valjanu povjest Islama na našem jeziku, a kad bude otiskama, dobiće je i šira publika. Koliki je interes za ovaj predmet, vidi se po tom, što se jagme, kome će prije dopasti, da ovu knjigu pročita u rukopisu kojega svršenoga nuwabije. Zato bi bilo lijepo, da bude što prije štampana.

Žalosno je, ali se mora priznati, da naša mladež na ostalim srednjim školama skoro nikako ne poznaje povjesti Islama. Očevidne su posljedice te manjkavosti. Mladež nije kriva. Kad do skora nije imala ni šer. škola, ovakove knjige, dakako nijesu je imale ni druge škole. U općoj povjesnici pako pisci nemuslimanii prelaze preko povjesti islamskih naroda kao preko najneznačajnije pojave u ljudskoj prošlosti, neki opet historičari, i koliko se osvrću na islamsku prošlost, prikazuju je sasvim iskrivljeno i pristrano, a mi nijesmo imali niti jednoga valjanoga djela, koje bi gjaštvu moglo dati pravu i cjelovitu sliku o islamskoj prošlosti. Tako nijesu mogli ni pomoću privatne lektire doći do onoga, što im nije škola dala.

Tu je manjkavost uvidio naš vrijedni profesor Ali ef. Kadić. On nastoji, da na praktični način pomogne mladeži. Tako on za arapski jezik, koji mu je predmet, sastavlja čitanku, koja će biti ispunjena izvancima iz najboljih arapskih djela o povjesti Islama. Osim toga on nastoji kako školskoj mladeži tako i široj čitalačkoj publici pružiti prilike, da privatnom lekturom prošire svoje znanje u tom predmetu. U tu je svrhu napisao knjigu: »G I a v n i d o g a g j a j i z i s l a m s k e p r o š l o s t i.«¹⁾ Ova ja knjiga štampana, pa ću se na nju malo osvrnuti. Djelo je razdijeljeno na pet odsjeka,

U prvom odsjeku pisac prikazuje dosta kratko, ali iscrpivo

arapski narod i njegove osobine, te prilike i život Arapa prije Islama. Za tim počinje povjest Islama sa rođenjem Muhamedovim (alejhisselam) i po najpouzdanijim vrelima opisuje, duševne i tjelesne vrline. Iza toga prelazi na djelovanje Alejhisselamovo, na uzroke, zašto su neki ustali proti širenju Islama, crta razvitak borbe i konačni joj svršetak pobjedom pristaša Islama (osvojenjem Mekke god. 625.). Tu pisac spominje i najznamenitije ličnosti toga doba, a onda prelazi na Alejhisselamove nasljednike, opisuje vrline svakoga i njihova djelovanja; te prikazuje sve znatnije dogagjaje u njihovo doba. Uza svakoga napominje zaslužne, ljude, koji su *im* svojim darom i radom pomagali, da se privedu kraju započete osnove Alejhisselamove. Između ostalih dogagjaja prikazuje dosta opširno i prvi građanski rat, njegove uzroke i posljedice, te vladanje Muavino i njegovih znatnijih nasljednika, koji su stekli više zasluga za proširenje države i unapređivanje znanosti i umjetnosti. Prvi odsjek završuje sa prestankom vladanja Emevija u Damasku god-749.

Drugi se odsjek počinje sa osnutkom dinastije Abbasija u Bagdadu. Lijepo, se prikazuje doba vladanja ove dinastije, doba, u kojoj su bile okupljene sve islamske zemlje i pokrajine pod jednu vlast, a i u kulturnom pogledu islamski narodi znatno pokročili naprijed. Ali baš za vladanja ove iste dinastije počinje se i cijepati ogromna, islamska država, pa se po redu prikazuje, taj proces sve do mongolske najezde, koja je iz temelja uzdrimala islamsku državu i za kratko vrijeme uništila skoro sve kulturne tečevine islamskih naroda, koje su stajale truda i ogromnih materijalnih žrtava kroz nekoliko stoljeća.

Dogagjaji na zapadu (u Španiji) izneseni su u najkрупnijim potezima, a počinju sa osvojenjem Španije, za tim dolazi osnutak zapadnoga hilafeta po Abdurrahmanu I., njegov rad i njegovih nasljednika na ujedinjenju Španije, i njenu kulturnu procvatu. Baš kada se je najviše radilo na razvitku znanosti i umjetnosti, onda se počinje država cijepati, nastaju unutarnje borbe, a uz to se još sjedine kršćanske države sa sjevera zemlje, te izrabivši neslogu muslimana učine kraj gospodstvu Arapa u Španiji i zataru trag i svaku spomne na nekadašnji sjaj i blagostanje u zemlji, koje se više nikada ni povratilo nije. Spominju se još neke manje države, od kojih se nije niti jedna teritorijalno mnogo raširila, ali su se upravo takmile, koja će više učiniti za unapređivanje znanosti umjetnosti, na kojem su polju stekle velikih zasluga i dale znamenitih ljudi. Poslije toga dolazi red na prikazivanje povjesti Osmanlija, ali pisac ne zalazi u to, jer to iziskuje posebnu radnju.

Prije nego izagje Dizdarevo dosta opširno dijelo, ovo nam Kadića dolazi kao neka priprava, koja nam pruža cjelovit i lijep pregled glavnijih dogagjaja. Iz predgovora se vidi daje pisac namjeravao upoznati i šire slojeve čitalačke publike sa prošlošću islamskih naroda, koji su igrali veću ulogu u historiji i koji su iza sebe ostavili važnijih i trajnijih spomenika. Zato nije bio opširan nego se ograničio samo na to, da navede »samo glavne dogagjaje i prelome, da se vidi, kako je stvar tekla redom«. Uz to je još spomenuo satno glasovitije ljude i njihova djela, lijepo karakterisao napokon svaku periodu i prikazao uregjenje vjerskih, državnih i društvenih odnošaja u svakoj dobi kao i uopće kulturne tečevine Islama.

Ovo je u nas prvo djelo ove vrsti. Svrhu, kojoj je namijenjeno, potiče sigurno. Zbog skromnoga naslova i malenoga formata moglo bi mnogome ostati nezapaženo. Zato na ovo djelo upozorujemo svakoga, koga zanima povijest Islama i toplo ga preporučujemo svakome, a osobito školskoj mladeži.

Izdanja »Matice Hrvatske« za godinu 1917.*) Dovořene su i raspačavaju se knjige »Matice Hrvatske« za godinu 1917. III. kolo) u svemu četiri knjige, i to: 1. Krsta Pavelić: Život i pjesnička djela Franje Markovića. Ilustrovano sa 8 slika. Potanka i kritična monografija velikoga hrvatskoga pjesnika i filozofa. 2. Mirko Jurkić: Iz Završja, Crte i priče iz zapadne Bosne sa ilustracijama Gabrijela Jurkića (16 slika i naslovom u bojama: Selo u Završju. 3. Kosor: Mime. Pripovijesti. 4. Dr- Fran Bubanović: Slike iz kemije. Ilustrovano sa 57 slika. I ako je štampanje i oprema knjiga u današnjim vremenima vanredno poskupila, opet je članska cijena za sve četiri ove knjige ostala

*) Ovo smo dobili od »Mat. Hrv.« na uvrštenje. Uredništvo.

¹⁾ Izašla u »Muslimanskoj Biblioteci« cijena K 1.50-

K 6.— samo je u ime otpreme poštarine i poraslih troškova udaren prinos od K 2.—; za članove u Zagrebu i koji podižu knjige u uredskim prostorijama »Matice Hrvatske« K 1.—. Prema tome zapadaju redovita izdanja za članove izvan Zagreba K 8.—, a članove u Zagrebu K 7.—; Za Slovence, koji su članovi »Matice Slovenske«: K 6.—. Uvez knjiga III. kola stoji K 7.—

Uz ova redovita izdanja izdane su kao vanredno izdanje 1. Petar Preradović: Izabrane pjesme. Umjetnički je knjigu opremio Ljubomir Babić. Za članove K 5.—, uvez K. 3.—, poštarina K 1.—. (ako se naruči posebice). 2. Laza Lazarević: Izabrane pripovijetke. U ovome je izdanju 8 najbiranijih. pripovijedaka velikoga srpskoga pripovijedača sa književnom studijom Jovana Skerlića. Za članove K 4.—, uvez K 2.—, otprema i poštarina K 1.— (ako se naruči posebice).

Dok traje raspačavanje III. kola, ne će se prodavati posebice pojedine knjige ovoga godišta. Članovi zakladnici dužni su da se prijave sami za knjige i označe točnu adresu, ako kojim slučajem ne dobiju narudžbenice.

Zagrebački članovi mogu podizati knjige svaki dan osim nedjelje i praznika od 8—12 prije podne te od 3—6 sati po podne u prostorijama »M. H.« (Matičina ulica br. 2.) Popis svih knjiga, koje Matica imade na skladištu, šalje se na zahtjev bavana.

Književna poruka. Ovijem molim sve prijatelje, kojima sam poslao »Minku« radi raspačavanja, da izvole poslati nerasprodane primjerke. Prvoj muslimanskoj nakladnoj knjižari (M. B. Kalajdžić) u Mostaru i da me o tom obavijeste.

Sarajevo, u maju 1918.

A-Hifzi Bjelevac.

»Smrt Gjerzeleza«. Kako nam javlja naš suradnik A-Hifzi Bjelevac, izdaće na skoro jednu malu knjižicu pod gornjim naslovom u kojoj je alegorijski prikazana smrt Gjerzelez Alije u tri slike. Cijena je knjizi K 1.—. Radi lakše uplate neka se prijave svi, koji žele knjigu dobiti uredništvu »Bisera«, pa će im se priklopiti upisni listovi poštanske štedionice slijedećem broju našega lista, ako su pretplatnici. Knjižarska cijena ustanoviće se naknadno.

Kulturne bilješke.

Udruženje muallima.*)

Kako je već svojevremeno javljeno u predzadnjem broju »Bisera« da su pravila za udruženja muallima sa zamolbom predana zemaljskoj vladi na odobrenje.

Nu pošto je osnivački odbor ovih dana dobio od vlade nepovoljan odgovor, a budući da isti treba i želi obavijestiti sve muallime širom domovine o svome radu, toga ovdje donosi u cijelosti taj odgovor, koji glasi:

»Redarstveno ravnateljstvo za bosnu i Hercegovinu.

Broj 917 pras.

Sarajevo, 22. aprila 1918.

4 priloga.

*) Ovo smo dobili od osnivačkog odbora na uvrštenje. — Uredništvo.

Osnivačkom odboru za udruženje muallima na ruke gosp. Mehmeda Alibegovića uprav, mektebi ibtidaija u Sarajevu.
Bistrik.

U smislu naredbe zemaljske vlade od 6./IV. 1918. broj 70563/18 obavješćujete se, da zemaljska vlada nije mogla predložena pravila u pretres uzeti, jer je u smislu naredbe zemaljske vlade od 26. jula 1914. broj 7116 pras. rad svijuh društava u Bosni i Hercegovini izuzevši vojno-veteranska i vatrogasna društva obustavljen.

Obzirom na ovo još trajanje iznimnog stanja nije mogla zemaljska vlada Vašoj molbi da se podastrijeta pravila za udruženje muallima odobre, udovoljiti.

Kad se dignu iznimne mjere, slobodno Vam je, pravila ponovno zemaljskoj vladi na odobrenje podastrijeti.

Ujedno se Vam vraćaju 4 priloga.

Dvorski savjetnik:
Homer.

Pošto se osnivački odbor nemože zadovoljiti sa gornjom odlukom, to je odlučio još jedanputa zamoliti vladu za odobrenje pravila.

Za osnivački odbor:
M. Alibegović.

Uzrok zakašnjavanju našeg lista.

Budući da nam nije bilo moguće pored najbolje volje štampati naš list u vlastitoj štampariji kao ni u jednoj drugoj u Mostaru zbog pomanjkanja radnih sila, to smo bili prisiljeni tražiti štampariju izvan Mostara koja bi se primila štampanja lista i ako je to skopčano sa velikim poteškoćama i troškovima. Jedina štamparija u Sarajevu koja se je iskazala voljom i u stanju primiti list u rad, jest Sarajevska tiskara i litografija s kojom smo i sklopili ugovor.

Ali buduć da je ova preopterećena štampanjem mnogih, listova i drugih poslova, a manjka joj i radnih sila, to joj nije moguće štampati naš list u ugovorenim rokovima, što je i uzrok njegovom zakašnjavanju.

Pored svih navedenih nepovoljnih okolnosti mi ćemo nastojati i uložiti sve sile da u buduće što urednije izlazi.

Traže se potpuno I., V. i VI., godište lista „Behara“.

Ponude sa oznakom cijene slati upravi „Bisera“, u Mostaru (za E. A. D.)

Traže se sva god. sarajevske „Nade“.

Ponude neka se šalju na upravu „Bisera“ sa oznakom K. K.

Privilegovana Agrarna i Komercijalna Banka
za Bosnu i Hercegovinu

Sarajevo, Crkveni trg Rudolfova ulica
Dionička glavnicu: 8.000.000 kruna.

Komercijalno odjeljenje:

Preuzima uloge na ukamaćenje na štedovne knjige ili na takući račun (Cheque-Conto).

Eskomplira ili reeskomptira mjenice i tražbine.

Kupuje i prodaje svoje i strane založnice i ostale obveznice, vrijednosne papire, devize, kovane novce i dragocjene kovine, te daje predjmove na njih.

Unovčuje mjenice, izrijebane vrijednosne papire i odreske.

Prodaje šekove, naputnice i vjeresijska pisma.

Izvršuje burzovne naloge.

Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Iznajmljuje uz suzator najamnika pretince u svojim oklopljenim blagajnama, koji su sigurni od požara i provale (Safe-Deposits).

Obavlja sve poslove koji spadaju u bankovnu struku.

Hipotekarno odjeljenje:

Daje hipotekarne zajmove, te zajmove gradovima, općinama i drugim jurističkim osobama.

Kupuje, prodaje, uzima i daje u zakup zemaljske i šumske nekretnine u svrhu provadanja parceliranja, te upravlja njima.

Kupuje, zalaže i prodaje koristonosne prvenstvene obligacije i dionice izdane od strane prometnih zavoda.

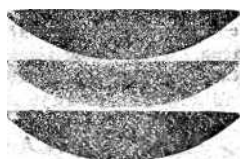
Izdaje zemljorasteretne obveznice, založnice, komunalne obligacije i druge zadužnice.

Robno odjeljenje:

Kupuje i prodaje svakovrsne robe i zemaljske proizvode.

DIONIČKA PIVOVARA U SARAJEVU

**PREPORUČA SVOJE NAJBOLJE
ODLEŽANO IZVOZNO PIVO
::: PRIPOZNATO NAJBOLJE VRSTI. :::**

RAZAŠILJE U BURADIMA OD 25 LIT. DALJE, KAO I U
SANDUCIMA OD 39 I 50 BOCA PO 5/10 LIT. ILI 25 I 50
BOCA PO 7/10 LIT.

OTPREMA U POKRAJINU FRANKO NA SVAKU STANICU? BOS.-
HERC. ZEM. ŽELJEZNICA.

PRIVILEGOVANA ZEMALJSKA BANKA ZA BOSNU I HERCEGOVINU

CENTRALA U SARAJEVU

Filijala: Banja Luka, Bijeljina, Brčko, Mostar i Tuzla, *Ispostave*: Beograd, Bihać, Derventa, Doboj, Bos. Gradiška, Livno, Bos. Novi, Bos. Samac, Travnik, Trebinje, Višegrad, Zenica i Zvornik. Zastupnine: Bugojno, Gacko, Goražde, Konjic, Nevesinje, Bos. Petrovac, Rogatica, Sanski Most, Srebrenica, Stolac i Visoko,

Veleprodaja duhana u svim spomenutim mjestima.

Uplaćeni dionički kapital 14 **milijuna** kruna.

Redovne rezerve i fond za sigurnost založnica 6 1/8, milijuna kruna.

Bavi se svim bankovnim transakcijama, prima novac na priplod u tekući račun i na uložne knjižice. Prima vrijednosti svake vrsti u pohranu i upravu kao otvoren polog ili kao „Safe“ u za tu svrhu uregionom oklopljenom prostoru pod zatvorom stranke i suzatvorom banke. Obavlja isplate i uplate u svim glavnim mjestima Bosne i Hercegovine, Austro-Ugarske i inozemstva.

Kupuje i prodaje vrijednosne papire svake vrsti, poglavito 5% za zaležnice i nominalne obligacije svojeg vlastitog hipotekarnog kreditnog odjeljenja, koje su u Bosni i Hercegovini proste od poreza i imaju pupilarnu sigurnost, te se mogu upotrebiti kao koncije u trgovačkim poslovima; osim toga mogu u cijeloj Monarhiji služiti kao vojničke kaucije pri ženidbi.

Robno odjeljenje u Sarajevu kao *i* samostalno prodajno odjeljenje u Brčkom bave se robnim poslovima svake vrsti, a osobito prodajom suhih šljiva i pekmeza.

HRVATSKA CENTRALNA BANKA

ZA BOSNU I HERCEGOVINU D. D.

SARAJEVO, Vlastita palača u ulici Franje Josipa. —

Podružnice u Mostaru i Tuzli. —

Potpuno uplaćena d. glav. 2,000 000 K. — Pričuvna zaklada 300.000 K

Ukupni ulošci oko 3,000.000 K.

Preuzima ULOGE na uložne knjižice uz najpovoljnije ukamaćenje — Eskomptira i reeskomptira. MJENICE. — Daje ZAJMOVE na tekući račun. — Naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu označena je HRVATSKA CENTRALNA BANKA PUPILARNO OSIGURNIM ZAVODOM, u koji se mogu ulagati pupilarni novci (masa malodobnika i slično) Ovo je najbolja preporuka za ostale ulagatelje

MJENJAČNICA:

Kupuje i prodaje vrijednosne papire, devize i valute.

Unovčuje mjenice, izriježane vrijednosne papire i kupone.

Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Izvršuje isplate i naplate na svim trgovačkim središtima tu i inozemstva.

Izdaje kreditna pisam — iznajmljuje SAFES DEPOSITS uz najamninu počevši od K 1— MJESEČNO.